MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS

EKONOMIKOS IR VERSLO INSTITUTAS

AGNĖ SLADKEVIČIŪTĖ

LIETUVOS GYVENTOJŲ SANTAUPŲ STRUKTŪROS IR RAIDOS VERTINIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė

Prof. habil. dr. O. G. Rakauskienė

VILNIUS, 2016

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS

EKONOMIKOS IR VERSLO INSTITUTAS

AGNĖ SLADKEVIČIŪTĖ

LIETUVOS GYVENTOJŲ SANTAUPŲ STRUKTŪROS IR RAIDOS VERTINIMAS

Tarptautinės prekybos magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 621N10005

Vadovė

prof. habil. dr. O. G. Rakauskienė

2016 04 20

Recenzentas

Atliko

TPRmns4–02 gr. stud.

A. Sladkevičiūtė

2016 04 20

VILNIUS, 2016

TURINYS

ĮVADAS 7
1. SANTAUPŲ KAUPIMO TEORINIAI ASPEKTAI 10
1.1. Gyventojų santaupų esmė ir turinys 10
1.2. Pajamų ir vartojimo teorijos 12
1.3. Taupymo įtaka ekonomikos augimui ir gyvenimo kokybei 17
1.4. Santaupų motyvai 26
2. GYVENTOJŲ SANTAUPŲ KONCEPCIJA IR TYRIMO METODOLOGIJA 32
2.1. Gyventojų santaupų koncepcija 33
2.2. Gyventojų santaupų raidos ir struktūros vertinimas makrolygiu: objektyvaus vertinimo metodas 35
2.3. Sociologinis gyventojų santaupų tyrimas: subjektyvaus vertinimo metodas 37
3. EMPIRINIS TYRIMAS: GYVENTOJŲ SANTAUPŲ RAIDOS IR STRUKTŪROS ANALIZĖ 41
3. 1. Gyventojų santaupų raidos ir struktūros vertinimas makrolygiu: Lietuvos gyventojų santaupų raida ir struktūra 1994 – 2015 m. 41
3. 2. Sociologinis gyventojų santaupų tyrimas: santaupų struktūra, taupymo motyvai ir būdai 69
3.2.1. Moterų ir vyrų santaupų kaupimo motyvai 69
3.2.2. Įvairaus amžiaus gyventojų santaupų motyvai 77
3.2.3. Gyventojų santaupų motyvai pagal pajamų lygį 85
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS 94
LITERATŪRA 97
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS 105
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA 107
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA 108
1 PRIEDAS 110
2 PRIEDAS 111
3 PRIEDAS 112
4 PRIEDAS 113
5 PRIEDAS 114
6 PRIEDAS 115

LENTELĖS

1 lentelė. Santaupų samprata.....11
2 lentelė. Pasaulio šalių santaupų norma (proc.) 2010 – 2017 m.....23
3 lentelė. Pagrindiniai ekonominiai ir finansiniai rodikliai 1995 – 2015 m.....42
4 lentelė. Vyrų ir moterų santaupų planavimas.....70
5 lentelė. Vyrų ir moterų taupymo būdai.....73
6 lentelė. Vyrų ir moterų sutaupoma suma per mėnesį ir metus.....74
7 lentelė. Įvairaus amžiaus gyventojų taupymo tikslai.....79
8 lentelė. Įvairių amžiaus gyventojų taupymo būdai.....79
9 lentelė. Įvairaus amžiaus gyventojų sukauptų santaupų dydis.....81
10 lentelė. Įvairaus amžiaus gyventojų skolos dydis.....82
11 lentelė. Gyventojų sutaupoma suma per mėnesį ir metus vertinant pagal pajamų lygį.....90
12 lentelė. Lietuvos makroekonominiai rodikliai 1994 – 2015 m.....110
13 lentelė. Namų ūkių indėliai 1994 – 2015 m.....111
14 lentelė. Namų ūkių indėlių palūkanų normos 1994 – 2015 m.....112
15 lentelė. Paskolos fiziniams asmenims ir jų palūkanų normos 1994 – 2015 m.....113
16 lentelė. Įvairių amžiaus grupių gyventojų sutaupoma suma per mėnesį.....114
17 lentelė. Įvairių amžiaus grupių gyventojų sutaupoma suma per metus.....114

PAVEIKSLAI

1 paveikslas. Gyvenimo ciklo teorijos grafikas....16
2 paveikslas. Lietuvos gyventojų santaupų formavimo modelis....30
3 paveikslas. Tyrimo metodologinis modelis....32
4 paveikslas. Taupymo veiksniai....34
5 paveikslas. Taupymo motyvai....35
6 paveikslas. Makroekonominiai rodikliai 1994 – 1996 m....43
7 paveikslas. Visų indėlių ir namų ūkių indėlių metiniai pokyčiai (proc.) 1994 – 1996 m....43
8 paveikslas. Terminuotųjų indėlių palūkanų normos 1994 – 2001 m....44
9 paveikslas. Makroekonominiai rodikliai 1996 – 2001 m....46
10 paveikslas. Visų indėlių ir namų ūkių indėlių metiniai pokyčiai 1996 – 2001 m....47
11 paveikslas. Terminuotųjų indėlių nacionaline valiuta palūkanų normos 1996 – 2001 m....47
12 paveikslas. Terminuotųjų indėlių palūkanų normos 1996 – 2001 m....48
13 paveikslas. Paskolų apimties metinis pokytis 1996 – 2001 m....49
14 paveikslas. Paskolų namų ūkiams palūkanų normos 1999 – 2015 m....49
15 paveikslas. Makroekonominiai rodikliai 2001 – 2005 m....51
16 paveikslas. Visų indėlių ir namų ūkių indėlių metiniai pokyčiai 2001 – 2005 m....52
17 paveikslas. Terminuotųjų indėlių palūkanų normos 2001 – 2009 m....53
18 paveikslas. Terminuotųjų indėlių nacionaline valiuta palūkanų normos 2001 – 2005 m....53
19 paveikslas. Paskolų apimties metinis pokytis 2001 – 2005 m....54
20 paveikslas. Vartojimo, būsto bei kitos paskirties paskolų apimties metiniai pokyčiai 2001 – 2005 m....55
21 paveikslas. Makroekonominiai rodikliai 2005 – 2009 m....56
22 paveikslas. Visų indėlių ir namų ūkių indėlių metiniai pokyčiai 2005 – 2009 m....57
23 paveikslas. Palūkanų normos už nacionaline valiuta laikomus indėlius 2005 – 2009 m....59
24 paveikslas. Palūkanų normos už eurais laikomus indėlius 2005 – 2009 m....59
25 paveikslas. Paskolų metinis pokytis 2005 – 2009 m....60
26 paveikslas. Vartojimo, būsto ir kitos paskirties paskolų metinis pokytis 2005 – 2009 m....60
27 paveikslas. Makroekonominiai rodikliai 2009 – 2015 m....62
28 paveikslas. Visų indėlių ir namų ūkių indėlių metinis pokytis 2008 – 2015 m....63
29 paveikslas. Terminuotųjų indėlių palūkanų normos 2009 – 2015 m....65
30 paveikslas. Indėlių eurais palūkanų normos 2010 – 2015 m....65
31 paveikslas. Paskolų metinis pokytis 2009 – 2015 m....66

32 paveikslas. Vartojimo, būsto bei kitos paskirties paskolų metinis pokytis 2009 – 2015 m.....67
33 paveikslas. Vyrų ir moterų santaupų šaltiniai.....70
34 paveikslas. Vyrų ir moterų taupymo tikslai.....71
35 paveikslas. Vyrų ir moterų santaupų kaupimo būdai.....72
36 paveikslas. Vyrų ir moterų sukauptų santaupų dydis.....73
37 paveikslas. Vyrų ir moterų turimos skolos.....74
38 paveikslas. Vyrų ir moterų skolos dydis.....75
39 paveikslas. Vyrų ir moterų skolinimosi tikslai.....76
40 paveikslas. Vyrų ir moterų paskolų šaltiniai.....76
41 paveikslas. Įvairaus amžiaus gyventojų santaupų planavimas.....77
42 paveikslas. Įvairaus amžiaus gyventojų santaupų šaltiniai.....78
43 paveikslas. Įvairaus amžiaus gyventojų taupymo būdai.....80
44 paveikslas. Įvairaus amžiaus gyventojų turimos skolos.....82
45 paveikslas. Įvairaus amžiaus grupių gyventojų skolinimosi tikslai.....83
46 paveikslas. Įvairaus amžiaus gyventojų paskolų šaltiniai.....84
47 paveikslas. Gyventojų santaupų planavimas pagal pajamų lygį.....85
48 paveikslas. Gyventojų santaupų šaltiniai vertinant pagal pajamų lygį.....86
49 paveikslas. Gyventojų taupymo tikslai pagal pajamų lygį.....87
50 paveikslas. Gyventojų santaupų kaupimo būdai vertinant pagal pajamų lygį.....88
51 paveikslas. Gyventojų taupymo būdai vertinant pagal pajamų lygį.....89
52 paveikslas. Gyventojų sukauptų santaupų dydis pagal pajamų dydį.....89
53 paveikslas. Gyventojų turimos skolos pagal pajamų lygį.....90
54 paveikslas. Gyventojų skolos dydis vertinant pagal pajamų lygį.....91
55 paveikslas. Gyventojų skolinimosi tikslai pagal pajamų lygį.....91
56 paveikslas. Gyventojų paskolų šaltiniai vertinant pagal pajamų lygį.....92

ĮVADAS

Temos aktualumas. Gyventojų santaupos tiek ekonomikos teorijoje, tiek ir praktikoje yra viena iš pagrindinių kategorijų, vaidinanti svarbų vaidmenį šalies ekonomikoje makro – ir mikrolygmeniu. Pirma, gyventojų santaupos yra vienas iš pagrindinių šalies vidaus ir kredito šaltinių, kurie skatina ekonomikos augimą. Per finansinio tarpininkavimo paslaugas gyventojų santaupos yra transformuojamos į šalies investicijas ir paskolas, kurios yra vienos iš svarbiausių ekonomikos augimo veiksnių. Antra, dėl santaupų mažėja pinigų kiekis ir tai sukelia galimybes kovoti su infliacija, nes dalis pajamų, kurių naudojimas atidedamas tam tikram laikotarpiui, nedalyvauja apyvartoje ir mažina infliacijos tarpsnį. Ūkiui santaupos yra ir papildomas kreditavimo lėšų šaltinis, kuris leidžia plėtoti verslą. Trečia, gyventojų investicinis aktyvumas yra smulkaus ir vidutinio verslo plėtros pagrindas, sukuriantis prielaidas ūkio šakų plėtrai. Ketvirta, santaupos apibūdina ir gyventojų gyvenimo gerovę, nes nusako gyventojų finansines galimybes ir sugebėjimą ekonomiškai mąstyti. Santaupos – tai neatskiriama namų ūkių ekonomikos dalis, leidžianti užtikrinti ekonominį stabilumą, planuojant šeimos ateitį. Taigi gyventojų santaupos yra viena iš svarbiausių ekonominių sąvokų, kuri atlieka išimtinai reikšmingą vaidmenį makro– ir mikrolygiu, t.y. sprendžiant ekonomikos augimo, struktūrinių pokyčių ir gyventojų gyvenimo gerovės problemas.

Santaupos, kaip reiškinys, nagrinėjamas jau daugiau kaip pusšimtį metų. Sprendimą taupyti ar netaupyti žmonės priima veikiami įvairių objektyvių bei subjektyvių veiksnių, tačiau mokslininkams kol kas dar nepavyko išskirti, kokie psichologiniai ar ekonominiai veiksniai daro įtaką gyventojų taupymui. Įvairių užsienio šalių mokslininkai, tokie kaip Ando ir Modigliani (1963), Thaler ir Shefrin (1988), Lunt ir Livingstone (1991), Browning ir Lusardi (1996), Attanasio (2000) ir kt. yra atlikę visapusiškus gyventojų taupymo elgsenos tyrimus, kūrė gyventojų santaupų teorijas, tačiau bendro modelio, kuris paaiškintų, kas nulemia įvairius gyventojų taupymo įpročius kol kas nėra. Lietuvoje gyventojų santaupas bei gyventojų finansinę elgseną nagrinėja mokslininkai Rakauskienė (1998), Rakauskienė ir Bikas (2007), Bikas ir Jurevičienė (2008), Jurevičienė ir Gausienė (2010).

Santaupos yra pagrindinis kreditavimo šaltinis bei gyventojų pajamų sudedamoji dalis, leidžianti skatinti ilgalaikį vartojimą, tačiau santaupų kaupimo motyvai yra nepakankamai ištirti. Be to, santaupos bei taupymo procesas, palyginti su vartojimu, Lietuvoje yra vangus, todėl siekiant pagyvinti gyventojų santaupų kaupimą iškyla problema: kaip išsiaiškinti kokią įtaką taupymo proceso motyvai daro gyventojų santaupų struktūrai ir raidai.

Analizuojant gyventojų santaupas taip pat pastebimas informacijos stygius. Lietuvos bankas pateikia tam tikrus duomenis apie gyventojų indėlius bankuose, jų apimtį bei formas pagal laiko trukmę. Lietuvos statistikos departamentas teikia namų ūkių pajamų ir išlaidų duomenis, tačiau neatlieka jokių

tyrimų bei nepateikia informacijos apie gyventojų elgseną, taupymo veiksnius bei motyvus. Labai svarbi informacija planuojant taupymo procesą ir rodiklius yra apie tai, kokios socialinės grupės disponuoja didžiausiomis sumomis, tačiau Lietuvos oficialioji statistika nepateikia jokios informacijos apie santaupų pasiskirstymą pagal gyventojų turimų santaupų bei gaunamų pajamų dydį. Lietuvoje šiuo metu nėra duomenų apie gyventojų požiūrį į santaupas, nėra duomenų analizuojančių santaupas lyčių, amžiaus ar pajamų aspektais. Apskritai, taupymas Lietuvoje nėra nagrinėjamas sociologiniu aspektu – nebandoma išsiaiškinti, kokios lyties gyventojai yra labiau linkę taupyti ar netaupyti, kokios priežastys lemia gyventojų finansinį apsisprendimą kaupti pinigines lėšas ar daugiau vartoti. Sociologinis gyventojų santaupų formavimosi proceso aspektas yra labai svarbus siekiant suvokti gyventojų santaupų planavimo procesą, santaupų motyvus bei santaupų formavimo priežastis ir tendencijas.

Vienas iš pirmųjų bandymų Lietuvoje pateikti gyventojų santaupų formavimosi aspektus buvo mokslininkų Rakauskienės ir Biko (2007) sukurtas „Lietuvos gyventojų santaupų formavimo modelis“, kuriuo buvo siekiama išaiškinti vyrų ir moterų taupymo elgsenos skirtumus.

Šis darbas – tai vienas nedaugelio bandymų iškelti gyventojų santaupų problemą ir pateikti gyventojų santaupų formavimosi aspektus. Visų pirma bandoma apibrėžti santaupas bei išsiaiškinti jų formavimosi procesą – veiksnius, motyvus; antra, siekiama atskleisti taupymo elgsenos skirtumus, priklausomai nuo gyventojų lyties, amžiaus ir pajamų lygio.

Tyrimo problema: kaip taupymo motyvai veikia gyventojų santaupų struktūrą ir raidą?

Darbo objektas: Lietuvos gyventojų santaupos, jų struktūra, taupymo motyvai bei būdai.

Darbo tikslas: įvertinti Lietuvos gyventojų santaupų raidą 1994 – 2015 m., taupymo tikslus bei motyvus.

Darbo uždaviniai:

1. Remiantis užsienio bei Lietuvos moksline literatūra, išnagrinėti santaupų esmę, teorijas, taupymo proceso veiksnius bei santaupų motyvus.
2. Sukurti santaupų tyrimo metodologiją.
3. Išanalizuoti gyventojų santaupų struktūrą ir raidą makrolygiu.
4. Išanalizuoti gyventojų santaupų motyvus bei taupymo būdus mikrolygiu.

Tyrimo metodai:

1. Nagrinėjant santaupų teorinius aspektus bei formuojant gyventojų santaupų koncepciją buvo atliekama mokslinės literatūros analizė bei naudojamas įvairių autorių požiūrių lyginimo metodas.
2. Gyventojų santaupų vertinimas makrolygiu: gyventojų indėlių bankuose raida ir struktūra analizuojama statistinių duomenų pagrindu bei pateikiami apibendrinti analizės rezultatai.

3. Sociologinis gyventojų santaupų tyrimas – gyventojų santaupų vertinimas mikrolygiu: atliekamas taikant anketinės apklausos duomenų kiekybinę ir kokybinę analizes bei apibendrinimo metodus.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys skyriai ir išvados. Įvade apibūdinamas temos aktualumas bei tyrimo problema, darbo objektas, darbo tikslas ir uždaviniai bei įvardijami tyrimo metodai.

Pirmajame darbo skyriuje analizuojami santaupų kaupimo teoriniai aspektai: gyventojų santaupų samprata, esmė ir turinys, pajamų ir vartojimo teorijos, taupymo įtaka ekonomikos augimui bei gyvenimo kokybei bei santaupų motyvai.

Antrajame darbo skyriuje pateikiama gyventojų santaupų koncepcija ir tyrimo metodologija: gyventojų santaupų raidos ir struktūros vertinimas makrolygiu ir sociologinis gyventojų santaupų tyrimas: santaupų struktūra, taupymo motyvai bei būdai.

Trečiajame skyriuje pateikiamas gyventojų santaupų empirinis tyrimas, susidedantis iš dviejų dalių, tai: 1) gyventojų santaupų raidos ir struktūros analizė makrolygiu 1994 – 2015 m. laikotarpiu šį laikotarpį, pagal ekonominę situaciją bei namų ūkių indėlių metinį pokytį, skirstant į penkis trumpesnius laikotarpius bei 2) gyventojų santaupų analizė mikrolygiu – sociologinis gyventojų santaupų tyrimas: anketinės apklausos rezultatų įvertinimas lyties, amžiaus bei pajamų aspektais.

Darbo išvados suformuluotos atsižvelgiant į darbo uždavinius.

Darbe yra 17 lentelių, 56 paveikslai bei 6 priedai.

1. SANTAUPŲ KAUPIMO TEORINIAI ASPEKTAI

Santaupos (taupymas) yra laikomos vienu iš pagrindinių šalies finansinių išteklių. Pirmiausiai santaupos pradeda formuotis mikro–, t.y. namų ūkių lygiu, todėl žmonėms ir namų ūkiams santaupos užtikrina saugumą dėl netikėtai atsiradusių finansinių sunkumų. Namų ūkių taupymas svarbus dar ir dėl to, jog daro tiesioginę įtaką šeimos gyvenimo lygiui, gebėjimui pasiekti finansinius tikslus, pavyzdžiui, brangius pirkinius pirkti iš santaupų, o ne pasinaudojus kredito įstaigų teikiamomis paslaugomis ir pan. (Anong ir DeVaney, 2010; Lee ir kt., 2000). Gyventojų santaupos taip pat „apibūdina gyventojų gyvenimo lygį, tai – gyventojų gerovės rodiklis, kuris rodo gyventojų sugebėjimą ekonomiškai mąstyti ir jų finansinę kultūrą“ (Rakauskienė, Servetkienė, 2011, p. 192).

Namų ūkių taupymas, kaip reiškinys, yra laikomas gana multifunkcionaliu ir dinamišku, todėl santaupų formavimo procesas yra grindžiamas įvairiais objektyviais ir subjektyviais veiksniais, taupymo tikslais bei priežastimis (Bikas, 2008).

Taigi gyventojų santaupos yra svarbi ekonominė sąvoka, apibūdinanti tiek mikro–, tiek ir makrolygyje atsirandančias ekonomines problemas.

Analizuojant gyventojų taupymo procesą svarbu išsiaiškinti santaupų sampratą, esmę ir turinį, pajamų ir vartojimo teorijas, taupymo įtaką ekonomikos augimui ir gyventojų gyvenimo kokybei bei motyvus, darančius įtaką taupymui.

1.1. Gyventojų santaupų esmė ir turinys

Šiuolaikinėje ekonomikos teorijoje santaupos suvokiamos ir apibrėžiamos įvairiai. Nors analizuotoje mokslinėje literatūroje, mokslininkai pateikia skirtingus santaupų apibrėžimus, tačiau išanalizavus įvairias lietuvių bei užsienio autorių pateikiamas apibrėžtis pastebima, jog pati sąvokos esmė nesikeičia, nors vieni autoriai pateikia platesnę sąvokos „santaupos“ apibrėžtį, o kiti santaupas apibrėžia siaurąja prasme.

Teoretikai Batler ir Džonson (1993) santaupas apibūdina kaip lėšas, kurias žmonės atideda įvairiems tikslams tikėdamiesi užsitikrinti pajamas ateityje (žr. 1 lent.). Šiuo atveju dabartinis vartojimas yra „aukojamas“ dėl ateities vartojimo. Įvairūs ekonomistai santaupas apibrėžia kaip – tą pinigų dalį, kurių individas neišleido ir atidėjo kaupimui (Melicher ir Norton, 2003; Lunt ir Livingstone, 1991). Cibulskienė ir Butkus (2007) santaupas apibrėžia kaip pajamų dalį, kuri yra neišleidžiama dabartiniam vartojimui.

Kai kurie mokslininkai savo darbuose pateikia tiek siauresnę, tiek ir platesnę santaupų sampratą. Siaurąja prasme santaupos – tai pajamų dalis, kuri nenaudojama prekių ir paslaugų pirkimui ar mokesčių

mokėjimui (Rakauskienė, 1998). Dažniausiai gyventojų santaupos – tai ta pajamų dalis, kuri yra skirta vertybiniams popieriams, indėliams ar kitoms finansinėms (investicinėms) priemonėms įsigyti. Santaupų sąvoką suprantant siaurąja prasme, galima teigti, jog į santaupas taip pat įeina ir pajamų dalis, skirta skolų grąžinimui, nes tokios lėšos taip pat nėra naudojamos prekių ar paslaugų pirkimui. Rakauskienė (1998) savo darbuose taip pat išskiria ir santaupų apibrėžimą plačiąją prasme. Šia prasme, pasak mokslininkės, santaupos apima ne tik finansines priemones, bet ir įgyja turtinę – daiktinę formą, t.y. turimi pinigai gali būti investuoti į nekilnojamąjį turtą, tauriuosius metalus, brangakmenius ar kitas materialines vertybes.

Vis dėlto gyventojų santaupos – tai ne tik gauta suma iš pajamų atėmus vartojimo išlaidos. Gyventojų santaupos – sudėtinga ir daugiafunkcinė ekonominė kategorija. Pasak Rakauskienės (1998), sudėtingumą nulemia „gyventojų santaupų vidinė struktūra, išoriniai ryšiai, skirtinga nagrinėjamų santaupų prigimtis, kai tarpusavyje susipina finansiniai, ekonominiai, socialiniai ir psichologiniai momentai“ (p. 39). Šį teiginį galėtų pagrįsti ir įvairi gyventojų santaupų terminologija: santaupos, sankaupos, indėliai, piniginės atsargos, turtas, akcijos, obligacijos, dividendai ir kt.

1 lentelė. Santaupų samprata

Autorius	Apibrėžimas
Batler ir Džonson (1993)	Santaupas – tai lėšos, kurias žmonės atideda įvairiems tikslams tikėdamiesi užsitikrinti pajamas ateityje. Šiuo atveju dabartinis vartojimas yra „aukojamas“ dėl ateities vartojimo.
Binkauskienė (2005), Rakauskienė (1998)	Santaupos – tai skirtumas tarp pajamų ir vartojimo išlaidų.
Cibulskienė ir Butkus (2007)	Santaupos – tai pajamų dalis, kuri yra neišleidžiama dabartiniam vartojimui.
Melicher ir Norton, (2003); Lunt ir Livingstone, (1991)	Santaupos – ta pinigų dalį, kurių individas neišleido ir atidėjo kaupimui.
Rakauskienė (1998)	Siaurąja prasme santaupos – tai pajamų dalis, kuri nenaudojama prekių ir paslaugų pirkimui ar mokesčių mokėjimui. Plačiąją prasme santaupos apima ne tik finansines priemones, bet ir įgyja turtinę – daiktinę formą, t.y. turimi pinigai gali būti investuoti į nekilnojamąjį turtą, tauriuosius metalus, brangakmenius ir kitas materialines vertybes.

Apibendrinant santaupų apibrėžimus galima teigti, jog santaupos gali būti išskiriamos siaurąja bei plačiąja prasmėmis. Siaurąja prasme santaupos yra siejamos su pajamomis, kurios lieka nepanaudotos prekių ar paslaugų pirkimui bei įvairios paskirties mokesčių mokėjimui. Plačiąja prasme santaupos gali būti suprantamos kaip investicija į įvairias materialines vertybes. Nesvarbu ar santaupos apibrėžiamos

siaurąja ar plačiąja prasmėmis, jų samprata yra susijusi su vartojimu ateityje, kuriam svarbūs yra santaupų motyvai bei įvairūs veiksniai, darantys įtaką santaupų formavimui.

1.2. Pajamų ir vartojimo teorijos

Santaupų samprata yra siejama su pajamomis ir vartojimu, todėl ir analizuojant santaupas pastebima, jog konkrečių santaupų teorijų nėra. Santaupos dažnai yra sudėtinė pajamų – vartojimo teorijų dalis ir dėl šios priežasties, jos yra analizuojamos per pajamų ir vartojimo prizmę.

Pagrindinės literatūroje išskiriamos teorijos yra trys. Pirmoji teorija (hipotezė) – 1936 m. Keinso įvardinta „Absoliučių pajamų teorija“. Ši teorija pabrėžia vartojimo sąryšį su einamojo laikotarpio pajamomis. Kitos dvi teorijos dar vadinamos „prieškeinsistinėmis“ teorijomis, tai: Friedmano 1957 m. įvardinta „Nuolatinių pajamų teorija“ bei 1963 m. Modigliani aprašyta „Gyvenimo ciklo teorija“. Nuolatinių pajamų teorija vertina ne tik esamą pajamų lygį, bet ir numatomą jų kitimą, o gyvenimo ciklo hipotezė atkreipia dėmesį į skirtingus vartojimo poreikius įvairiais vartotojų amžiaus tarpsniais.

Šios trys teorijos aiškina santaupas lemiančius veiksnius bei atkreipia dėmesį į įvairius kintamuosius, darančius įtaką namų ūkių taupymui. Vėliau taikant ir analizuojant šias tris teorijas ėmė ryškėti jų trūkumai, kurie paskatino ieškoti naujų būdų vartojimui tirti. Dėl šios priežasties suaktyvėjo teorijų, kurios remiasi racionaliais vartotojų lūkesčiais, kūrimas. 1978 m. mokslininkas Hall pasiūlė racionaliųjų lūkesčių nuolatinių pajamų teoriją, kuri kai kuriuose literatūros šaltiniuose yra įvardijama kaip ketvirtoji santaupų teorija.

Absoliučių pajamų teorija. Keinso (1936) sukurta absoliučių pajamų teorija yra viena iš pirmųjų teorijų, kurios analizavo vartojimą. Pagrindinė šios teorijos idėja yra ta, jog vartojimas labiausiai priklauso nuo pajamų, o palūkanų norma, paskolų gavimo galimybės ar ekonominė situacija vartojimo apimties kitimui didelės įtakos nedaro (Natkevičienė, 2010).

Keinso absoliučiųjų pajamų hipotezėje disponuojamosios pajamos išskiriamos į vartojimą ir taupymą (žr. (1) formulę):

$$Y=C(Y) + S(Y); \qquad (1)$$

Čia: Y – pajamos;
C – vartojimas;
S – taupymas.

Pasak Ramanausko ir Jakaitienės (2007), atliekant įvarius empirinius tyrimus vartojimo ir pajamų priklausomybė dažniausiai išreiškiama štai tokia logaritmine funkcija (žr. (2) formulę):

$$c_t = \alpha + \beta y_t; \qquad (2)$$

Čia: c_t – visuminis vartojimas;

y_t – disponuojamos pajamos.

Manoma, kad α – teigiamas ir nuo pajamų nepriklausantis vartojimo išlaidų parametras, o β – parametras, parodantis ribinio vartojimo polinkį didėjant vartotojo pajamoms (Fernandez–Corugedo, 2004).

Savo hipotezėje Keinsas pateikia tokias prielaidas:

- augant disponuojamoms pajamoms, vartojimas auga lėčiau nei pajamos, t.y. didėjant pajamoms vartotojai didesnę jų dalį sutaupo;
- augant disponuojamoms pajamoms, vartojimo ir pajamų santykis mažėja, t.y. individai, uždirbantys didesnes pajamas, taupymui skiria didesnę dalį pajamų nei ne tokie turtingi;
- vartojimas priklauso tik nuo dabartinių pajamų.

„Pagal šią teoriją finansinę individų elgseną lemia tik gaunamos pajamos. Kiti veiksniai finansinei namų ūkių elgsenai neturi jokios įtakos“ (Jurevičienė, Gausienė, 2012, p. 229).

Įvairių šalių mokslininkų atlikti tyrimai parodė, jog absoliučiųjų pajamų hipotezė yra atmetama, nes ji per daug supaprastina tikrovę bei nepaaiškina, kuo vadovaujantis priimami vartojimo sprendimai (Ramanauskas, Jakaitienė, 2007). Pasak Jurevičienės ir Gausienės (2010), „teorijos prielaidos pasitvirtina tik trumpuoju laikotarpiu ir tik atskiriems individams, o ne šalies lygiu“ (p. 229).

Nuolatinių pajamų teorija. Siekiant išspręsti problemas, kurios iškyla taikant absoliučių pajamų teoriją, Friedmanas 1957 m. pasiūlė nuolatinių pajamų hipotezę. Ši teorija remiasi racionaliu naudingumo maksimizavimu. „Individas patiria pajamų svyravimus dėl darbo pasikeitimo, šeimos pagausėjimo, ligos ar kitų priežasčių bei siekia nuolatinio vartojimo lygio per visą gyvenimą“ (Jurevičienė, Gausienė, 2010, p. 230). Ši teorija šiek tiek panaši į Modigliani sukurtą „Gyvenimo ciklo“ teoriją. Pagrindinis šių dviejų teorijų skirtumas yra tai, jog Modigliani planavimo periodą laikė baigtiniu, o Friedmanas šį periodą laikė tęstiniu, t.y. žmonės taupo ne tik sau, bet ir savo palikuoniams (Jappelli, 2005). Be to, Friedmanas atsižvelgė ir į tai, jog žmogus gali taupyti ne tik pinigais, bet ir obligacijomis, akcijomis ar naudojant kitas investicines – taupymo priemones (Laumenskaitė, 2006).

Pasak Ramanausko ir Jakaitienės (2007), ši teorija pabrėžia numatomų vidutinių pajamų svarbą einamojo laikotarpio vartojimui. Nuolatinių pajamų teorija teigia, jog namų ūkių vartojimui įtaką daro

nuolatinės ir laikinos pajamos. Ši teorija taip pat parodo kokią įtaką santaupų dydžiui daro nuolatinių ir laikinų pajamų, turto bei vartojimo apimtiems pasikeitimas (Prakasa Rao Gedela, 2012).

Remiantis teorijos prielaidomis, mokslininkai Ramanauskas ir Jakaitienė (2007), vartojimo išlaidų ir pajamų priklausomybę apibrėžia taip (žr. (3) formulę):

$$c_t = c_t^P + c_t^T = k_t y_t^P + c_t^T; \qquad (3)$$

Čia: c_t^P – nuolatinės vartojimo išlaidos;

c_t^T – laikinosios vartojimo išlaidos;

k_t – vartojimo jautrumą nuolatinių pajamų pokyčiams parodanti funkcija;

y_t^P – nuolatinės pajamos.

Remiantis šia lygtimi galima teigti, jog nuolatinių pajamų teorijoje namų ūkių vartojimo apimčiai reikšmingą įtaką daro ne tik nuolatinės (einamosios) laikotarpio pajamos, bet ir laukiamos ateities pajamos. Iš šios priklausomybės galima pastebėti, jog su vartojimu susijusių sprendimų priėmimui didelės įtakos turi ir žmonių lūkesčiai apie būsimas bei laukiamas pajamas.

Pasak Jurevičienės ir Gausienės (2010), galima išskirti šiuos tris pagrindinius nuolatinių pajamų hipotezės principus:

1) individo pajamos išskaidytos į dvi komponentes: nuolatinės pajamos (vidutinės tikėtinos pajamos) ir laikinosios pajamos (skirtumas tarp realių ir nuolatinių pajamų);
2) vartojimas yra nekintama nuolatinių pajamų dalis;
3) daroma prielaida, kad laikinos ir permanentinės pajamos nepriklauso viena nuo kitos.

Taigi asmuo, priimdamas vartojimo sprendimus, atsižvelgia į nuolatines, o ne į laikinas pajamas. Vartojimo lygis priklauso nuo nuolatinių pajamų dydžio, o laikinųjų pajamų pokyčiai vartojimui didelės įtakos neturi.

Gyvenimo ciklo teorija. Gyvenimo ciklo teoriją XX a. viduryje pristatė Modigliani. Ši teorija teigia, kad žmogus iki pensijos taupo ir kaupia turtą, o vėliau jį naudoja vartojimo tikslais.

Pasak Ramanausko ir Jakaitienės (2007), nuolatinių pajamų hipotezė yra artima gyvenimo ciklo hipotezei, kuri teigia, kad vartojimas yra ateities perspektyvas vertinančių ir viso gyvenimo vartojimo naudingumą maksimizuojančių vartotojų sprendimų išraiška, t.y. vartotojas, rinkdamasis vartojimo lygį, įvertina tikėtiną pajamų ir poreikių kaitą viso gyvenimo laikotarpiu ir atsižvelgia į esamą gyvenimo ciklo etapą. Bandant paprasčiau paaiškinti šią teoriją, galima teigti, jog žmogaus taupymas priklauso nuo gyvenimo ciklo etapo, o taupymo ir vartojimo lygį lemia ekonominė situacija bei pensijinis amžius. Palanki ekonominė situacija (ekonomikos augimas) daro didelę įtaką taupymui, nes didėjant darbo

užmokesčiui, tikėtina, jog didės ir polinkis taupyti. Tačiau realybėje tik ne didelė namų ūkių dalis taip elgiasi. Dažniausiai žmonės yra linkę pajamų padidėjimą skirti tolesniam, didesniam vartojimui.

Gyvenimo ciklo teorijoje pabrėžiama, kad vartojimą lemia ne tik esamos, bet ir būsimos/numatomos pajamos (Jurevičienė, Gausienė, 2010).

Pasak Ramanausko ir Jakaitienės (2007), paprasčiausią gyvenimo ciklo teorijos modelį galima nusakyti tiesine funkcija, žyminčią darbo pajamų ir turto sąryšį (žr. (4) formulę):

$$c_t = \alpha y_t + \beta A_t; \qquad (4)$$

Čia: y_t – darbo pajamos;

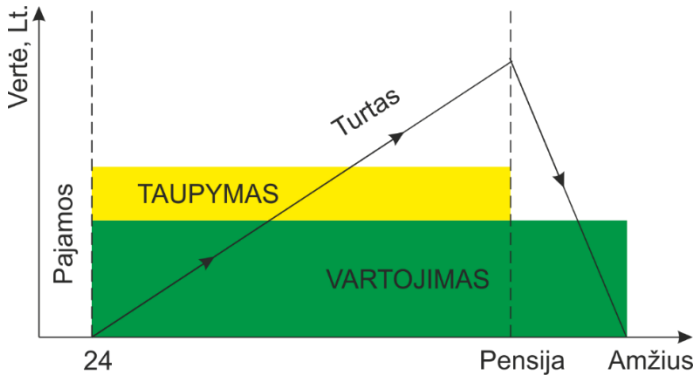
A_t – grynoji turto vertė;

α ir β priklauso nuo gyvenimo trukmės, pensijinio amžiaus ir ekonomikos augimo spartos.

Modigliani gyvenimo ciklo teorijoje pagrindine taupymo priežastimi įvardija turto bei piniginių išteklių kaupimą ir šių išteklių panaudojimą tam, kad būtų užtikrintas vartojimo finansavimas išėjus į pensiją (Prakasa Rao Gedela, 2012). Kaip pavaizduota 1 paveiksle, darbo veiklos pradžioje (pavyzdyje darbo veiklos pradžia yra 24 m., nes tikėtina, jog jau yra įgytas aukštasis išsilavinimas/specialybė) pajamos yra mažesnės. Vėliau įgyjama darbo patirties, padaroma karjera ir pajamos didėja, o profesinės veiklos pabaigoje, dėl sumažėjusių galimybių dirbti – pajamos vėl mažėja. Dirbant gaunamas pajamas reikėtų dalinti į dvi dalis: pirmoji dalis – vartojimui ir kasdienėms išlaidoms, antroji dalis – taupymui.

Kaip teigia AB SEB banko šeimos finansų ekspertė Julita Varanauskienė, išlaidų lygis visą gyvenimą turėtų būti vienodas, tik gyvenimo ciklo pradžioje, kuomet kuriama šeima bei įsigyjamas nuosavas būstas, išlaidos viršija pajamas. Kuomet gaunamos didžiausios pajamos, dalį jų reikėtų skirti skolų grąžinimui. Tačiau dažnai gyvenimo ciklo modelis dėl įvairių psichologinių ir ekonominių priežasčių nėra taikomas priimant kasdienius namų ūkių sprendimus.

Pasak Jurevičienės ir Gausienės (2010), „nors gyvenimo ciklo hipotezėje visiškai nėra paaiškinamas vartotojo elgesys, šiandien tai pagrindinė teorija, kuria remiantis analizuojamas individualus taupymas“ (p. 230).

1 paveikslas. Gyvenimo ciklo teorijos grafikas

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Mankiw, 2008, 267 p.

Racionaliųjų lūkesčių nuolatinių pajamų teorija. Šios teorijos pagrindus 1961 m. suformulavo Muthas. 1978 m. Hall sujungė Friedmano nuolatinių pajamų hipotezę bei Modigliani gyvenimo trukmės teoriją ir pasiūlė racionaliais vartotojų lūkesčiais pagrįstą vartojimo modelį. Racionalių lūkesčių nuolatinių pajamų teorijos pagrindinis teiginys – vartojimas yra atsitiktinis ir sunkiai prognozuojamas. 1995 m. Lucasas. už šios teorijos tolimesnį išplėtojimą, gavo Nobelio premiją.[58]

Remiantis šia teorija, vartojimas yra nuolatinių pajamų funkcija, o ne kiekvieno atskiro laikotarpio pajamų funkcija.

Pasak Šileikos ir Martinaitytės (2012), *jei palūkanų, mokesčių normų pokyčiai, pinigų pasiūlos ar vyriausybės išlaidos gali paveikti nuolatines pajamas, kurios paveiks vartojimą ir taupymą, tačiau tik tuomet, kai tai įvyks netikėtai ir šie veiksniai nebus įtraukti skaičiuojant nuolatines pajamas. Jei vartotojų pajamos svyruoja per visą jo gyvenimą ir kapitalo rinka yra tobula bei nėra neužtikrintumo dėl palūkanų normos, tokiu atveju vartotojas savo vartojimą paskirstys tolygiai per visą savo gyvenimą (p. 10).* Jei ši teorija teisinga, tuomet remiantis praeities tendencijomis, nereikia prognozuoti pajamų, norint numatyti vartojimą ateityje. Vyriausybės politika, per poveikį nuolatinėms pajamoms, taip pat gali paveikti vartojimą ir taupymą. Tačiau, jei ilgojo laikotarpio pajamos pagrįstos ir lūkesčiai yra racionalūs, tuomet vartojimo pasikeitimai gali būti neskaičiuotini.

Pasak Ramanausko ir Jakaitienės (2007), vartojimą galima nusakyti kaip „atsitiktinį klajojimą“ išreikšta lygtimi (žr. (5) formulę):

$$c_t = c_{t-1} + \varepsilon_t; \qquad (5)$$

Čia: ε_t – neprognozuojami veiksniai;

t – 1 – laikotarpis, lemiantis vartojimo pasikeitimą.

Remiantis šia teorija, dabartinio vartojimo lygis ir vartojimo pokyčiai yra atsitiktiniai ir neprognozuojami.

Gauti racionalių lūkesčių nuolatinių pajamų hipoteze pagrįsti rezultatai praktiškai nesiskiria nuo nuolatinių pajamų ar gyvenimo ciklo hipotezių modeliavimo rezultatų. Šie rezultatai patvirtina, jog vartojimas yra proporcingas racionalių individų įvertinamomis viso gyvenimo pajamomis, o teorijų skirtumai susiję su lūkesčių susidarymu (Ramanauskas, Jakaitienė, 2007).

Mokslininkai vis papildydami bei sujungdami esamas teorijas bando atsakyti į klausimą: kas lemia asmeninį vartojimą? Literatūros šaltiniuose galima rasti ir kitų pajamų bei vartojimo teorijų, pavyzdžiui Duesenberry „Susijusių pajamų vartojimo teorija“, šios teorijos pagrindinis teiginys – vartojimas yra ne individualus, o socialinis procesas. Vartojimą lemia ne tik individo turimos pajamos, bet ir jo aplinkos pajamos pavyzdžiui, jei artimiausių šeimos narių bei draugų pajamos mažesnės, tai vartojama bus mažiau, nors asmuo ir uždirba daugiau (Corranles, Mejia, 2009). Vėliau pajamų ir vartojimo teorijas nagrinėjo tokie mokslininkai kaip Palley (2010), Tsen (2010) ir kt.

Apibendrinant galima teigti, jog pajamų ir vartojimo teorijos atskleidžia asmeninį vartojimą lemiančius veiksnius. Visose analizuotose teorijose pripažįstama pajamų daroma įtaka vartojimo sprendimams. Skirtingose teorijose šis poveikis pasireiškia atsižvelgiant į skirtingas pajamas: einamąsias pajamas (Keinso teorijoje), pajamas skirtingu gyvenimo periodu (Modigliani teorija), pastoviąsias pajamas (Friedmano teorija) bei susijusias pajamas (Duesenberry vartojimo teorijoje). Reikėtų pabrėžti, jog asmeninį vartojimą lemia ne tik pajamos, bet ir turtas, infliacija, palūkanų normos ar priimami taupymo sprendimai.

1.3. Taupymo įtaka ekonomikos augimui ir gyvenimo kokybei

Ekonomikos augimo modeliai. Ekonominis augimas – tai vienas iš pagrindinių kiekvienos šalies ekonomikos politikos tikslų. „Ekonomikos augimas – tai produkcijos gamybos ir suteiktų paslaugų apimties išaugimas per tam tikrą laiko tarpą, kuris išreiškiamas realiojo BVP rodiklio padidėjimu. Tai ekonomikos plėtros pagrindas“ (Dudzevičiūtė, 2015, p. 21). Nepriklausomai nuo išsivystymo lygio, ekonomikos augimas yra svarbus visoms šalims. Išsivysčiusioms šalims ekonomikos augimas suteikia galimybes pasiekti dar aukštesnį pragyvenimo lygį bei geresnes ekonomines bei socialines sąlygas, o besivystančioms šalims ekonomikos augimas padeda mažinti atotrūkį tarp jų ir išsivysčiusių šalių.

Ekonominis augimas lemia gamybos lygio didėjimą, o taip pat yra siejamas su gyvenimo lygiu, kuomet gamybinis pajėgumas panaudojamas racionaliai ir užtikrinamas žemas nedarbo lygis (Šileika, Martinaitytė, 2012).

Ekonomikos augimo sąlygas ir procesą aprašo ekonomikos augimo modeliai. Šie modeliai tinka ekonomikos plėtrai prognozuoti bei leidžia nustatyti ekonomikos augimo sąlygas ir procesą

(Dudzevičiūtė, 2015). Ekonomikos augimo teorijos tiria veiksnius, užtikrinančius bendrojo vidaus produkto didėjimą ir pastovų šalies gamybinio pajėgumo kilimą.

Išanalizavus mokslininkų darbus galima išskirti tris pagrindines ekonomikos augimo teorijas (Nellis, Parket, 2004; Sniečka, 2008 ir kt.):

1) Keinsistinė ir neokeinsistinė ekonomikos augimo teorija (Keinso, Domaro ir Harodo ekonomikos augimo modeliai);
2) Neoklasikinė ekonominės augimo teorija (Solow ekonomikos augimo modelis);
3) Endogeninė (naujoji) ekonomikos augimo teorija (Luko, Baro ir Romero ekonomikos augimo modeliai) (Dudzevičiūtė, 2015).

Keinsistiniai ir neokeinsistiniai ekonomikos modeliai. Šie modeliai teigia, jog privačios investicijos ir jų lygio pokyčiai yra ekonomikos nestabilumo priežastis. Neokeinsistiniai ekonomikos augimo modeliai remiasi netobulos konkurencijos sąlygomis, o makroekonominę pusiausvyrą lemia bendroji paklausa, kurios svarbiausias elementas yra investicijos. Pagrindiniai keinsistiniai ir neokeinsistiniai ekonomikos augimo modeliai:

1) Keinso ekonomikos augimo modelis;
2) Domaro ekonomikos augimo modelis;
3) Harodo ekonomikos augimo modelis.

Keinso ekonomikos augimo modelis. Šiame modelyje pagrindiniu ekonomikos augimo veiksniu yra laikomos investicijos. „Ekonominis augimas suprantamas, kaip investavimo proceso funkcija. Norint valdyti augimo procesą, būtina reguliuoti investicijas“ (Dudzevičiūtė, 2015, p. 25).

Domaro ekonomikos augimo modelyje išskiriamos dvi investicijų funkcijos – tai bendrosios pasiūlos gamybinių pajėgumo ir bendrosios paklausos didinimas. Taikant šį modelį galima nustatyti ekonomikos augimo tempą, esant visiškam užimtumui. „Šis modelis skirtas nustatyti dinamiškiems ir subalansuotiems ekonomikos augimo tempams, kai visos pagrindinės ekonominės sistemos sudedamosios dalys kinta laike vienodu greičiu, esant visiškam užimtumui“ (Šuišienė, 2009, p. 18).

Harodo ekonomikos augimo modelis. Pagrindinė šio modelio prielaida – „bet koks bendrųjų pajamų pasikeitimas sukelia kapitalo kitimą, proporcingą bendrųjų pajamų pokyčiui (Dudzevičiūtė, 2015, p. 26). Harodas papildė ekonomikos augimo teoriją tokiomis sąvokomis:

- garantuotasis augimo tempas – ekonomikos augimo tempas, kurio rezultatai tenkina darbdavių, suinteresuotų plėtoti gamybą tokiu tempu, kuris garantuotų produkto prieaugį, poreikius;
- natūralusis augimo tempas – augimo tempas, kuris didėjant pasiūlai, garantuoja visišką užimtumą ir skatina naudotis mokslo bei technikos pažanga (Šuišienė, 2009);

- faktinis augimo tempas – tai esamasis ekonomikos augimo tempas. Jei „faktinis ekonomikos augimo tempas viršija garantuotąjį, ima trūkti kapitalo“ (Dudzevičiūtė, 2015, p. 26).

Neoklasikinis ekonomikos augimo modelis. Šis modelis veikia tobulosios ekonomikos sąlygomis ir teigia, jog „ekonomika yra stabili iš prigimties, ir jai būdinga visiško užimtumo tendencija“ (Dudzevičiūtė, 2015 p. 26).

Prie neoklasikinės ekonomikos teorijos galima priskirti Solow ekonomikos augimo modelį (1956), kuris vertina taupymo normos, gyventojų skaičiaus bei mokslo ir technologinės pažangos poveikį ekonomikos augimui. Investicijos į fizinį ir žmogiškąjį kapitalą lemia technologinę pažangą, o tai sąlygoja ekonomikos augimą. Pasak Šileikos ir Martinaitytės (2012), *taupymas ir gyventojų skaičiaus augimas veikia gamybos apimtį, tenkančią vienam gyventojui, per poveikį kapitalo apimčiai, tenkančiai vienam darbuotojui. Didesnė taupymo norma lemia daugiau kapitalo, tenkančio vienam darbuotojui, o jei greičiau auga gyventojų skaičius, tai daugiau skiriama santaupų išlaikyti pastovų kapitalo ir darbo santykį, o tai lemia mažesnę kapitalo ir gamybos apimtį, tenkančią vienam darbuotojui (p. 11).* Taupymo norma šiame modelyje veikia gamybos lygį, tačiau neveikia gamybos apimties, tenkančios vienam gyventojui augimo. Kaip nurodo Solow, optimali taupymo norma lemia maksimalų vartojimą, tenkantį vienam gyventojui. Tačiau, jei taupymo norma mažesnė už optimalią, tai trumpuoju laikotarpiu vartojimas sumažės, o ilguoju – padidės. Šiuo atveju, vyriausybė turėtų priimti atitinkamus sprendimus, kaip optimizuoti sumažėjusią taupymo normą.

Pagrindiniai šio modelio tikslai yra nustatyti:

- subalansuoto ekonomikos augimo veiksnius ir augimo tempus, kuriuos turi užtikrinti ekonomika;
- kapitalo augimo, gyventojų skaičiaus didėjimo ir technologijos pažangos poveikį ekonominiam augimui;
- kokia bus pastovi ir optimali kaupimo norma esant nuolatiniam aprūpinimui kapitalo ištekliais;
- optimalią kintamą gamybinio kaupimo normą; modeliuoti techninę pažangą pagal jos rūšis (autonominę, materializuotą ir nesančią) (Šuišienė, 2009).

Neoklasikiniai ekonomikos augimo modeliai atskyrė ekonominę sistemą nuo gamtinės ir socialinės sistemų bei apsiribojo išimtinai vertiniais dydžiais – abstrakčiu darbu ir investuotu abstrakčiu kapitalu (kapitalui priskiriant žemę ir kitus gamtos išteklius) (Sniečka ir kt., 2005).

Endogeniniai, arba naujieji, ekonomikos augimo modeliai. Šiuolaikinės ekonomikos problemos verčia mokslininkus tobulinti bei modifikuoti esančius ekonomikos augimo modelius,

keičiant atskirus kintamus jų veiksnius iš egzogeninių[1] į endogeninius[2] ir taip analizuoti ekonominės būklės dinamiškumą. Šiuo metu yra kuriami ir plėtojami nauji modeliai, kurių kūrėjai remiasi endogenine – naująją ekonominio augimo teorija.

Šie modeliai remiasi nuostata, jog rinka pati „reaguodama į gamtinių išteklių ribotumą, automatiškai paskatins endogeninius (vidinius) technologinius pokyčius, kurie lems išteklių apsaugą ir taip pat palengvins išteklių ribotumo problemos sprendimą“ (Dudzevičiūtė, 2015, p. 26). Endogeninės augimo teorijos šalininkai teigia, jog vyriausybės politika ir ekonominiai veiksniai laikui bėgant turi daryti įtaką augimo tempui. Šiuose modeliuose atsiranda naujas kintamasis – žmogiškasis kapitalas. Taip pat daug dėmesio skiriama inovacijoms bei technologiniams pokyčiams. Šie modeliai taip pat pabrėžia, kad šalyse, su skirtingomis santaupų ir investicijų normomis, turi būti ir skirtingi augimo tempai.

Apibendrinus visų modelių pagrindines idėjas galima daryti išvadą, jog svarbiausios priežastys, ribojančios ekonominį augimą yra: išteklių trūkumas, ekologiniai ribojimai, socialinių išlaidų atsiradimas bei neveiksminga valstybės politika.

Taupymo įtaka ekonomikos augimui. Literatūros apžvalga parodė, jog egzistuoja teigiamas ryšys tarp namų ūkių taupymo bei ekonomikos augimo. Ekonomikoje santykiai tarp namų ūkių santaupų bei ekonomikos augimo buvo nagrinėjami daugelį metų. Remiantis gyventojų gaunamų pajamų dydžiu, mokslininkai yra atlikę daug tyrimų, kurių metu paaiškėjo, jog egzistuoja ryšys tarp santaupų bei ekonomikos augimo.

Analizuojant taupymo bei ekonomikos augimo tarpusavio ryšį išskiriamos dvi prielaidos: pirma, taupymas veikia ekonomikos augimą. Šį požiūrį analizavo mokslininkai, Harrod (1939), Domar (1946) ir Solow (1956). Antrasis požiūris – ekonomikos augimas skatina santaupų padidėjimą. Šį požiūrį savo ekonomikos augimo modeliuose nagrinėjo Keinsas (1936), Sinh (1998), Saltz (1999), Agrawal (2001) ir kiti (Misztal, 2011; AbuAl – Foul, 2010).

Mokslininkų darbus galima suklasifikuoti ne tik pagal tai ar santaupos daro įtaką ekonomikos augimui ir atvirkščiai, bet ir pagal tai, kaip pajamų padidėjimas/sumažėjimas lemia gyventojų polinkį taupyti. Šiuo požiūriu, mokslininkai yra pasiskirstę į dvi grupes: į tuos, kurie teigia, jog pajamų augimas skatina santaupų didėjimą bei į tuos, kurie teigia, jog didesnės pajamos sąlygos didesnį vartojimo ir dėl to santaupos mažės. Pavyzdžiui, Modigliani (1970) teigia, jog yra teigiamas ryšys tarp ekonomikos augimo bei santaupų. Tačiau Bosworth (1993) teigė, jog egzistuoja neigiama ekonominio augimo bei

[1] **Egzogeniniai veiksniai** – tai išoriniai veiksniai, nepriklausantys nuo konkretaus žmogaus, kurių jis negali reguliuoti, valdyti; modelio parametras.

[2] **Endogeniniai veiksniai** – tai vidiniai veiksniai, priklausantys nuo konkretaus žmogaus, kuriuos jis gali kontroliuoti; modelio kintamasis.

santaupų priklausomybė, nes augančios ekonomikos sąlygomis darbuotojų pajamos didėja, o tai skatina didesnį dabarties vartojimą taip sumažindamas santaupas.[65]

Ekonominis šalies augimas taip pat dažnai siejamas su šalies pajėgumu didinti prekių ir paslaugų pasiūlą. Ekonominis augimas gali būti apskaičiuojamas realiais arba nominaliais rodikliais. Kai bandoma palyginti dviejų šalių ekonominį augimą, yra lyginami bendrojo vidaus produkto bei bendrojo nacionalinio produkto duomenys.

Be šių dviejų priemonių, galima atsižvelgti ir į gyventojų populiacijos skirtumus. Ekonomikos augimas taip gali būti apibrėžiamas kaip pagamintų prekių vertė.

Kartu su ekonomikos augimu, tikėtina, jog auga asmeninės pajamos bei vartojimo išlaidos vienam gyventojui. Konkrečios šalies ekonomikos augimo poveikis gali būti jaučiamas per disponuojamų individo pajamų padidėjimą.

Remiantis ribinio polinkio taupyti teorija, santaupos didėja didėjant pajamoms todėl tikėtina, jog kartu su ekonomikos augimu, santaupų suma taip pat turėtų didėti.

Dažnai šalių vyriausybės siūlo taupymo ir investavimo schemas, kurios yra neapmokestinamos, taip siekdamos paskatinti taupyti. Gyventojai, investuodami ir naudodami tokias taupymo schemas, gali sutaupyti nemažai mokesčių. Pavyzdžiui, tokia praktika yra taikoma ir Lietuvoje: gyventojai apsidraudę ilgalaikiu investiciniu gyvybės draudimu, deklaruodami savo pajamas gali susigrąžinti 15 proc. gyventojų pajamų mokesčio priemoką. Tai skatina taupymą bei ekonomikos augimą.[65; 92]

Apibendrinant galima teigti, jog ekonomikos augimas ir gyventojų santaupos yra glaudžiai susijusios. Stabilus ekonomikos augimas sudaro palankesnes sąlygas gyventojų santaupų formavimosi procesui.

Namų ūkių taupymo norma. Santaupų norma nustatoma kaip gyventojų einamųjų santaupų (indėlių ar vertybinių popierių prieaugis, įsipareigojimų pagal kreditus pasikeitimai, nekilnojamojo turto įsigijimas ar grynųjų pinigų prieaugis) ir turimų piniginių pajamų santykis (Rakauskienė ir kt., 2014).

Priklausomai nuo analizuojamos šalies, namų ūkių taupymo norma gali labai skirtis, nes skiriasi šalių institucijų veikla, nedarbo išmokų dydis, išlaidos mokslui ir švietimui. Įtaką namų ūkio taupymui daro ir gyventojų senėjimo rodikliai, sveikatos apsauga bei kiti faktoriai.

Namų ūkių taupymo norma yra skaičiuojama namų ūkio pajamas dalijant iš disponuojamų namų ūkio pajamų. Neigiama santaupų norma rodo, jog namų ūkiai išleidžia daugiau nei uždirba, t.y. įsiskolina. Šalys kaupia duomenis apie gyventojų įsiskolinimą ir kiekvienais metais pateikia rodiklius apie gyventojų santaupas bei skolas.

Gyventojų santaupų norma gali būti matuojama neto arba bruto rodikliais. Yra gana sudėtinga įvertinti šalių rodiklius naudojant abu skaičiavimo metodus. Dar sunkiau įvertinti yra tai, jog šalys taiko įvairius socialinės apsaugos ir pensijos kaupimo modelius, skirtingas mokesčių sistemas, kurios taip pat

veikia pajamas. Be to, vidutinė gyventojų gyvenimo trukmė, galimybės gauti kreditą bei sveikatos, kultūros ir socialiniai faktoriai taip pat veikia santaupų normą bei jos skaičiavimą lyginant skirtingas pasaulio šalis. Dažnai tyrimai yra daromi ne tik lyginant atskiras šalis, bet ir analizuojant kaip kito vienos šalies santaupų norma įvairiais laikotarpiais.

Siekiant ilgalaikio ekonomikos augimo reikia investuoti į infrastruktūrą, švietimą ir technologijas. Siekiant plėtoti verslą reikia skatinti gyventojų investicijas, nes jos yra pagrindinis verslo plėtros finansavimo šaltinis. Esant aukštai taupymo normai, tikėtina, jog laikui bėgant gyventojų santaupos gali skatinti ekonomikos augimą.

Be to, aukštas gyventojų santaupų normos lygis leidžia didesnę dalį valstybės skolos finansuoti naudojant vidinius finansinius išteklius. Analitikai mano, jog tai daug efektyvesnis būdas mažinti skolos lygį pirmiausiai skolą mažinant panaudojant vidines, o ne užsienio kreditorių lėšas. Tokios šalys, kaip JAV ar Jungtinė Karalystė, turinčio žemą skolos lygį, turi ir žemą namų ūkių taupymo normą, o Japonijoje, praeityje, didžioji dalis gyventojų santaupų finansavo valstybės skolą.

Kita vertus, ne tik santaupos, tačiau ir vidaus vartojimas prisideda prie BVP augimo, kuris yra svarbus ekonomikos augimo veiksnys. Vis dėlto atsižvelgiant į finansų krizę, yra tam tikra rizika, jog finansuojant skolas panaudojant gyventojų santaupas gali sumažėti vartojimas, kuris sulėtins ekonomikos atsigavimą.

Prieš 2007 – 2008 m. finansinę krizę, santaupų normos patyrė bendrą nuosmukį, o kai kurios šalys kartu su santaupų normų sumažėjimu patiria ir gyventojų įsiskolinimo padidėjimą. Didėjančias namų ūkių skolas bei mažėjančias namų ūkių santaupas galėjo lemti paskolų palūkanų normos, negriežti skolinimosi standartai ar teikiamos naujų rūšių hipotekinės paskolos. Daugelyje šalių būsto kainos pasiekė rekordines aukštumas ir tai leido žmonėms skolintis daugiau. Pavyzdžiui 2007 m. JAV, namų ūkio skola, lyginant skolos santykį su disponuojamomis pajamomis, siekė 130 proc. Kitos šalys, tokios kaip Jungtinė Karalystė, Lenkija, Vengrija ar Pietų Korėja, taip pat patyrė nekilnojamojo turto „burbulus“ kartu su santaupų apimties sumažėjimu.

Šalyse, kuriose gyventojai turi daugiau disponuojamų pajamų pastebima tendencija, jog santaupų norma taip pat yra didesnė. Tuo pačiu metu, gyventojai, turintys daugiau turto, yra linkę išleisti didesnę dalį savo pajamų ir mažiau santaupų (šis reiškinys vadinamas „gerovės efektu“, *angl. „wealth effect“*). Pavyzdžiui, prieš krizę, namų ūkių turtas „didėjo“ dėl pakilusių nekilnojamojo turto kainų. Taip padidėjusios turto kainos leido namų ūkiams mažiau taupyti, nes jie įsivaizdavo esą turtingesni. Po krizės, daugelyje šalių, pavyzdžiui Jungtinėje Karalystėje, Kanadoje, JAV ar Vokietijoje, santaupų norma didėjo. Kadangi ekonomikos recesija sumažino daugelio žmonių nekilnojamojo turto kainą, žmonės pradėjo suvokti, jog jie iš tiesų nėra tokie turtingi ir tai skatino taupyti. Augantis nedarbas tai pat gali skatinti santaupų padidėjimą, nes namų ūkiai stengiasi mažiau išleisti vartojimo prekėms ir jie nebėra užtikrinti dėl savo ateities pajamų.[21]

Analizuojant Pasaulio šalių santaupų normą matoma, jog ji yra labai įvairi (žr. 2 lent.). Kaip jau buvo minėta, taupymo normą gali lemti įvairūs veiksniai: vidaus ir užsienio politika, socialiniai, demografiniai ar ekologiniai veiksniai bei kt.

Leidinyje nepateikti duomenys apie santaupų normas, buvusias prieš krizę bei krizės laikotarpiu, tačiau iš pateiktų duomenų matoma, jog nuo 2012 m. taupymo norma Danijoje yra neigiama, t.y. gyventojai daugiau skolinasi nei sutaupo. Iš analizuojamų valstybių, 2015 m. tik Danijoje pastebima neigiama taupymo norma ir ji yra – 3,72 proc. Aukščiausia santaupų norma yra Švedijoje bei Šveicarijoje (atitinkamai po 15,83 proc. bei 17,82 proc.). Euro zonos taupymo normos vidurkis 2015 m. yra 6,54 proc. Leidinyje Lietuvos santaupų norma nagrinėta nebuvo.

2 lentelė. Pasaulio šalių santaupų norma (proc.) 2010 – 2017 m.

Šalis	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*
Australija	9,77	11,12	10,47	10,43	9,45	8,91	8,25	7,20
Austrija	9,28	7,88	9,22	7,34	7,80	8,68	9,46	9,27
Belgija	8,19	6,59	6,36	4,99	5,10	3,98	3,65	3,58
Kanada	4,29	4,42	5,21	5,17	4,02	4,10	3,92	4,22
Danija	2,13	0,92	–0,05	–0,39	–6,47	–4,06	–3,72	–1,84
Estija	3,29	4,14	1,44	3,88	3,14	2,93	2,94	2,27
Vokietija	997	9,56	9,26	9,14	9,52	9,55	9,44	9,07
Vengrija	6,77	7,55	5,54	5,44	7,26	9,02	8,10	7,54
Japonija	1,99	2,66	1,23	–0,15	0,85	2,42	1,50	1,75
Norvegija	3,95	5,80	7,13	7,59	8,49	8,36	8,28	8,27
Lenkija	3,02	–0,49	–0,53	0,71	2,14	3,16	3,24	3,33
Švedija	11,02	12,73	15,32	15,07	15,32	15,83	16,46	16,18
Šveicarija	17,01	17,84	18,69	19,03	18,28	17,82	17,01	16,79
JAV	5,61	6,02	7,63	4,76	4,80	4,87	3,96	3,13
Euro zona	7,08	6,82	6,18	6,44	6,48	6,54	6,70	6,76

*prognozė

Šaltinis: sudaryta remiantis leidinio „Economy Outlook 98“ duomenimis[21]

Santaupų vaidmuo gyventojų gyvenimo kokybei. Pastaraisiais metais pasaulyje sustiprėjo nusivylimas pinigų ir fiskalinės politikos priemonėmis pagrįstais monetariniais metodais. Pradėjo keistis šiuolaikinės ekonomikos vertinimo paradigma – radikaliąją Vašingtono konsensuso doktriną pamažu išstumia modeliai, vertinantys ekonomika atsižvelgiant į socialinius prioritetus. *Skirtingai nuo technokratiškos praktikos, įsigalėjusios ir Lietuvoje, kai rinkos ekonomika nuošaly palieka žmogų, Europos Sąjungos valstybėse lyderėse, pavyzdžiui, Vokietijoje, Prancūzijoje, Austrijoje, o taip pat Skandinavijos šalyse ir Šveicarijoje, ekonomikos reformos vis labiau orientuojamos į tikslus, kurių turėtų siekti visuomenė. Tai tikslai, kurie gyvybiškai svarbūs daugumai žmonių – visiškas užimtumas ir aukšta visuotinė gyvenimo kokybė. Tik atsižvelgus į šiuos prioritetus galima tikėtis sukurti tvirtus pagrindus ekonomikai augti, verslui modernizuoti ir konkurencingumui didinti, sukuriant pastovų valstybės biudžeto pajamų šaltinį. (Rakauskienė, 2016, p. 4)*

Gyvenimo kokybė (*angl. quality of life*) – tai fizinės ir dvasinės sveikatos būklę, gyventojų raidą ir šeimos gerovę, socialinį ir fizinį saugumą, gyvenamosios aplinkos kokybę, profesinės veiklos ir laisvalaikio santykį, materialinių, kultūros ir dvasinių poreikių patenkinimo laipsnį apibūdinanti visuma, vertinama makrolygiu (visos šalies mastu) ir mikrolygiu (atskiro žmogaus požiūriu) (Servetkienė, 2013).

Gyventojų santaupos gali būti traktuojamos ir kaip vienas iš gyventojų gyvenimo kokybei matuoti naudojamų rodiklių. Vis dėlto siekiant išanalizuoti kokią įtaką gyventojų gyvenimo kokybei daro santaupos susiduriama su informacijos stygiaus problema.

Išskyrus Ekonomikos būklės ir socialinės plėtros įvertinimo komisijos, kuri 2009 m. buvo sudaryta Prancūzijos prezidento N. Sarkozy iniciatyva, pranešimą apie ekonominės veiklos ir socialinės pažangos vertinimą, kurį 2010 m. parengė mokslininkai Stiglitz, Sen ir Fituossi (2010), mokslinėje literatūroje stokojama tyrimų apie santaupų įtaką gyvenimo kokybei.

Minėtame pranešime teigiama, jog pajamos, santaupos ir jų paskirstymas galėtų būti vienas iš būdų, tinkančių vertinti gyvenimo kokybę. Mokslininkai taip pat teigia, jog pagrindiniai ekonomikos rodikliai, tokie kaip bendrasis vidaus produktas, biudžeto deficitas, infliacija ir kt. neatspindi tikrosios šalies ekonomikos padėties. Ekonominės politikos efektyvumą bei realią ekonomikos būklę, pasak mokslininkų, atspindi žmonių gyvenimo kokybės rodikliai. Mokslininkų išvadose teigiama, jog *vertinant ekonominės politikos sėkmingumą, gamybą atspindintys kiekybiniai rodikliai turi būti pakeisti į visuomenės gerovės ir gyvenimo kokybės rodiklius. Šios komisijos nuomone:*

1) *namų ūkių pajamos ir vartojimas yra tinkamesni gyvenimo kokybę atspindintys rodikliai nei BVP vienam gyventojui;*
2) *itin svarbu tyrinėti ne tik vidutinius pajamų ir vartojimo pokyčius, bet ir jų pasiskirstymą tarp turtingiausių ir skurdžiausių socialinių grupių;*
3) *šie rodikliai turi būti papildyti darbo ir laisvalaikio santykiu – vienu iš svarbiausių gerovės rodiklių, taip pat gyvenamosios aplinkos ir ekologiniais rodikliai (Rakauskienė ir kiti, 2015).*

Lietuvoje gyvenimo kokybės ir santaupų santykį nagrinėja mokslininkės Rakauskienė (2015), Servetkienė (2013, 2015). Gyventojų gyvenimo kokybę per gyventojų santaupų bei paskolų prizmę nagrinėja ir mokslininkė Žitkienė (2015). Mokslininkės yra atlikusios ne vieną subjektyvų gyvenimo kokybės tyrimą, kurių metu paaiškėjo, jog daugelis gyventojų gyvena skurdžiai ir negali pasirengti finansiniams netikėtumams. Skirtingos tyrimų dimensijos leido mokslininkėms įvertinti žmonių gyvenimo gerovę.

Pasak Žitkienės (2015), „aplinka, kurioje gyvena, dirba ar mokosi žmogus, formuoja jo požiūrį į gyvenimo būdo, mitybos pasirinkimą, kultūrą ir poilsį“. Mokslininkė, įvertinusi tyrimo rezultatus, padarė išvadą, jog dauguma gyventojų vos gali patenkinti būtiniausius poreikius, todėl jie nebeturi lėšų

taupymui, paslaugoms. Dėl šios priežasties beveik nėra pagal ką įvertinti gyvenimo kokybės parametrų (Rakauskienė ir kiti, 2015).

Dažnai gyvenimo kokybė yra matuojama makroekonominiais rodikliais ir manoma, jog „gyventojų turtėjimas (augančios pajamos, santaupos ir vartojimas) dar nereiškia gyvenimo kokybės kilimo. Gyvenimo kokybės rodikliai dažnai nepriklauso nuo makroekonomikos rodiklių ir netgi gali su jais negatyviai koreliuoti. Galima sakyti, kad vyksta netgi priešingi procesai „materialinei gerovei augant, žmogaus gyvenimo kokybė prastėja“ (Rakauskienė ir kiti., 2015).

Pavyzdžiui, Pietų Korėjoje 1963 – 1979 m. smarkiai augant BVP vienam gyventojui, gerėjo tik fizinio gyvenimo kokybė, o asmeninio ir socialinio gyvenimo kokybė netgi smuko (Norkus, 2007).

Apžvelgus literatūros šaltinius matoma, jog informacijos šia tema tiek užsienyje, tiek ir Lietuvoje yra nedaug. Išanalizavus užsienio bei Lietuvos autorių darbus galima daryti išvadą, jog santaupos yra svarbus gyvenimo kokybės matavimui naudojamas rodiklis. Vis dėlto nereikėtų pamiršti, jog didėjančios santaupos ne visada reiškia gerėjančią gyvenimo kokybę.

Aplinkybės, darančios įtaką Lietuvos gyventojų taupymui. Atsižvelgiant į analizuojamos šalies vidaus ir užsienio politiką, ekonominę bei socialinę situaciją ar atskirų namų ūkių poreikius, galima išskirti labai daug gyventojų taupymui įtaką darančių aplinkybių. Mokslininkės Rakauskienė ir Krinickienė (2012) išskiria šias pagrindines Lietuvos gyventojų taupymui įtaką dariusias aplinkybes:

- įsibėgėjusi trečioji ekonominės migracijos banga. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą nemaža dalis gyventojų išvyko dirbti į užsienį. Didėjanti migracija labiau veikė nedarbo mažėjimą, o ne naujų darbo vietų kūrimą;
- mažėjantis gyventojų skaičius ir intensyvėjantis visuomenės senėjimas. Šios aplinkybės mažina taupymo galimybes, nes pagrindinis senyvo amžiaus žmonių pajamų šaltinis – socialinės pensijos ir pašalpos. Kadangi šios išmokos yra mažos, gyventojai yra priversti naudoti savo santaupas;
- oficialiai neapskaitomos arba šešėlinės ekonomikos mastai šalyje. Lietuvos laisvosios rinkos instituto duomenimis, šešėlinė ekonomika 2015 m. Lietuvoje sudarė apie 24 proc. BVP. Jos lygis yra aukštas, tačiau 2010 m. šešėlinė ekonomika sudarė beveik trečdalį BVP, t.y. 28 proc.[48] Tai verslo įmonių nedeklaruojamos pajamos, kurios mažina šalies biudžeto pajamas ir riboja pajamų padidėjimą, o tai iškraipo santaupų formavimą;
- aukštas skurdo lygis ir didelė socialinė ekonominė diferenciacija. Didėjant šalies BVP, gyventojų darbo užmokestis ir piniginės pajamos auga ne taip greitai, o tai riboja didesnes šalies gyventojų dalies taupymo galimybes.

Ekonomikos teoretikai, nagrinėdami santaupas mikrolygiu, įžvelgia dar vieną svarbų veiksnį, lemiantį santaupas – tai gyventojų amžius. Pasak mokslininkų, kad „nuo 23 metų iki 60 metų turėtų būti

planuojama ir rūpinamasi įsipareigojimais, nuo 22 metų iki pat mirties – taupymu ir investavimu, o sulaukus 35–erių verta susirūpinti mokesčių ir pensijos planavimu“ Rakauskienė ir kt., 2012, p. 448). Tačiau tik žmogaus gyvenimo trukme paremtos santaupos dar neduoda teisingo atsakymo. Reikia atsižvelgti į žmogaus pajamas ir vartojimą, gyvenimo stilių, jo tikslus, elgseną bei taupymo motyvus.

1.4. Santaupų motyvai

Gyventojų pasirinkimą taupyti ar netaupyti sąlygoja daug objektyvių ir subjektyvių priežasčių todėl analizuojant santaupų formavimosi procesą labai svarbu išsiaiškinti, kokie santaupų motyvai bei taupymo veiksniai gali daryti įtaką gyventojų pasirinkimui kaupti santaupas.

Santaupų motyvai. Namų ūkių susidomėjimas šeimos finansų planavimu bei taupymo galimybėmis visuomet buvo aktuali tema, tačiau gana daug gyventojų neplanuoja savo pajamų bei išlaidų, neskiria pakankamai dėmesio santaupų kaupimui. Kaip parodė 2011 metais Federalinio Rezervo tarybos inicijuota gyventojų apklausa, taupymo motyvai priklauso ne tik nuo gaunamų pajamų, bet ir nuo žmogaus asmeninių savybių. Gauti duomenys taip pat atskleidė, jog po 2007 – 2009 metų finansinės krizės namų ūkiai skiria vis daugiau dėmesio asmeninių pajamų ir išlaidų planavimui bei taupymo galimybių analizei.[19]

Siekiant padidinti taupymo potencialą iš pradžių reikia išsiaiškinti kokią įtaką žmonių polinkiui taupyti daro taupymo motyvai.

Taupymo motyvai pradėti nagrinėti prieš daugiau nei pusę amžiaus ir jų galima išskirti gana daug, nes kiekvienas namų ūkis yra skirtingas: skiriasi namų ūkio sudėtis, gyvenimo stilius ir būdas ar išsikelti taupymo tikslai.

Vienas iš pirmųjų 1936 m. taupymo motyvus įvardijo Keinsas savo darbe „Bendroji užimtumo, palūkanų ir pinigų teorija“. Jis nurodė aštuonis taupymo motyvus, tokius kaip:

1) siekiama sukurti pinigines atsargas (rezervą) nenumatytiems atvejams – atsargumo motyvas;
2) numatyti (suplanuoti) ateities pajamas atsižvelgiant į individo ar jo šeimos poreikius, susijusius su šeima, švietimu ar senatve (pensija) – prognozavimo motyvas;
3) gauti palūkanas ir didinti ekonominę naudą, atsisakant dalies vartojimo dabar ir siekiant didesnio vartojimo ateityje – apskaičiavimo motyvas;
4) mėgautis palaipsniui augančiomis išlaidomis, kurios suteikia malonumą, belaukiant bendro gyvenimo kokybės pagerėjimo, net ir malonumo jausmui blėstant – tobulinimosi motyvas;
5) mėgautis nepriklausomybės jausmu ir gebėjimu daryti dalykus be aiškios idėjos ar aiškaus nusistatyto tikslo – nepriklausomybės motyvas;
6) vykdyti spekuliacinę veiklą ar įgyvendinti verslo projektus – verslumo motyvas;

7) palikti palikimą testamentu – pasididžiavimo motyvas;
8) patenkinti godumo ar šykštumo jausmą – šykštumo motyvas.

Šie Keinso išskirti motyvai ir yra laikomi pagrindiniais taupymo motyvais, tačiau laikui bėgant kai kurie autoriai šiuos motyvus bandė konkretinti ir šiek tiek pakeitė jų pavadinimų formuluotes.

Vienas iš Keinso motyvų tobulinimo pavyzdžių galėtų būti mokslininkų Browning ir Lusardi (1996) įvardinti taupymo motyvai. Šie mokslininkai papildė bei susistemino Keinso taupymo teoriją ir išskyrė tokius motyvus:

1) atsargumo/prevencinis motyvas;
2) gyvenimo ciklo motyvas;
3) laikino pasikeitimo/nepastovumo motyvas;
4) tobulinimo/gerinimo motyvas;
5) savarankiškumo/nepriklausomybės motyvas;
6) verslumo/verslo kūrimo motyvas;
7) palikimo motyvas;
8) godumo/šykštumo motyvas – neracionalus susilaikymas nuo išlaidų.

Išanalizavus mokslininkų Keinso, Browning ir Lusardi taupymo motyvus, pastebima, jog taupymo motyvai vieni nuo kitų skiriasi labai nežymiai: skiriasi tik motyvo pavadinimo formuluotė, pavyzdžiui, Keinso prognozavimo, apskaičiavimo ar pasididžiavimo motyvus Browning ir Lusardi įvardina kaip gyvenimo ciklo, laikino pasikeitimo ar palikimo motyvus. Taigi galima daryti išvadą, jog tobulinant Keinso išskirtus taupymo motyvus, buvo sukonkretinti tik motyvų pavadinimai, tačiau pačių motyvų esmė ir jų suvokimas nepakito.

Tačiau kai kurie autoriai savo darbuose rašo, jog mokslininkai Browning ir Lusardi ne tik susistemino Keinso pateiktus aštuonis taupymo motyvus, bet ir juos papildė pridėdami dar vieną motyvą (Fisher, Anong, 2012). Devintasis motyvas – tai pradinės/avansinės įmokos motyvas (*angl. down payment motive)*. Šį motyvą kai kurie autoriai įvardija kaip grynųjų pinigų motyvą, kuris reiškia, jog kaupiami indėliai, taupoma būstui, automobiliams ar kitam ilgalaikiam turtui įsigyti (Jurevičienė, 2008, Rakauskienė ir kt., 2014).

Literatūroje taip pat aprašomi ir mokslininko Katona (1975) išskirti santaupų motyvai:

1) nenumatytoms situacijoms;
2) turėti lėšų rezervą susidūrus su finansiniais sunkumais;
3) pensijai;
4) namo pirkimui arba ilgalaikio vartojimo prekių įsigijimui;
5) atostogoms.

Apžvelgus mokslininkų Keinso, Browning ir Lusardi pateiktus taupymo motyvus matoma, jog Katona nepateikia naujų taupymo motyvų. Šio mokslininko išskirti taupymo motyvai nenumatytoms

situacijoms bei lėšų rezervui susidūrus su finansiniais sunkumais iš esmės yra atsargumo arba prevencinis motyvas, pensijos motyvą galima būti priskirti prie gyvenimo ciklo motyvo, o prekių įsigijimo ar atostogų motyvą galima traktuoti kaip tobulinimo (gerinimo) motyvą.

Autorės nuomone, nors mokslininko Katona (1975) įvardinti taupymo motyvai beveik nesiskiria nuo kitų autorių įvardintų motyvų, tačiau šiomis dienomis būtent tokios motyvų formuluotės dažniausiai naudojamos sudarinėjant įvairias apklausas bei atliekant tyrimus, kuriais siekiama išsiaiškinti gyventojų finansinę elgseną bei veiksnius, skatinančius namų ūkius taupyti.

Lietuvių autorių darbuose taip pat yra išskiriami įvairūs taupymo motyvai. Vienas iš pirmųjų ir dažniausiai literatūroje minimų bandymų buvo mokslininkų Rakauskienės ir Biko (2007) sudarytas „Lietuvos gyventojų santaupų formavimo modelis“ (žr. 2 pav.). Rengdami šį modelį, autoriai taupymo procesą apibūdino kaip sistemą, kurią sudaro trys lygmenys: taupymo procesą lemiantys veiksniai, taupymo motyvai bei santaupų susiformavimas ir jų panaudojimas.

Taigi atsižvelgiant į skirtingą namų ūkių struktūrą ir gyvenimo (vartojimo) būdą bei stilių, taupymo tikslus bei rezultatus, galima išskirti gana daug taupymo motyvų. Analizuojant Rakauskienės ir Biko (2007) motyvų klasifikaciją, galima pastebėti, jog pagrindiniai išskiriami taupymo motyvai yra:

- ilgalaikio vartojimo prekėms. Gyventojai taupo dabartines pajamas dėl galimo ateities vartojimo ir įvairių ilgalaikio vartojimo prekių įsigijimo;
- piniginių atsargų kaupimui nenumatytam atvejui. Šis motyvas dar gali būti traktuojamas, kaip atsargumo motyvas arba kaip kaupimas „juodai dienai“;
- pajamų didinimui ir pelnui gauti. Šis taupymo motyvas gali būti siejamas su investavimu į įvairias finansines priemones (akcijas, obligacijas ir pan.);
- pagyvenusių tėvų pagalbai ir priežiūrai;
- vaikų ugdymui ir švietimui;
- senatvei;
- santaupoms.

Pagal santaupų kaupimo pobūdį, autoriai santaupas išskirstė į: skirtas ilgalaikiam (atidėtam) vartojimui bei investavimui. Ilgalaikio (atidėto) vartojimo santaupos, tokios kaip turimi pinigai, materialusis turtas (brangenybės, meno kūriniai ir kt.) bei indėliai bankuose, dažnai ne tik tenkina kasdienius poreikius, bet ir atlieka vertės išsaugojimo funkciją.

Kita gyventojų santaupų rūšis – investicijos. Investicijos yra laikomos „aukščiausia gyventojų santaupų forma“ (Rakauskienė, Bikas, 2008, p. 127). Žmonės į įvairias finansines priemones investuoja siekdami gauti pelną bei užsidirbti papildomų pajamų. Investavimas – tai bet koks procesas, kurio tikslas išsaugoti ar didinti lėšų vertę (Rutkauskas, Martinkutė, 2007).

Kai kurie autoriai taupymą ir investavimą laiko gana artimomis sąvokomis, tačiau išskiria ir pagrindinius skirtumus. Černius (2011) taupymo ir investavimo sąvokas priskiria prie ilgalaikio pinigų

„įdarbinimo“, tačiau teigia, jog taupymą reikėtų suprasti kaip paprastą pinigų kaupimą indėliuose arba banko sąskaitose, nes kuomet pinigai „įdedami“ į kokį nors turtą, siekiant naudos ar apsaugos nuo nuvertėjimo, tai jau nebe taupymas – tai investavimas.

Jasevičienė (2012) investavimą apibūdina kaip apsisprendimą atidėti pinigus ateičiai, o ne išleisti juos šiandien. Autorė taip pat teigia, jog toks investavimo apibrėžimas yra artimas taupymui, tačiau išskiria vieną pagrindinį skirtumą – taupymas apimta tik saugias investicijas bei taupant pirkiniai yra planuojami tik netolimai ateičiai, o įvairios investicijos dažniausiai yra planuojamos ilgesniam laikotarpiui.

Investicijos gali būti labai įvairios: nuo mažai (indėliai) iki labai (investiciniai fondai) pelningų, tačiau vertėtų nepamiršti, jog kuo didesnės grąžos norime, tuo didesnę finansinių priemonių riziką prisiimame.

Taigi apibendrinant galima teigti, jog taupymas, jei jį traktuojame kaip pinigų kaupimą naudojant saugias ir mažą grąžą duodančias priemonės, gali būti suprantamas kaip investavimas.

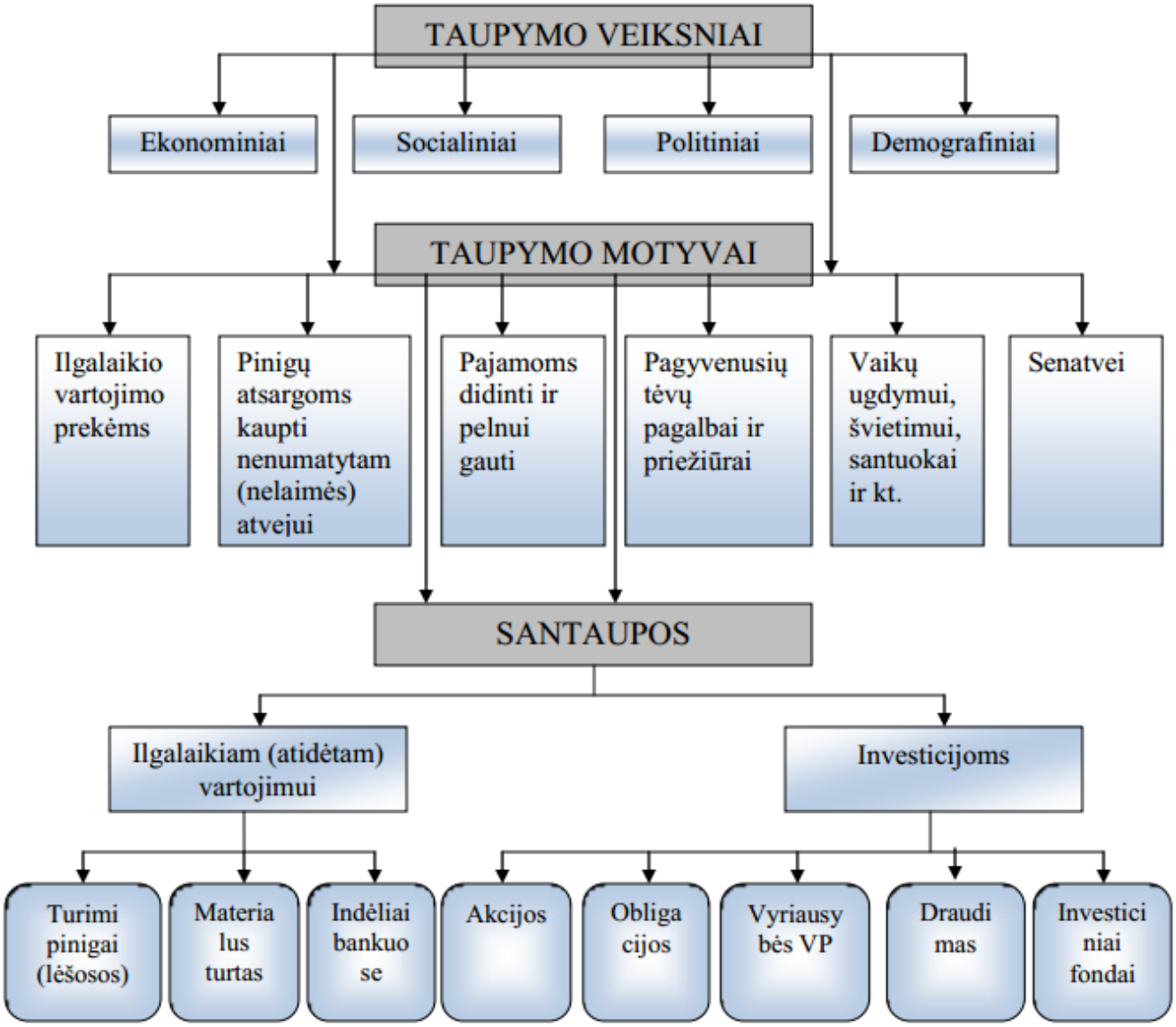
Apibendrinant Rakauskienės ir Biko gyventojų santaupų formavimo modelyje įvardintus taupymo motyvus, pastebima, jog šie motyvai gana glaudžiai siejasi su užsienio mokslininkų Keinso, Browning, Lusardi bei Katona išskirtais motyvais. Modelyje išskirtą motyvą ilgalaikio vartojimo prekėms įsigyti būtų galima įvardinti tobulinimo/gerinimo motyvu, piniginių atsargų kaupimas bei santaupos – prevencinis motyvas. Motyvas pajamų ar pelno didinimui gali būti suprantamas kaip verslumo motyvas, o motyvus pagyvenusių tėvų priežiūrai, vaikų ugdymui ar senatvei galima priskirti prie gyvenimo ciklo motyvo.

Apžvelgus užsienio bei Lietuvos autorių darbuose išskiriamus taupymo motyvus, pastebima, jog visi autoriai šiuos motyvus įvardija gana panašiai. Pagrindiniais taupymo motyvais galima įvardinti:

- atsargų kaupimą nenumatytiems atvejams;
- gyvenimo ciklo motyvą;
- gyvenimo kokybės gerinimą, siejamą su įvairių vartojimo prekių įsigijimu;
- verslo kūrimą;
- įvairių investicinių priemonių pasirinkimą.

Išanalizavus užsienio ir Lietuvos mokslininkų darbus galima išskirti pagrindinius taupymo motyvus, tačiau, reikia pabrėžti, kad taupymo motyvų sąrašą galima būtų tęsti atsižvelgiant į tai, kad turtingesniems žmonėms galima būtų priskirti ir kitus taupymo motyvus, palyginti su mažiau turtingais. Be to, daugelis taupymo motyvų papildo vienas kitą.

Taupymo motyvams bei visam taupymo procesui įtaką daro ir įvairūs taupymo veiksniai.

2 paveikslas. Lietuvos gyventojų santaupų formavimo modelis

Šaltinis. Rakauskienė, Bikas, 2007, 126 p.

Taupymo veiksniai. Užsienio šalių autoriai gana plačiai aprašo veiksnius, darančius įtaką gyventojų taupymo motyvams ar finansinei elgsenai, tačiau Lietuvoje analizuojant gyventojų taupymą yra jaučiamas informacijos trūkumas.

Analizuojant namų ūkių santaupas, Lietuvos bankas pateikia tik namų ūkių indėlių apimtį kredito įstaigose, o Lietuvos statistikos departamentas – atlieka namų ūkių biudžetų tyrimus, pateikdamas namų ūkių vartojimo ir išlaidų struktūrą. Tačiau trūksta informacijos apie gyventojų taupymo motyvus, apie tai kas lemia vienokius ar kitokius gyventojų finansinius sprendimus. Beveik nėra informacijos apie gyventojų santaupų diferenciaciją pagal lytį, amžių, socialinę grupę, pajamų lygį ir pan.

Vienas iš pirmųjų Lietuvos autorių atliktų tyrimų, aiškinančių ir analizuojančių taupymo veiksnius buvo jau minėtas mokslininkų Rakauskienės ir Biko (2007) sudarytas „Lietuvos gyventojų santaupų formavimo modelis“ (žr. 2 pav.).

Vienas iš trijų šio modelio lygmenų – taupymo procesą lemiantys veiksniai.

Vieni iš pagrindinių modelyje nurodytų taupymo veiksnių – ekonominiai veiksniai, apimantys šalies ekonominį stabilumą bei ekonomikos augimą, gyventojų disponuojamų pajamų didėjimą/mažėjimą, namų ūkių išlaidas ir kt. Ekonominės kategorijos, tokios kaip darbo užmokestis, kainos, infliacija, bendrasis vidaus produktas daro tiesioginę įtaką santaupų formavimo procesui (Bikas, 2008). Įvairiais empiriniais tyrimais įrodyta, jog ekonomikos augimas ir gyventojų santaupos yra glaudžiai susijusios, nes stabilus ekonomikos augimas sudaro palankesnes sąlygas gyventojų taupymui.

Politiniai veiksniai, turintys įtakos gyventojų taupymui yra: valdžios stabilumas bei valdymo efektyvumas, įstatyminė bazė bei priimami politiniai sprendimai, pasitikėjimas valdžia. Pasitikėjimas valdžia bei įvairios vyriausybių įgyvendinamos makroekonominės ir struktūrinės politikos reformos gali padėti padidinti taupymą, pritraukti investicijas, užtikrinti finansinį stabilumą ir pan.

Socialiniai ir demografiniai veiksniai yra: išsilavinimo lygis, socialinė padėtis, lytis, amžius, šeimyninis statusas, gyvenimo būdas ir vertybės, gimstamumas, gyventojų skaičius, senėjimo rodikliai bei įvairūs migraciniai procesai. Gyventojų senėjimą lemia gimstamumo mažėjimas bei vidutinės gyvenimo trukmės ilgėjimas. Demografinio senėjimo ir migracijos pokyčiai formuoja santaupų struktūros ypatumus. Dėl mažėjančio gimstamumo mažėja vaikų, o dėl progresuojančio gyventojų senėjimo nuolat didėja senyvo amžiaus žmonių skaičius. Be to, iš šalies emigravę jauni žmonės savo santaupas investuoja toje šalyje. Dėl šios priežasties Lietuvos ūkis negauna papildomų piniginių srautų ir tai neskatina Lietuvos ekonomikos augimo (Rakauskienė ir kt., 2012).

Apibendrinant galima teigti, jo socialiniai ir demografiniai veiksniai „išryškina ir atskleidžia taupymo tendencijas, lemia darbuotojų darbo užmokestį ir pajamas, galimybes didinti santaupas ir formuoti ekonomiškai naudingą santaupų struktūrą“ (Rakauskienė ir kiti, 2015).

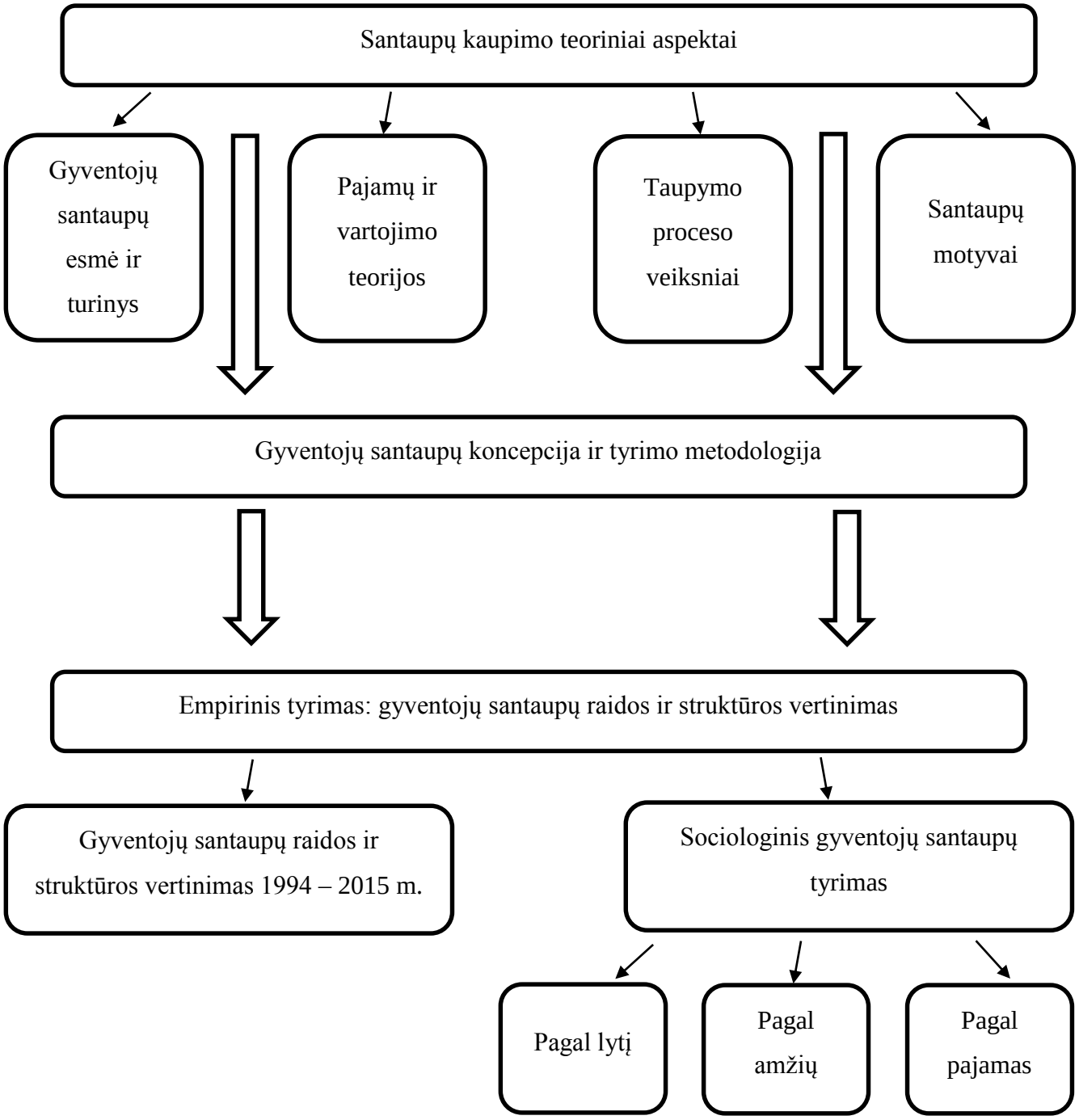
Taupymo veiksniams įtaką daro ir gyventojų finansinė elgsena. Gyventojų finansinė elgsena yra sudėtingas procesas, kuris, pasak Jurevičienės ir Gausienės (2010), parodo, kaip žmogaus psichologija veikia jo finansinius sprendimus. Anot Rakauskienės ir Biko (2007), psichologiniai asmenybės bruožai, darantys įtaką finansinei elgsenai, yra gyvenimo būdas bei gyventojų lūkesčiai, investavimo patirtis, pasitikėjimas finansų institucijomis bei finansinėmis priemonėmis.

Apibendrinant motyvų, skatinančių gyventojus aktyviau taupyti, bei taupymo veiksnių analizę, galima daryti išvadą, jog galima išskirti labai daug įvairių taupymo motyvų ir veiksnių atsižvelgiant į atskirų namų ūkių struktūrą, valstybėje vykdomas ekonomines bei socialines reformas, įvairius demografinius rodikliu ir kt.

2. GYVENTOJŲ SANTAUPŲ KONCEPCIJA IR TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrimo metodologinį modelį atspindi trys dalys:

- santaupų kaupimo teoriniai aspektai;
- gyventojų santaupų koncepcija ir tyrimo metodologija;
- empirinis tyrimas: gyventojų santaupų raidos ir struktūros vertinimas (žr. 3 pav.).

3 paveikslas. Tyrimo metodologinis modelis

Pirmojoje darbo dalyje buvo nagrinėjami teoriniai santaupų kaupimo aspektai. Analizę sudarė keturios dalys, tai:

1) gyventojų santaupų esmė ir turinys – nagrinėjama gyventojų santaupų samprata;
2) pajamų ir vartojimo teorijos – nagrinėjamos absoliučių, nuolatinių, gyvenimo ciklo bei racionalių lūkesčių nuolatinių pajamų teorijos;
3) taupymo proceso veiksniai – nagrinėjami ekonomikos augimo modeliai, taupymo įtaka ekonomikos augimui, namų ūkio taupymo norma, santaupų įtaka gyvenimo kokybei bei trumpai apžvelgtos aplinkybės, darančios įtaką Lietuvos gyventojų taupymui;
4) santaupų motyvai – išskiriami pagrindiniai santaupų motyvai.

Antrojoje darbo dalyje aprašoma gyventojų santaupų koncepcija bei sukuriama tyrimo metodologija. Nagrinėjant santaupų teorinius aspektus bei formuojant gyventojų santaupų koncepciją buvo atliekama mokslinės literatūros analizė bei naudojamas įvairių autorių požiūrių lyginimo metodas.

Trečioji darbo dalis – empirinis tyrimas: gyventojų santaupų raidos ir struktūros vertinimas. Santaupų raida ir struktūra analizuojama dviem požiūriais: makrolygiu bei mikrolygiu.

Gyventojų santaupų vertinimas makrolygiu: gyventojų santaupų raida ir struktūra analizuojama statistinių duomenų pagrindu bei pateikiami apibendrinti analizės rezultatai.

Gyventojų santaupų vertinimas mikrolygiu atliekamas taikant:

- anketinės apklausos metodą;
- anketinės apklausos duomenų kiekybinę ir kokybinę analizę;
- apibendrinimo metodą.

2.1. Gyventojų santaupų koncepcija

Gyventojų santaupos yra vienas iš pagrindinių šalies finansinių bei kredito išteklių, skatinantis šalies ekonominį augimą. Gyventojų santaupos taip pat mažina pinigų, dalyvaujančių apyvartoje, kiekį, dėl to mažėja galimybė atsirasti infliacijai. Santaupos apibūdina ir gyventojų gyvenimo lygį, gebėjimą ekonomiškai mąstyti bei įgyvendinti išsikeltus taupymo tikslus.

Šiuolaikinėje ekonomikos teorijoje santaupos yra apibrėžiamos labai įvairiai. Vieni mokslininkai teigia, kad santaupos yra piniginės lėšos, kurias žmonės sukaupia tam tikriems tikslams arba norėdami užsitrinti finansinį saugumą ateityje, dažniausiai išėjus į pensiją. Šiuo atveju dalis dabartinio vartojimo yra paaukojama dėl vartojimo ateityje. Išanalizavus mokslinėje literatūroje pateikiamus teorinius santaupų aspektus galima teigti, jog santaupos dažniausiai yra apibrėžiamos dviem prasmėmis – siaurąja ir plačiąja.

Šiame darbe vadovaujamasi mokslininkų Rakauskienės (1998) bei Rakauskienės ir Biko (2007) pateikta gyventojų santaupų koncepcija.

Siaurąja prasme santaupos yra traktuojamos kaip ta gyventojų/namų ūkių pajamų dalis, kuri nėra panaudojama būtiniausioms vartojimo prekėms bei paslaugos pirkti, mokesčiams mokėti ir pan. Taigi siaurąja prasme santaupos gali būti suprantamos kaip pajamų ir vartojimo išlaidų skirtumas (S = I – C). Šiuo atveju apie santaupas kalbama, kaip apie grynai kiekybinį lėšų likutį.

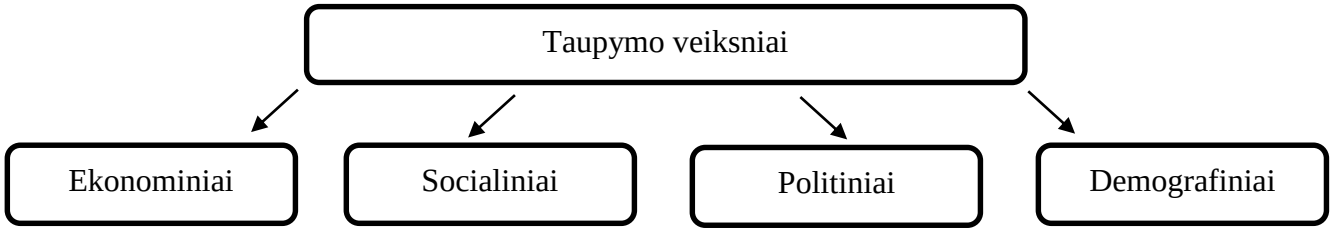
Plačiąja prasme santaupos yra suprantamos kaip pinigų „įdarbinimas“, t.y. pinigai yra investuojami naudojantis įvairiomis finansinėmis priemonėmis tam, kad ne tik generuotų grąžą, bet ir įgytų turtinę – daiktinę formą.

Viena iš populiariausių gyventojų taupymo formų – indėliai, kurie yra laikomi saugia ir mažą grąžą garantuojančia finansine priemone. Indėliai taip pat gali būti suprantami kaip investicinė priemonė, nes jie pasirenkami ne tik dėl santaupų fizinio saugumo, bet ir dėl galimybės „uždirbti“ palūkanų. Kiti pinigų „įdarbinimo“ būdai gali būti investavimas į brangiuosius metalus, žaliavas, nekilnojamąjį turtą ar kitas materialines vertybes. Išanalizavus įvairių autorių darbus galima teigti, jog įvairios investicijos (tiek mažo, tiek ir didelio pelningumo) yra traktuojamos kaip aukščiausia gyventojų santaupų forma.

Nesvarbu ar santaupos yra apibrėžiamos siaurąja, ar plačiąja prasmėmis, tačiau santaupų samprata yra susijusi su dalies dabartinio vartojimo atsisakymu, dėl vartojimo ateityje.

Gyventojų santaupų formavimasis priklauso nuo įvairių objektyvių ir subjektyvių veiksnių, taupymo tikslų bei motyvų.

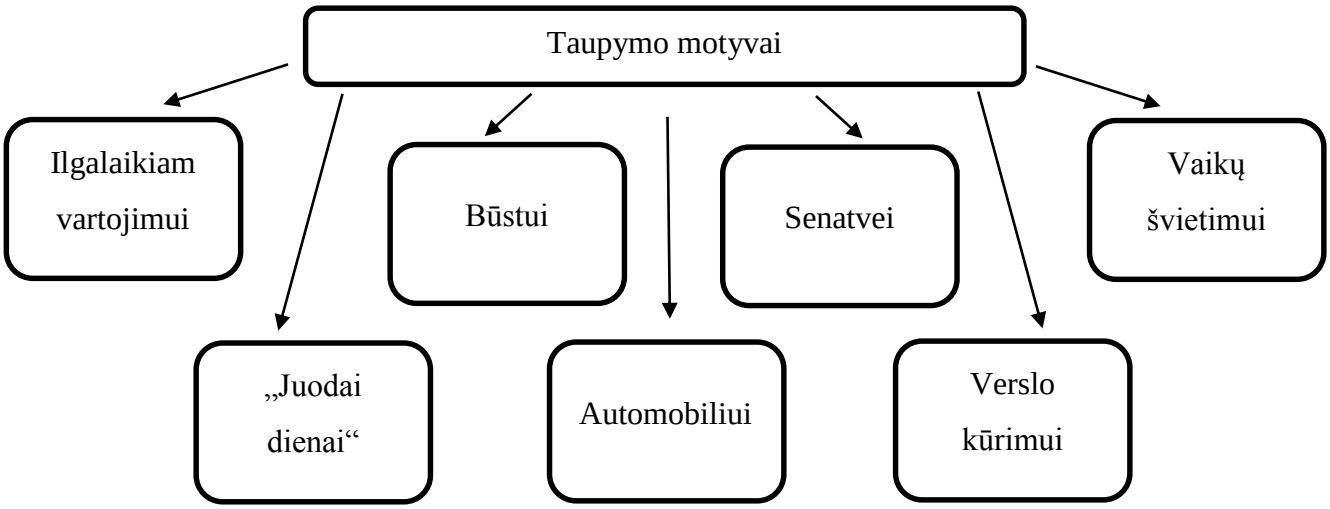
Subjektyvius veiksnius yra gana sunku įvertinti, nes jie priklauso nuo kiekvieno žmogaus individualios nuomonės bei požiūrio. Tačiau juos galima suskirstyti į keturias pagrindines grupes, tai ekonominiai, socialiniai, politiniai bei demografiniai veiksniai (žr. 4 pav.).

4 paveikslas. Taupymo veiksniai

Pagrindiniai santaupų motyvai, pateikiami tiek užsienio, tiek ir Lietuvos autorių darbuose, yra: atsargumo motyvas, gyvenimo ciklo motyvas, gyvenimo kokybės gerinimas, siejamas su vartojimo prekių įsigijimu, verslo kūrimas ar įvairių investicinių priemonių pasirinkimas.

Darbe išskiriami ir analizuojami šie taupymo motyvai: taupymas ilgalaikio vartojimo prekės, būstui, automobiliui, vaikų švietimui, senatvei, „juodai dienai“, verslo pradžiai bei investicijoms į verslą (žr. 5 pav.).

5 paveikslas. Taupymo motyvai

Šiuo metu gyventojai gali pasirinkti iš daugybės būdų, kaip kaupti – investuoti savo santaupas, tačiau šiame darbe didžiausias dėmesys buvo skiriamas namų ūkių indėliams. Analizėje indėlis yra traktuojamas kaip viena iš investicinių priemonių, leidžiančių „uždirbti“ iš gaunamų palūkanų. Terminuotasis indėlis, kaip ir kitos indėlių rūšys, yra saugi finansinė priemonė, kuri „uždirba“ nustatyto dydžio palūkanas bei nereikalauja jokių specifinių investavimo žinių.

2.2. Gyventojų santaupų raidos ir struktūros vertinimas makrolygiu: objektyvaus vertinimo metodas

Gyventojų santaupų vertinimas makrolygmenyje buvo atliekamas naudojant objektyvių rodiklių (statistinių duomenų) analizę.

Makroekonominiai rodikliai yra labai svarbūs, nes parodo kokia yra šalies ekonominė situacija. Makroekonominei situacijai įvertinti dažnai naudojami įvairūs objektyvūs kriterijai, tokie kaip:

- nominalusis bendrasis vidaus produktas;
- valstybės skolos lygis;
- infliacija;
- nedarbas
- vidutinis šalies darbo užmokestis ir kt.

Šie rodikliai yra įvardijami kaip objektyvūs, nes jie yra renkami tam tikru periodiškumu bei juos lemia ne subjektyvi kažkieno nuomonė, o tuo metu vyraujančios ekonomikos tendencijos ir pokyčiai šalyje bei pasaulinėse rinkose. „Objektyvūs statistiniai rodikliai ar iš statistinių duomenų sudaryti integruoti indeksai atspindi realią situaciją makrolygmenyje“ (Servetkienė, 2013, p. 52).

Gyventojų santaupų analizei makrolygmenyje buvo pasirinkti šie rodikliai:

- nominalusis BVP bei realusis BVP metinis pokytis. Bendras vidaus produktas yra svarbiausias makroekonominis rodiklis parodantis šalies ūkio augimą. BVP parodo kiek per tam tikrą laikotarpį šalyje buvo pagaminta prekių bei suteikta paslaugų.[8] Nominalusis BVP skaičiuojamas to laikotarpio kainomis. Realusis BVP metinis pokytis parodo kaip per metus padidėjo/sumažėjo bendrojo produkto apimtis;
- infliacija – tai pinigų perkamosios galios sumažėjimas, atsiradęs dėl bendrosios prekių ir paslaugų kainos kilimo. Infliacija parodo kaip sparčiai šalyje kyla kainos;[22]
- nedarbo lygis. Nedarbas – nevisiškas darbo jėgos panaudojimas ekonominėje veikloje.[54] Šis rodiklis išreiškiamas bedarbių ir darbo jėgos santykiu (Blanchard, 2007);
- vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis bei jo metinis pokytis. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis – tai atlyginimas pinigais, apimantis darbdavio darbuotojui mokamą darbo užmokestį, neatskaičius socialinio draudimo įmokų bei gyventojų pajamų mokesčio.[13] Metinis darbo užmokesčio pokytis, išreikštas procentais parodo kaip ir kokia linkme keitėsi darbo užmokesčio dydis. Darbe analizuojami šalies ūkio su individualiosiomis įmonėmis, valstybinio bei privačiojo sektorių darbuotojų vidutinio bruto darbo užmokesčio metiniai pokyčiai.

Be pagrindinių makroekonominių rodiklių, buvo analizuojami ir namų ūkių indėliai bankuose bei paskolos fiziniams asmenims.

Gyventojų indėliai bankuose buvo vertinami analizuojant:

- visus indėlius;
- namų ūkių indėlius;
- namų ūkių indėlių santykį su visais indėliais;
- namų ūkių indėlių metinį pokytį;
- namų ūkių indėlių struktūrą pagal indėlių valiutą bei trukmę;
- namų ūkių indėlių palūkanų normas už įvairios trukmės indėlius.

Gyventojų skolinimosi mastas buvo vertinamas pagal:

- visas paskolas;
- paskolas namų ūkiams;
- fizinių asmenų paskolų santykį su visomis kredito įstaigų išduotomis paskolomis;
- paskolų fiziniams asmenims metinį pokytį;
- suteiktas vartojimo, būsto bei kitos paskirties paskolas fiziniams asmenims;
- namų ūkių paskolų įvairiomis valiutomis struktūrą;
- naujų paskolų namų ūkiams palūkanų normas.

Makroekonominiai rodikliai analizuojami 1994 – 2015 m. laikotarpiu.

Namų ūkių indėliai bei indėlių palūkanų normos taip pat analizuojami 1994 – 2015 m. laikotarpiu. Namų ūkių indėliai iki 2004 m. eurais ir kitomis valiutomis pateikiami bendrai, nes iki įstojimo į Europos Sąjungą 2004 m. euras taip pat buvo laikomas užsienio valiuta.

Analizuojant namų ūkių indėlius pagal trukmę, pateikiami vienadieniai indėliai, trumpalaikiai indėliai (iki 1 m. trukmės) bei ilgalaikiai (nuo 1 m. trukmės) indėliai.

Namų ūkių indėlių palūkanos pateikiamos už indėlius nacionaline valiuta bei eurais. Iki 2004 m. palūkanų norma eurais pateikiama bendrai už indėlius eurais bei indėlius kitomis užsienio valiutomis. Analizuojama bendra indėlių palūkanų norma bei palūkanų normas už 1 mėn., 1 – 6 mėn., 6 – 12 mėn., 1 – 2 m. bei daugiau nei 2 m. trukmės indėlius. Nuo 2015 m. namų ūkių indėlių palūkanos pateikiamos tik už indėlius eurais.

Bendra paskolų fiziniams asmenims suma pateikiama nuo 1994 m. iki 2015 ,m.

Fizinių asmenų paskolos, dėl statistinių duomenų trūkumo, pagal paskirtį pradėtos skirstyti nuo 1999 m.

Namų ūkių paskolų eurais ir kitomis valiutomis apimtis iki 2004 m. pateikiama bendrai.

Dėl informacijos stokos, paskolų fiziniams asmenims palūkanų normos analizuojamos nuo 1999 m.

Visų rodiklių metiniai pokyčiai buvo apskaičiuoti naudojant grandininį skaičiavimo metodą.

Visas 1994 – 2015 m. laikotarpis buvo suskirstytas penkis trumpesnius laikotarpius pagal namų ūkių indėlių metinio kitimo tendenciją bei ekonominę situaciją. Išskirti šie etapai:

1. 1994 – 1996 m. – I – asis nestabilumo laikotarpis.
2. 1997 – 2001 m.– I – asis lėtėjimo laikotarpis.
3. 2002 – 2005 m. – stabilaus augimo laikotarpis.
4. 2006 – 2009 m. – II – asis lėtėjimo laikotarpis.
5. 2010 – 2015 m. – II – asis nestabilumo gyventojų santaupų srityje laikotarpis.

2.3. Sociologinis gyventojų santaupų tyrimas: subjektyvaus vertinimo metodas

Siekiant išsiaiškinti ar santaupų formavimo procesas yra neutralus moterų ir vyrų, įvairaus amžiaus grupių bei įvairias pajamas gaunančių žmonių atžvilgiu, buvo atliktas sociologinis gyventojų tyrimas – anketinė apklausa. Gyventojų santaupų tyrimas mikrolygiu buvo atliekas taikant anketinės apklausos metu gautų duomenų kiekybinę bei kokybinę analizes bei apibendrinimo metodus.

Anketa – klausimynas tam tikroms žinioms surinkti. Tai vienas iš populiariausių tyrimo metodų (Tidikis, 2003).

Kokybinė analizė leidžia įvertinti kokybines reiškinio charakteristikas (priežastis, motyvus ir kt.).[32] Pasak Tidikio (2003), šis metodas taikomas keliant teorines problemas bei norint nustatyti tam tikros gyvenimo srities vystymosi lygmenis.

„Kiekybiniai tyrimo metodai – metodai, kurių galutiniai tyrimo rezultatai išreiškiami skaičiais“ (Tidikis, 2003, p. 365).

Remiantis išnagrinėta literatūra ir gyventojų santaupų motyvų bei taupymo tikslų tyrimais, buvo sukurta anoniminė anketa su uždaro tipo klausimais (žr. 6 priedą). Anketa leidžia įvertinti subjektyvią kiekvieno respondento nuomonę. Anketos klausimynas buvo patalpintas internetiniame puslapyje www.apklausa.lt.[90]

Tyrimas buvo atliekamas 2016 m. sausio – balandžio mėnesiais.

Vykdant tyrimą atsitiktine tvarka buvo apklausti 145 gyventojai. 25 gyventojų anketos analizei buvo netinkamos, nes buvo užpildytos neteisingai arba gyventojai atsakė, jog netaupo, todėl tokie anketų rezultatai gyventojų santaupų tyrimui neturėjo prasmės. Taigi imtį iš viso sudaro 120 gyventojų, iš kurių 58 vyrai ir 62 moterys.

Kadangi gyventojų polinkiui taupyti įtaką gali daryti tokie veiksniai, kaip gyventojų amžius, išsilavinimas, šeimyninė padėtis, pajamos ir pan., todėl svarbu, kad tyrime atsispindėtų įvairių gyventojų grupių nuomonė. Apklaustųjų amžius svyruoja nuo 22 iki 65 m. Apklausoje dalyvavę gyventojai turėjo tiek vidurinį ar neuniversitetinį, tiek ir universitetinį išsilavinimą. Gyventojų šeimyninė padėtis taip pat buvo gana įvairi. Apklausoje dalyvavo viengungiai/ –ės, viengungiai/ –ės su vaiku/ –ais, taip pat poros bei poros su vaikais. Mažiausios respondento mėnesinės pajamos buvo 150 EUR, o didžiausios – 1500 EUR. Gyventojai buvo didmiesčių, miestų ir kaimų gyventojai.

Gyventojų apklausa buvo sudaryta siekiant išsiaiškinti ar gyventojai taupo ir planuoja savo santaupas, koks yra pagrindinis santaupų šaltinis, kokiam tikslui dažniausiai taupo gyventojai, kur laiko/ kaupia savo santaupas, kokius taupymo būdus renkasi dažniausiai. Taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, kokio dydžio yra gyventojų santaupos bei kiek apklausos dalyviai sutaupo per mėnesį ir metus.

Kadangi šiais laikais gana daug gyventojų turi skolų, apklausoje buvo šiek tiek nagrinėjamos ir gyventojų skolos. Gyventojų buvo klausiama ar jie turi skolų, jei taip – koks yra turimos skolos dydis. Taip pat buvo siekiama išsiaiškinti kokiam tikslui gyventojai dažniausiai skolinasi ir koks yra pagrindinis paskolų šaltinis: giminaičiai, draugai, kredito įskaitos ar grietųjų kreditų bendrovės.

Tiriant Lietuvos moterų ir vyrų, įvairių amžiaus grupių bei įvairias pajamas gaunančių gyventojų elgseną, buvo išskirti pagrindiniai trys taupymo etapai: santaupų planavimas, santaupų motyvai bei turimos skolos.

Pagrindiniai išskirti taupymo proceso veiksniai, kurie lėmė analizės pobūdį buvo pajamos, amžius bei lytis.

Visi tyrime dalyvavę gyventojai buvo suskirstyti pagal lytį.

Pagal amžių gyventojai buvo suskirstyti į septynias grupes, tai:

- gyventojai jaunesni nei 25 m.;
- 26 – 30 m. amžiaus gyventojai;
- 31 – 35 m. amžiaus gyventojai;
- 36 – 40 m. amžiaus gyventojai;
- 41 – 45 m. amžiaus gyventojai;
- 46 – 55 m. amžiaus gyventojai;
- vyresni nei 55 m. amžiaus gyventojai.

Pagal gaunamas pajamas gyventojai buvo suskirstyti į tris grupes. Šios grupės yra:

- mažas pajamas gaunantys gyventojai (per mėnesį uždirbantys iki 400 €);
- vidutines pajamas gaunantys gyventojai (per mėnesį uždirbantys nuo 401 € iki 800 €);
- dideles pajamas gaunantys gyventojai (per mėnesį uždirbantys daugiau nei 800 €).

Siekiant užsibrėžto tikslo, naudojant uždarus klausimus buvo sudarytas penkių dalių klausimynas: demografinių (amžius, lytis), ekonominių (gaunamos pajamos) klausimų blokas, taupymo, santaupų planavimo bei skolos klausimai.

Atliekant sociologinį tyrimą lyčių, amžiaus bei pajamų aspektais buvo analizuojama:

- ar gyventojai planuoja santaupas;
- santaupų šaltiniai;
- taupymo tikslai;
- santaupų kaupimo būdai;
- taupymo būdai;
- sukauptų santaupų dydis;
- kokią sumą gyventojai sutaupo per mėnesį ir metus;
- ar gyventojai turi skolų;
- koks yra turimos skolos dydis;
- skolinimosi tikslai;
- paskolų šaltiniai.

Apklausos metu gauti duomenys buvo apdorojami ir analizuojami naudojant IBM SPSS Statistics 21.0 programą. Analizės metu gauti duomenis buvo suskirstyti į kiekybinius bei nominaliuosius kintamuosius. Tolesnei duomenų analizei lyčių, amžiaus bei pajamų aspektais, kiekybiniai kintamieji buvo keičiami į ranginius kintamuosius.

Kiekybiniai kintamieji – tai tokie kintamieji, kurių reikšmę galima visiškai išreikšti skaičiais, pavyzdžiui, amžius, pajamos, kaina ir kt.

Rangų skalė taikoma, kuomet galima „nustatyti objektų tiriamojo požymio skirtumus ir pagal tai išdėstyti objektus į eilę.“ Ranginiai kintamieji naudojami tik eiliškumui nustatyti, t.y. galima nustatyti ar vieno objekto požymio reikšmė skiriasi nuo kito objekto, tačiau negalima įvardinti kokio dydžio yra šis skirtumas (Bilevičienė, Jonušauskas, 2011).

Nominalūs kintamieji – tai tokie kintamieji, kuriuos galima tik klasifikuoti, t.y. priskirti vienai ar kitai grupei. Pavyzdžiui: lytis, išsilavinimas, gyvenamoji vieta, šeimyninė sudėtis ir kt. Nominalūs kintamieji yra „tarpusavyje nepalyginami ir jų aritmetinis vidurkis neturi prasmės“ (Bilevičienė, Jonušauskas, 2011).

Duomenys buvo analizuojami sudarinėjant porines dažnių lenteles bei braižant stulpelines diagramas.

Sociologinio tyrimo duomenys taip pat buvo palyginti su mokslininkų Rakauskienės ir Biko 2007 m. atliktu tyrimu apie gyventojų santaupas bei su Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ apliktu tyrimu apie gyventojų mėnesines pajamas, finansinę padėtį, skolos dydį.

Mokslininkai Rakauskienė ir Bikas siekė išsiaiškinti ar santaupų formavimo procesas yra neutralus vyrų ir moterų atžvilgiu, ar atvirkščiai – lyčių elgesys taupant vis dėlto turi išskirtinių bruožų. Siekiant šio tikslo mokslininkai atliko sociologinį gyventojų tyrimą – anketinę apklausą. Tyrimo imtį sudarė 569 gyventojai nuo 21 iki 60 metų, iš jų – 290 moterų ir 279 vyrai. Analizės pobūdį lėmė išskirti trys pagrindiniai taupymo proceso veiksniai – pajamos, amžius bei lytis.

Magistro darbo sociologinio tyrimo duomenys buvo palyginti su mokslininkų tyrimu. Buvo lyginami šie trys aspektai:

- vyrų ir moterų santaupų planavimas;
- vyrų ir moterų taupymo tikslai;
- vyrų ir moterų taupymo būdai.

Kitas tyrimas, su kuriuo buvo lyginami magistrinio darbo tyrimo rezultatai, yra Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ atliktas tyrimas apie gyventojų mėnesines pajamas, finansinę padėtį bei skolos dydį. Tyrimas buvo atliktas Mykolo Romerio universiteto užsakymu. Tyrimo laikas: 2014 m. balandžio mėnesis. Tyrime dalyvavo 1002 18 metų ir vyresni Lietuvos gyventojai. Naudotas apklausos būdas – interviu respondento namuose. Apklausa vyko 20 miestų ir 29 kaimuose.

Magistrinio darbo sociologinio tyrimo bei „Vilmorus“ atlikto tyrimo rezultatai buvo palyginti pagal šiuos aspektus:

- ar vyrai ir moterys turi skolų;
- koks yra vyrų ir moterų turimų skolų dydis;
- ar įvairaus amžiaus gyventojai turi skolų;
- koks yra įvairaus amžiaus gyventojų skolos lygis.

3. EMPIRINIS TYRIMAS: GYVENTOJŲ SANTAUPŲ RAIDOS IR STRUKTŪROS ANALIZĖ

3. 1. Gyventojų santaupų raidos ir struktūros vertinimas makrolygiu: Lietuvos gyventojų santaupų raida ir struktūra 1994 – 2015 m.

Gyventojai gali rinktis iš daug taupymo formų, tokių kaip: akcijos, obligacijos, įvairūs pensijų ar investiciniai fondai, tačiau vis dar viena populiariausių taupymo formų išlieka bankuose laikomi indėliai. Būtent dėl šios priežasties, jie ir buvo pasirinkti atliekant gyventojų santaupų raidos ir struktūros analizę makrolygiu. Nuo 1995 m. indėlių apimtis, palyginti su kitais rodikliais, nepaprastai išaugo, tačiau 2007 – 2009 m. pasaulinė finansų krizė smarkiai sumažino indėlių augimo tempą.

Lietuvos gyventojų indėlių raida ir struktūra analizuojamos 1994 – 2015 m. laikotarpiu. Šis laikotarpis, pagal namų ūkių indėlių metinio kitimo tendenciją bei ekonominę situaciją, buvo suskirstytas į penkis etapus:

1. 1994 – 1996 m. jaučiamos perėjimo nuo planinės prie rinkos ekonomikos pasekmės, pirmosios bankų griūtys, tai I – asis nestabilumo laikotarpis.
2. 1997 – 2001 m. bankrutuoja dar keletas bankų, jaučiama Rusijos krizės įtaka Lietuvos ekonomikai, spartus gyventojų taupymas pradeda lėtėti – tai I – asis lėtėjimo laikotarpis.
3. 2002 – 2005 m. Rusijos krizės laikotarpiu perorientavus dalį rinkos iš Rytų į Vakarus, Lietuvos ekonomika vėl pradeda atsigauti – BVP auga, nedarbas mažėja, gyventojų polinkis taupyti didėja, prasideda stabilaus augimo laikotarpis.
4. 2006 – 2009 m. po augimo laikotarpio 2008 m. dėl prasidėjusios finansinės krizės ekonomika ima smukti: BVP apimtis mažėja, išauga infliacija bei nedarbo lygis, mažėja darbo užmokestis, lėtėja gyventojų indėlių augimo tempas, prasideda II – asis lėtėjimo laikotarpis.
5. 2010 – 2015 m. – ekonomikos stabilizavimo laikotarpis, po 12 m. pertraukos šalyje vėl bankrutuoja kelios finansų įstaigos. Finansų įstaigų bankroto pasekmės – nepasitikėjimas bankų sistema bei nestabilumas gyventojų santaupų srityje, tai II – asis nestabilumo gyventojų santaupų srityje laikotarpis.

3 lentelėje pateikiami apibendrinti pagrindiniai ekonominiai ir finansiniai rodikliai 1995 – 2015 m.

3 lentelė. Pagrindiniai ekonominiai ir finansiniai rodikliai 1995 – 2015 m.

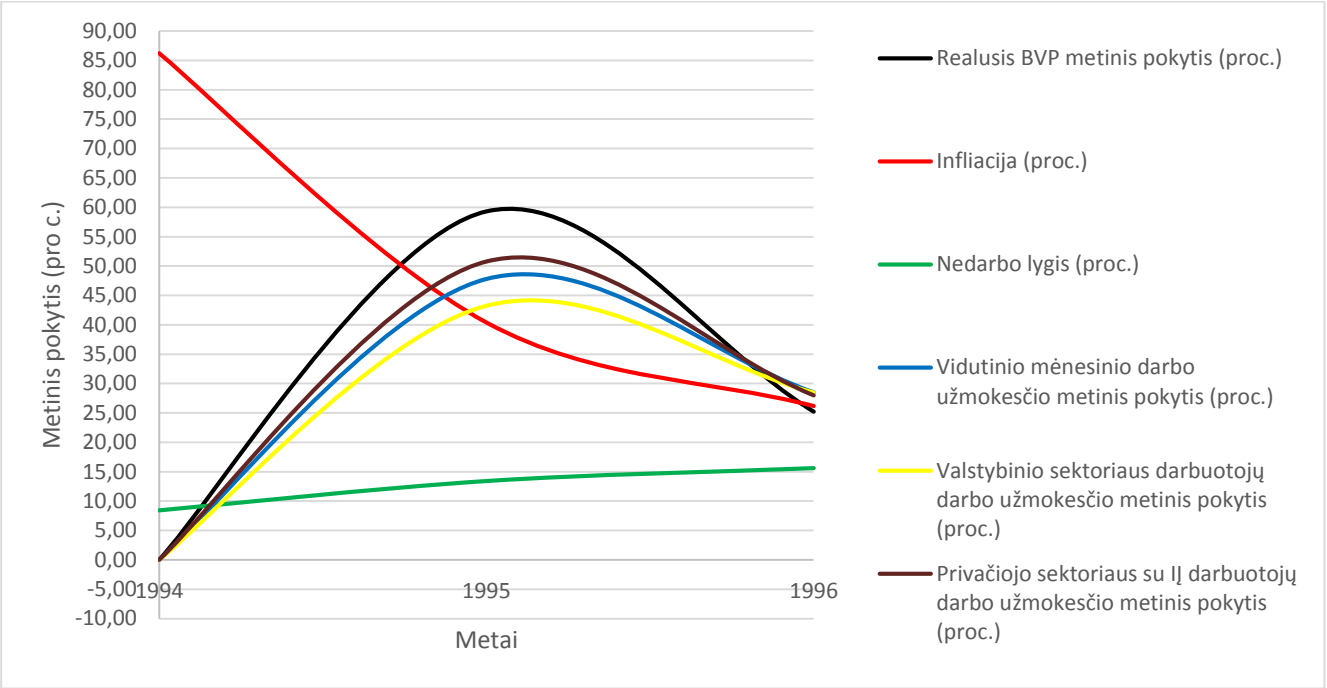
Rodiklis (proc.)/metai	**1995**	**2000**	**2005**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2015**
Realusis BVP metinis pokytis*	–	70,86	57,64	38,27	12,59	-17,62	3,96	32,81
Biudžeto deficitas	– 1,5	– 3,2	– 0,3	– 0,8	– 3,1	– 9,1	– 3,1	– 0,4
Infliacija	40,4	1,4	2,7	5,8	11,1	4,2	1,2	–0,7
Nedarbo lygis	13,4	16,4	8,3	4,2	5,9	13,8	17,8	9,1
Šalies ūkio vidutinio bruto darbo užmokesčio metinis pokytis*	–	101,87	31,46	41,23	19,39	-4,44	-3,31	31,45
Visų indėlių metinis pokytis*	–	130,09	179,72	52,00	-1,32	8,24	10,26	36,84
Namų ūkių indėlių metinis pokytis*	–	224,43	177,02	65,16	5,16	3,37	6,25	37,09
Namų ūkių indėliai palyginti su visais indėliais	42,03	59,26	58,69	63,77	67,95	64,89	62,53	62,65
Indėlių palūkanų norma	16,81	7,18	2,4	5,27	7,86	6,3	1,67	0,3

* skaičiavimai atlikti taikant grandininio susiejimo metodą

1994 – 1996 m. – I – asis nestabilumo laikotarpis. Lietuvoje nuo 1994 m. bankrutavo (arba buvo iškeltos bankroto bylos) šešiolikai bankų. 1994 – 1996 m. laikotarpiu bankrutavo 12 bankų, tarp jų „Kredito bankas“, „Kooperacijos bankas“ ir kt.[6] Šis laikotarpis taip pat pasižymi kaip įvairių neformalių kredito institucijų suklestėjimo ir žlugimo metas (pav.: „Sekundės bankas“). Siekiant pritraukti gyventojų indėlius šios nelegalios institucijos mokėdavo didesnes nei 15 proc. palūkanas. Tokio pasitikėjimo neteisėtomis kredito institucijomis padarinys – gyventojų indėlių pasisavinimas asmeniniais tikslais. Tokia neteisėta kredito institucijų veikla lėmė, kad namų ūkių indėliai iki 1995 m. didėję, 1996 m. sumažėjo daugiau nei 8 proc. Tokiam namų ūkių indėlių apimties sumažėjimui 1995 – 1996 m. įtakos turėjo ne tik nelegalių kredito įstaigų veikla, bet ir bankų bankrotai prasidėję Rusijoje, Estijoje, Latvijoje ir kitose pokomunistinėse valstybėse (Rakauskienė, 1998).

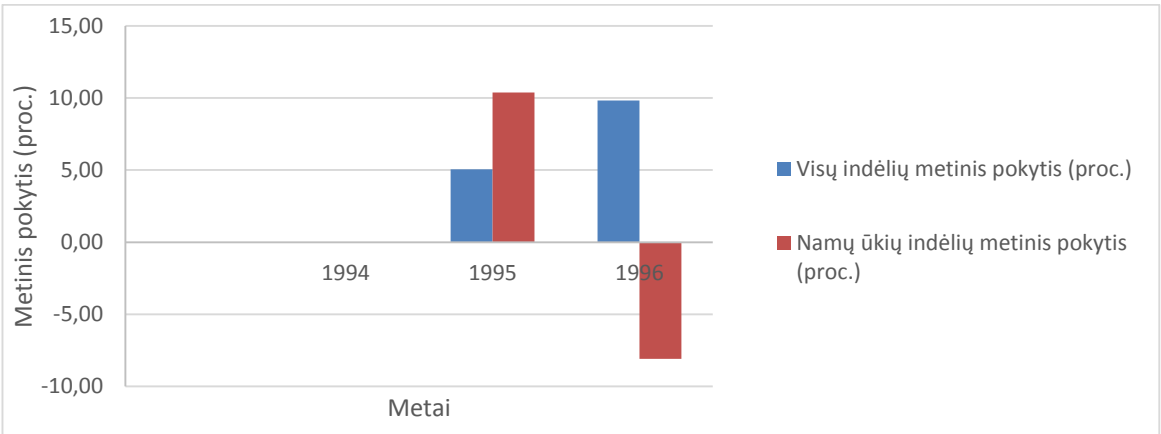
Analizuojant 1994 – 1996 m. makroekonominius rodiklius (žr. 1 priedą) matoma, jog bendrojo vidaus produkto apimtis augo, tačiau augimo tempai lėtėjo: 1995 m. BVP apimtis augo 59,3 proc., 1996 m. – 25,2 proc. Po Nepriklausomybės atkūrimo šalyje buvusi hiperfliacija, pamažu ėmė mažėti – nuo 86,2 proc. 1994 m. iki 26,2 proc. 1996 m. (žr. 6 pav.). Tiek valstybinio sektoriaus, tiek ir privačiojo sektoriaus darbo užmokesčio apimtys augo, nors augimo tempas taip pat lėtėjo. Vienintelis neigiama

linkme judantis rodiklis analizuojamu laikotarpiu buvo nedarbo lygis. 1994 m. – 1996 m. laikotarpiu nedarbo lygis išaugo nuo 8,4 proc., iki 15,6 proc.

6 paveikslas. Makroekonominiai rodikliai 1994 – 1996 m.

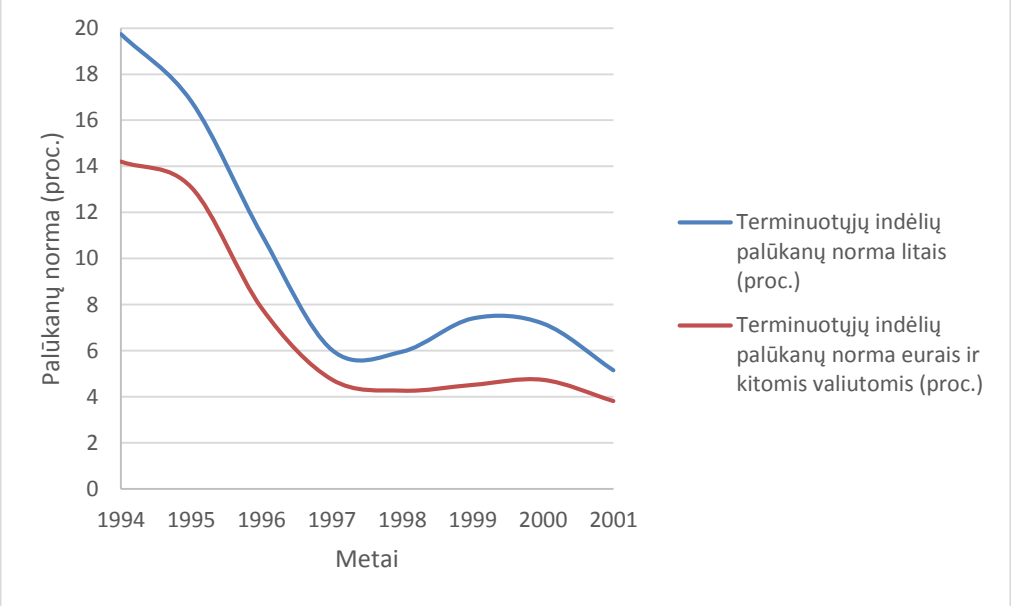
Analizuojant gyventojų santaupas pastebima, kad namų ūkių indėliai sudarė apie 40 proc. visų kredito įstaigose laikomų indėlių apimties (žr. 2 priedą). 1995 m. gyventojų indėlių apimties didėjimą 10,4 proc. ir 1996 m. mažėjimą 8,1 proc. (žr.7 pav.) galėjo lemti ne tik kredito įstaigų bankrotai, bet ir 1996 m. padidėjusi paskolų namų ūkiams apimtis, kuri nuo 1995 m. iki 1996 m. padidėjo 8,5 proc. Tikėtina, jog dalis santaupų buvo panaudota pradiniams paskolų įnašams. Analizuojamu laikotarpiu namų ūkių indėlių kitimo tendencija yra panaši tiek analizuojant bendrą namų ūkių indėlių apimtį, tiek ir analizuojant indėlius pagal valiutą ar terminą. Nagrinėjamu laikotarpiu indėlių nacionaline valiuta (litais) apimtis viršijo indėlius kitomis valiutomis.

7 paveikslas. Visų indėlių ir namų ūkių indėlių metiniai pokyčiai (proc.) 1994 – 1996 m.

Analizuojant indėlių struktūrą pagal trukmę matoma, jog tiek trumpalaikių, tiek ir ilgalaikių indėlių apimtis iki 1995 m. augo, o nuo 1995 m. – mažėjo. Vienintelių vienadienių indėlių tendencija kitokia – 1994 – 1996 m. indėlių apimtis kasmet augo (žr. 2 priedą).

Analizuojant namų ūkių indėlių palūkanų normas išryškėja dar viena priežastis, dėl kurios galėjo sumažėti indėlių apimtis – tai nuo 1994 m. kasmet mažėjančios indėlių palūkanų normos (žr. 8 pav.). Tiesa, indėlių užsienio valiutomis palūkanų normos mažėjo ne taip drastiškai nei palūkanų normos už nacionaline valiuta laikomus indėlius.

*Iki 2004 m. indėlių eurais palūkanų normos pateikiamos bendrai su indėlių kitomis valiutomis palūkanų norma.

8 paveikslas. Terminuotųjų indėlių palūkanų normos 1994 – 2001 m.

Didžiausi palūkanų normų pokyčiai pastebimi už 1 – 6 mėn. indėlius tiek litais, tiek ir užsienio valiutomis: 1994 – 1996 m. indėlių palūkanos už nacionaline valiuta laikomus indėlius nukrito nuo 20,15 iki 10,89 proc., t.y. 9,26 p.p., o už užsienio valiuta laikomus indėlius palūkanų norma sumažėjo 8,11 p.p. – nuo 16,09 iki 7,98 proc. (žr. 3 priedą).

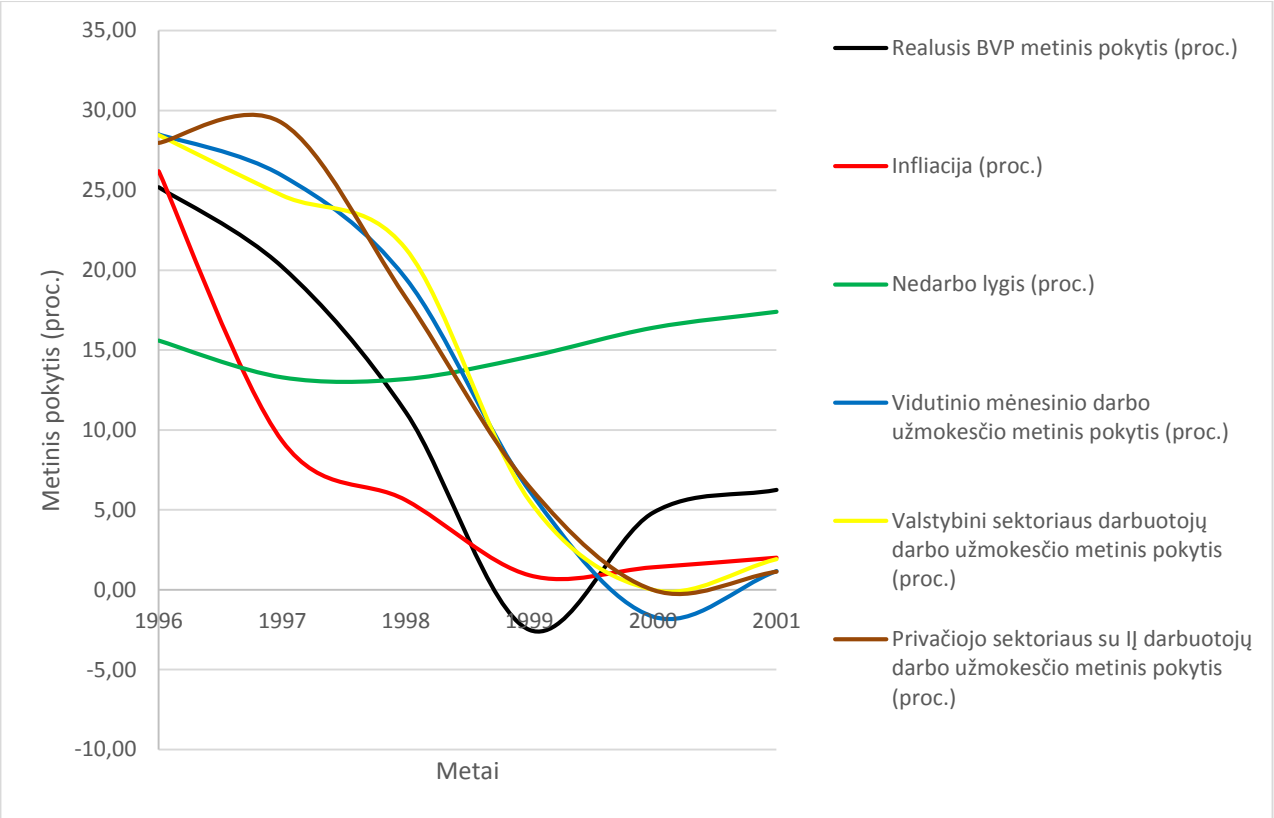
Analizuojant paskolų fiziniams asmenims apimtį, pastebima, jog iki 1995 m. paskolos namų ūkiams mažėjo, o nuo 1996 m. išaugo 8,5 proc. Daugiausiai buvo nacionaline valiuta išduotų paskolų, kurių apimtis kiekvienais metais didėjo. Priešinga tendencija pastebima analizuojant paskolas užsienio valiutomis – jų lyginamasis svoris, lyginant su visomis namų ūkiams išduotomis paskolomis, kasmet mažėjo.

Apibendrinant 1994 – 1996 m. laikotarpį galima teigti, kad po truputį kuriama nauja valstybės ekonomikos sistema – perėjimas iš planinės į rinkos ekonomiką, prekybinių ryšių perorientavimas iš Rytų į Vakarus. Šiuo laikotarpiu bankrutavo net 12 šalies bankų. Bankų bankrotai būdingi ir kitoms pokomunistinėms valstybėms. Makroekonominė šalies situacija buvo gana stabili: BVP augo, šalyje buvusi hiperinfliacija kiekvienais metais taip pat mažėjo, augo darbo užmokestis, tačiau didėjo nedarbas.

Analizuojant gyventojų santaupas, pastebimas jų nestabilumas: iki 1995 m. augusi namų ūkių indėlių apimtis, 1996 m. sumažėjo. Tai iš dalies lėmė finansų įstaigų bankrotai. Indėlių plėtrą šiuo laikotarpiu skatino ir pačios didžiausios per visą analizuojamą metų laikotarpį buvusios palūkanos. Gyventojų paskolų rinkos situacija – 1995 m. paskolų apimtis mažėjo, 1996 m. – pradėjo augti.

1997 – 2001 m. – I – asis ekonomikos lėtėjimo laikotarpis. Šiuo laikotarpiu Lietuvoje bankrutavo dar du bankai: 1997 m. AB „Tauro bankas“ ir 1999 m. AB „LITIMPEKS bankas“.[6] Šių bankų bankrotai buvo stiprus smūgis Lietuvos bankininkystės ir apskritai visai finansų sistemai.

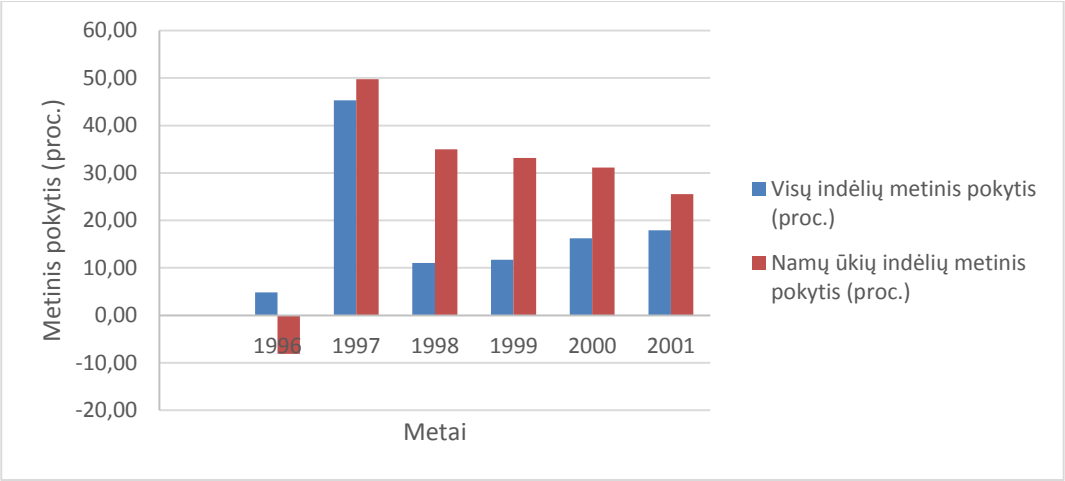
Iki 1998 m. vidurio Lietuvos ekonomika augo (žr. 9 pav.), tačiau turėjo ir tam tikrų „perkaitimo“ požymių.[68] 1997 m. BVP apimtis didėjo, tačiau augimas lėtėjo: 1997 m. BVP apimtis padidėjo 20,2 proc., o 1998 m. – 11,1 proc. (žr. 1 priedą). Kasmet augo nedarbo lygis, iki 1999 m. augo ir vidutinis darbo užmokestis. Tačiau Rusijos finansinė krizė ir eksporto rinkų Rytuose praradimas sukėlė problemų, todėl ekonomikos pakilimas per labai trumpą laiką virto nuosmukiu. Tuometinė Vyriausybė nesugebėjo laiku sureaguoti į situacijos pasikeitimą, todėl sutrikus biudžeto išlaidų finansavimui, valstybė nebegalėjo vykdyti numatytų programų ir įsiskolino už jai suteiktas prekes ir paslaugas. Situaciją dar labiau komplikavo ir Privatizavimo fondo lėšų naudojimas nevertėjusių rublinių gyventojų indėlių kompensavimui.[68] Taigi 1999 m. nebuvo patys geriausi Lietuvos ekonomikai: 2,5 proc. sumažėjo BVP, nedarbas padidėjo iki 14,6 proc., tačiau infliacija buvo 0,9 proc., – tai vienas iš mažiausių per visą 1994 – 2015 m. laikotarpį buvusių infliacijos lygis. Nepaisant 1998 m. Rusijos finansų sistemos krizės ir Lietuvos Vyriausybės nesugebėjimo greitai reaguoti į pasikeitusią situaciją, 2000 m. pastebimi pirmieji ekonomikos atsigavimo ženklai: bendrasis vidaus produktas vėl pradėjo didėti: 2000 m. BVP išaugo 4,8 proc., o 2001 m. – 6,3 proc. 1995 – 2000 m. laikotarpiu BVP apimtis išaugo 70,86 proc. (žr. 3 lent.). Taip pat pradėjo didėti ir vidutinis darbo užmokestis: 2001 m. valstybinio sektoriaus darbuotojų darbo užmokestis išaugo 1,95 proc., o privačiajame sektoriuje darbo užmokestis didėjo 1,14 proc. Nuo 1995 m. iki 2000 m. darbo užmokestis išaugo šiek tiek daugiau nei dvigubai (101,87 proc.; žr. 3 lent.). Visu nagrinėjamu 1997 – 2001 m. laikotarpiu didėjo nedarbo lygis – kiekvienais metais nedarbo lygis pakildavo apytiksliai apie 1 – 1,5 p.p. 1999 m. infliacija, pasiekusi 0,9 proc. lygį, taip pat pradėjo didėti.

9 paveikslas. Makroekonominiai rodikliai 1996 – 2001 m.

Analizuojant indėlius matoma, jog visų indėlių apimtis 1997 – 2001 m. augo. Taip pat didėjo namų ūkių indėliai ir jų lyginamasis svoris, palyginus su visais indėliais – 1997 m. namų ūkių indėliai sudarė 36,25 proc., o 2001 m. net 63,07 proc. visų indėlių (žr. 2 priedą). Nuo 1995 m. namų ūkių indėliai kasmet sudarė vis didesnę visų indėlių dalį ir 1995 – 2000 m. laikotarpiu namų ūkių indėlių lyginamasis svoris, visų indėlių atžvilgiu, padidėjo nuo 42,03 proc. iki 59,26 proc. (žr. 3 lent.). Gyventojų indėliai nuo 1995 m. iki 2000 m. išaugo daugiau nei tris kartus (224,43 proc.), tačiau reikėtų pabrėžti, jog kasmetiniai gyventojų indėlių augimo tempai lėtėjo (žr. 10 pav.): 1997 m. indėliai augo 49,8 proc., 1999 m. metinis prieaugis buvo 33,2 proc. o 2001 m. – 25,5 proc.

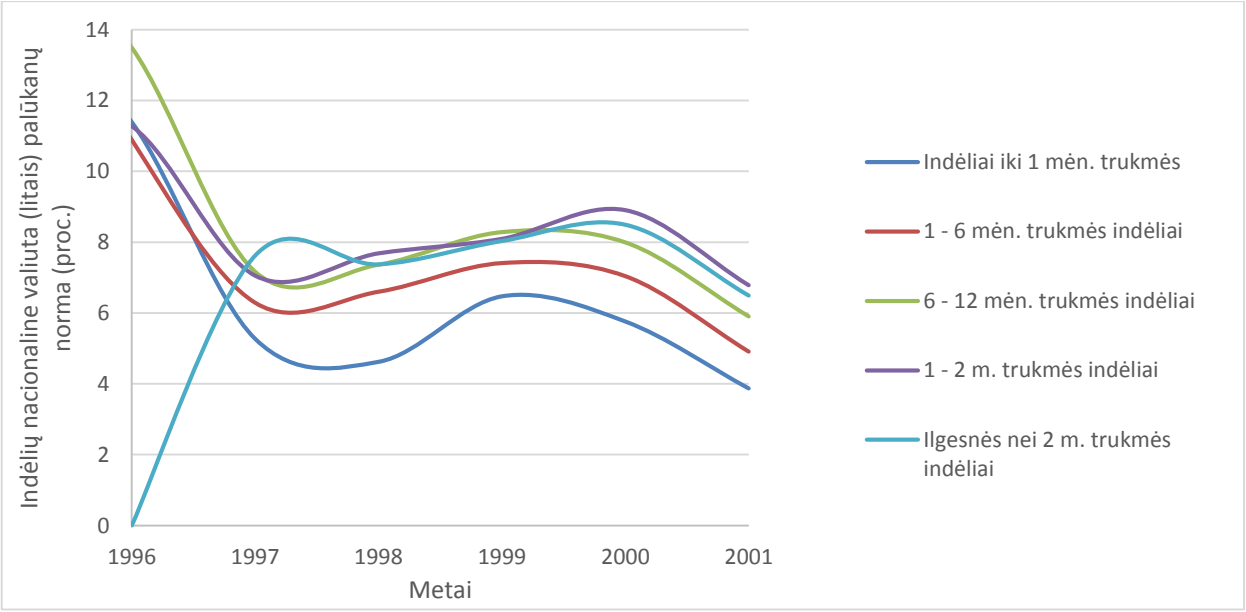
Namų ūkių indėliai nacionaline valiuta augo, tačiau 1999 – 2001 m. laikotarpiu indėlių užsienio valiuta, lyginant su indėliais nacionaline valiuta, lyginamasis svoris buvo didesnis. Šis 1999 – 2001 m. periodas, kuomet indėlių užsienio valiuta buvo daugiau nei indėlių nacionaline valiuta, buvo vienintelis per visą analizuojamą laikotarpį. Toks indėlių susiformavimo procesas gali reikšti, jog gyventojai ir ūkio subjektai labiau pasitikėjo užsienio valiutomis nei nacionaline valiuta ir todėl teikė pirmenybę taupymui užsienio valiuta.

10 paveikslas. Visų indėlių ir namų ūkių indėlių metiniai pokyčiai 1996 – 2001 m.

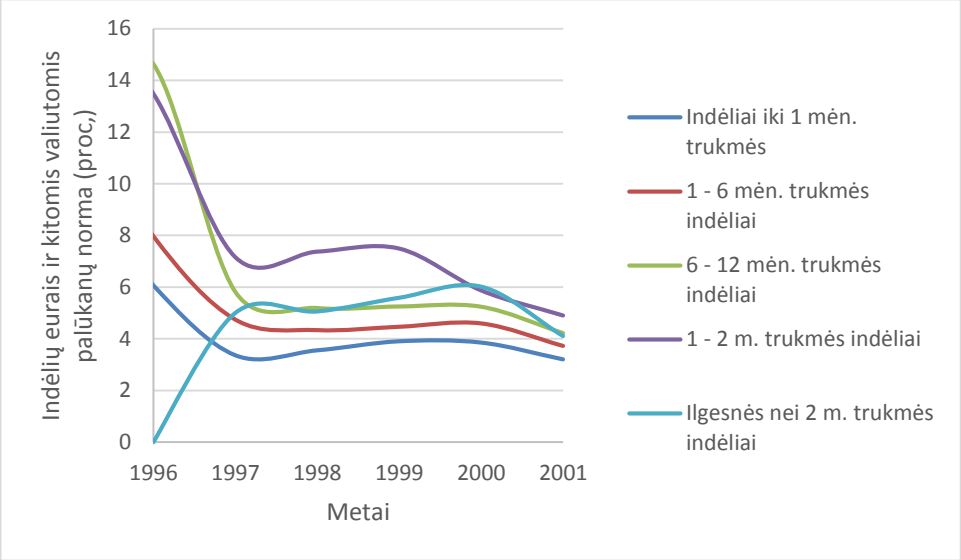
Analizuojant bendrą terminuotų palūkanų normą matoma, kad tiek terminuotųjų indėlių palūkanų norma litais, tiek eurais iki 1999 m. auga, o vėliau pradeda mažėti (žr. 3 priedą ir 8 pav.).

Analizuojant terminuotųjų indėlių palūkanų kitimo tendencijas, pastebima, jog 1998 m. trumpalaikių indėlių palūkanų normos šiek tiek nukrito. 1998 m. labiausiai mažėjo palūkanų normos už iki 1 mėn. trukmės indėlius, jos sumažėjo 0,65 p.p. Labiausiai augo 1 – 2 m. trukmės indėlių palūkanos, kurios iki 1998 m. augo nuo 7,05 iki 7,68 proc., t.y. net 0,63 p.p. 1999 m. padidėjo tiek indėlių, laikomų nacionaline valiuta, tiek ir indėlių užsienio valiutomis palūkanų normos. Indėlių litais palūkanų normos labiausiai augo už indėlius iki 1 mėn. trukmės bei už 1 – 6 mėn. trukmės indėlius ir padidėjo apie 1,8 p.p. Nuo 2000 m. pastebimas visų trumpalaikių bei ilgalaikių indėlių palūkanų normų mažėjimas (žr. 11 pav.).

11 paveikslas. Terminuotųjų indėlių nacionaline valiuta palūkanų normos 1996 – 2001 m.

Šiek tiek kitokia tendencija pastebima nagrinėjant indėlių eurais ir užsienio valiutomis palūkanų normas: iki 1999 m. – indėlių iki 1 mėn. palūkanos didėjo, indėlių nuo 1 mėn. iki 1 m. palūkanos mažėjo, o ilgesnių nei 1 m. indėlių palūkanos vėl didėjo. Didžiausias palūkanų normų augimas už indėlius užsienio valiuta pastebimas taip pat už trumpesnius nei 1 mėn. indėlius, kuomet palūkanos didėjo 0,45 p.p. (žr. 12 pav.)

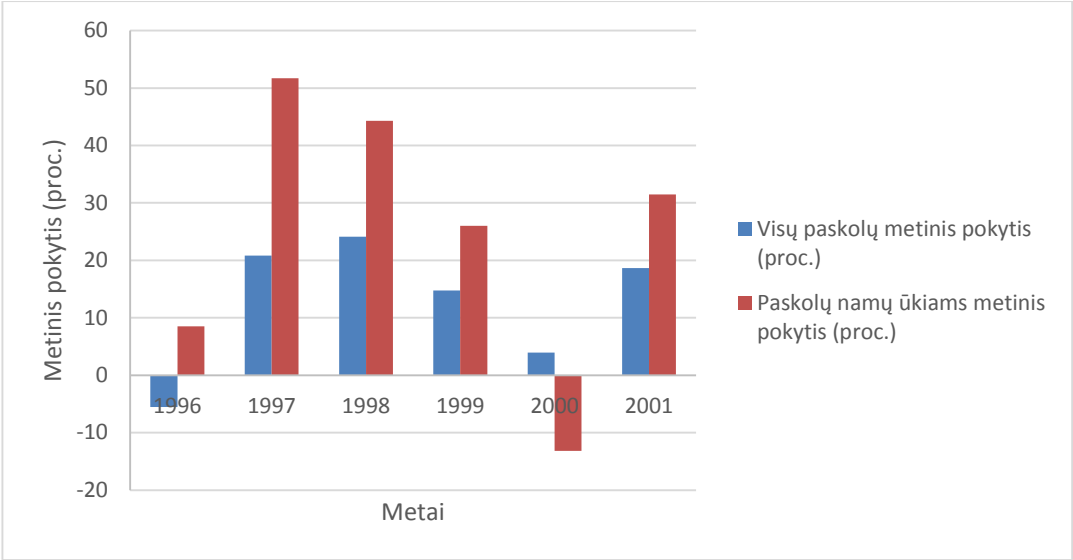

12 paveikslas. Terminuotųjų indėlių palūkanų normos 1996 – 2001 m.

Analizuojamu 1997 – 2001 m. laikotarpiu didžiausios palūkanų normos buvo 1999 m. ir vėliau pradėjo mažėti. Pagrindinis veiksnys, kuris lėmė palūkanų normų kilimą iki 1999 m. buvo Rusijos krizė. Prasidėjusi krizė ir rublio devalvavimas sumažino indėlių apimtis bankuose, tačiau masinio terminuotųjų indėlių atsiėmimo pavyko išvengti. Nuo 1999 m. palūkanų normų mažėjimą lėmė padidėjusi lėšų pasiūla, kuriai įtaką darė 1998 m. gruodžio mėn. prasidėjęs gyventojų santaupų atkūrimas (Jasienė, Čapskas, 2008).

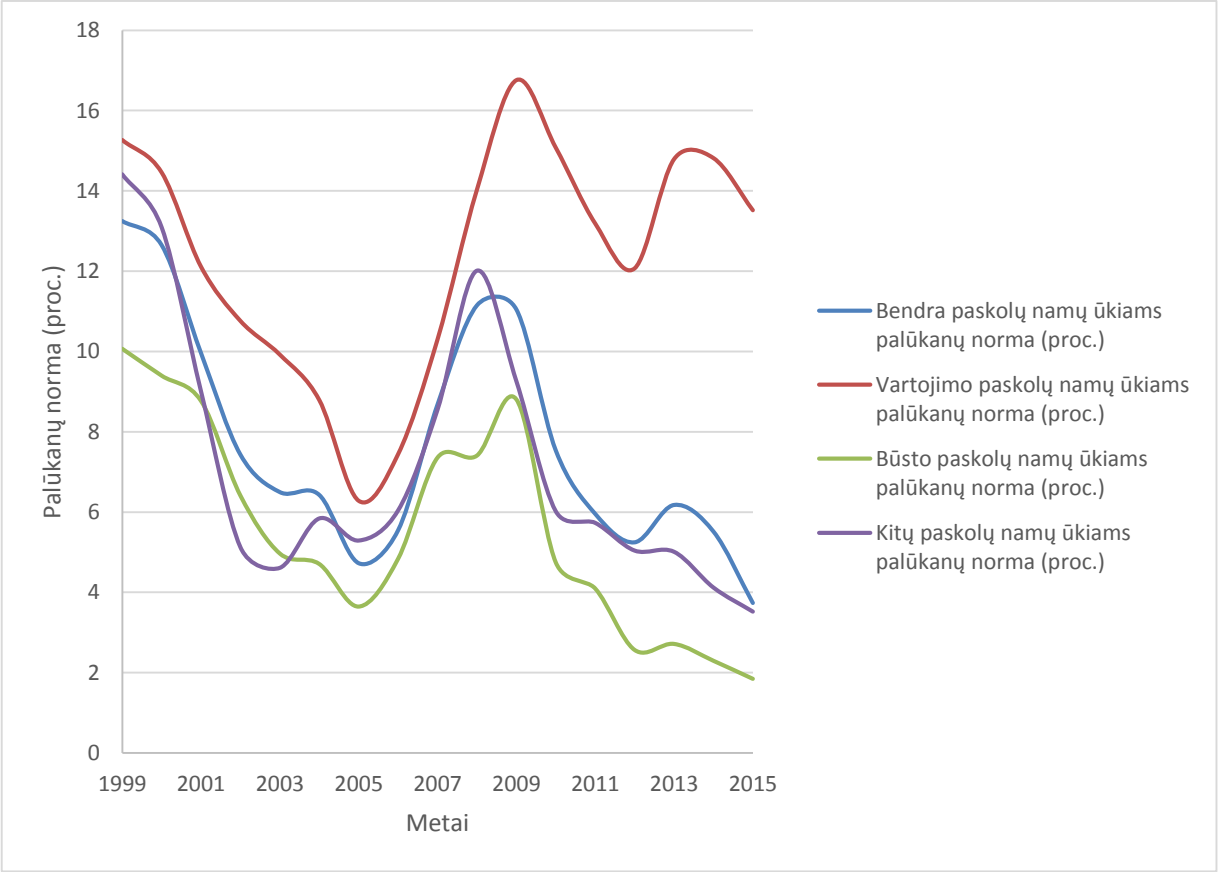
Analizuojant namų ūkių paskolų tendencijas pastebima, jog iki 2000 m. namų ūkių paskolų apimtis didėjo, tačiau 2000 m. apimtis sumažėjo 13,2 proc., tam įtaką galėjo daryti sumažėjusios gyventojų pajamos. Šis paskolų apimties sumažėjimas galėjo būti ir Rusijos krizės pasekmė. 2001 m. paskolų rinka atsigauna ir fizinių asmenų paskolos išauga 31,5 proc. (žr. 13 pav. ir 4 priedą).

Šiuo laikotarpiu gyventojai pirmiausiai skolinosi kitoms reikmėms, o tik tada būsto įsigijimui ar vartojimui. Didžiąją dalį namų ūkių paskolų sudarė paskolos litais, tačiau paskolų apimtis užsienio valiutomis taip pat augo.

13 paveikslas. Paskolų apimties metinis pokytis 1996 – 2001 m.

Analizuojant 1997 – 2001 m. namų ūkių paskolų palūkanų normas matoma, jog didžiausios palūkanos buvo sumokamos už vartojimo paskolas, kurios 1999 m. buvo net 15,27 proc. Mažiausios buvo būsto paskolų palūkanos, kurios 1999 m. siekė 10,07 proc. Visų rūšių paskolų palūkanų normos kiekvienais metais šiek tiek mažėjo ir 2001 m. palūkanų norma už vartojimo paskirties paskolas buvo 12,11 proc., už būsto paskolas – 8,77 proc., už paskolas, skirtas kitoms reikmėms palūkanų norma buvo 9,0 proc. (žr. 4 priedą ir 14 pav.).

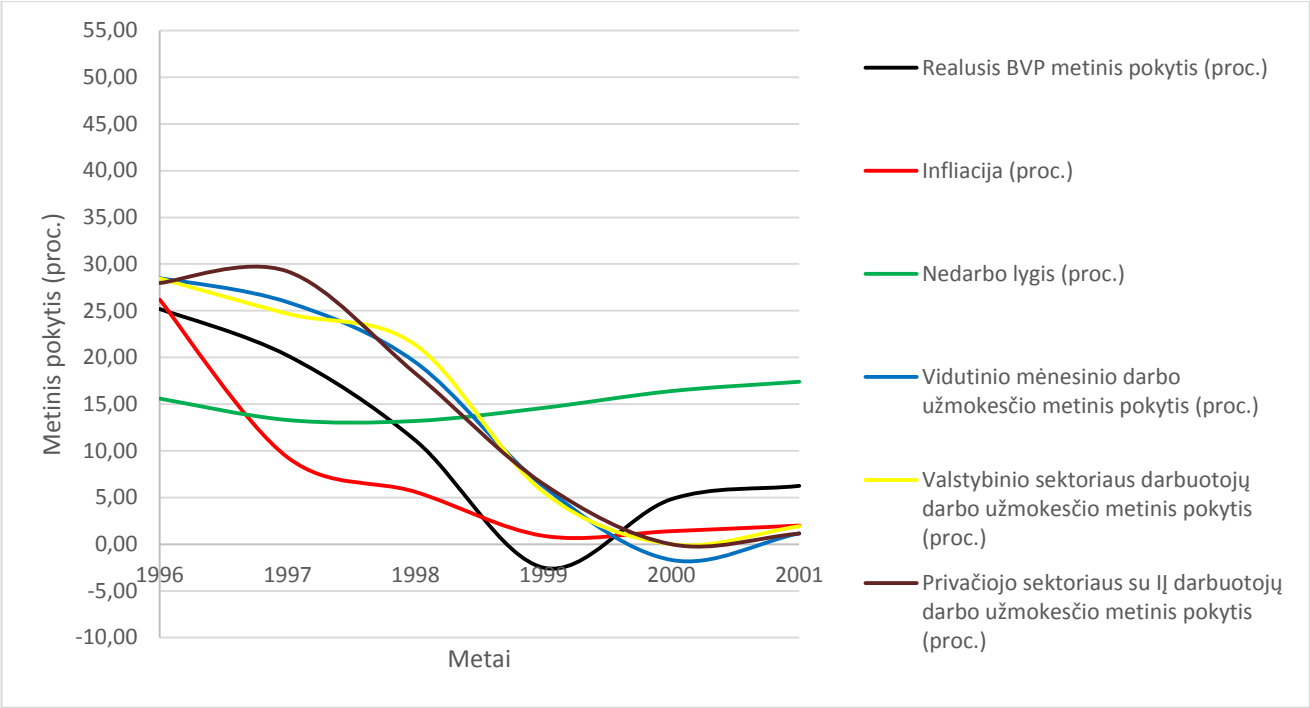

14 paveikslas. Paskolų namų ūkiams palūkanų normos 1999 – 2015 m.

Apibendrinant 1997 – 2001 m. laikotarpio situaciją galima teigti, jog ekonominė situacija gerėjo iki 1998 m. Rusijos krizės, kuomet Lietuvai siekiant sumažinti krizės pasekmes reikėjo greitai perorientuoti savo išorinius ryšius iš Rytų į Vakarus. 1999 m. situacija Lietuvoje vėl pradėjo gerėti, tačiau vis dar prastėjo situacija darbo rinkoje – kilo nedarbo lygis. Gyventojų santaupoms Rusijos krizė ženkliai pastebimos įtakos nepadarė, nes nors namų ūkių indėlių augimo tempas lėtėjo, tačiau indėliai vis dar augo. Indėlių augimą galėjo lemti ir gana aukštos to laikotarpio terminuotųjų indėlių palūkanų normos. Po paskolų namų ūkiams sumažėjimo 2000 m., paskolų apimtis vėl didėja – didžiausias pokytis buvo pastebimas būsto paskolų rinkoje.

2002 – 2005 m. – stabilaus augimo laikotarpis. Nuo 2001 m. pabaigos šalies ekonomikai ir politikai buvo gana ramus laikotarpis. Aktualiausi tuo metu buvo Lietuvos integracijos į Europos Sąjungą ir NATO bei numatomo lito susiejimo su euru klausimai. BVP ir toliau augo, o augimo tempai spartėjo. 2001 – 2002 m. ekonomikos kilimas pamažu pasiekė ir darbo užmokesčio sritį. 2002 – 2003 m. išryškėjus defliacijos tendencijoms, reali gyventojų perkamoji galia didėjo sparčiau nei nominaliosios pajamos.[69]

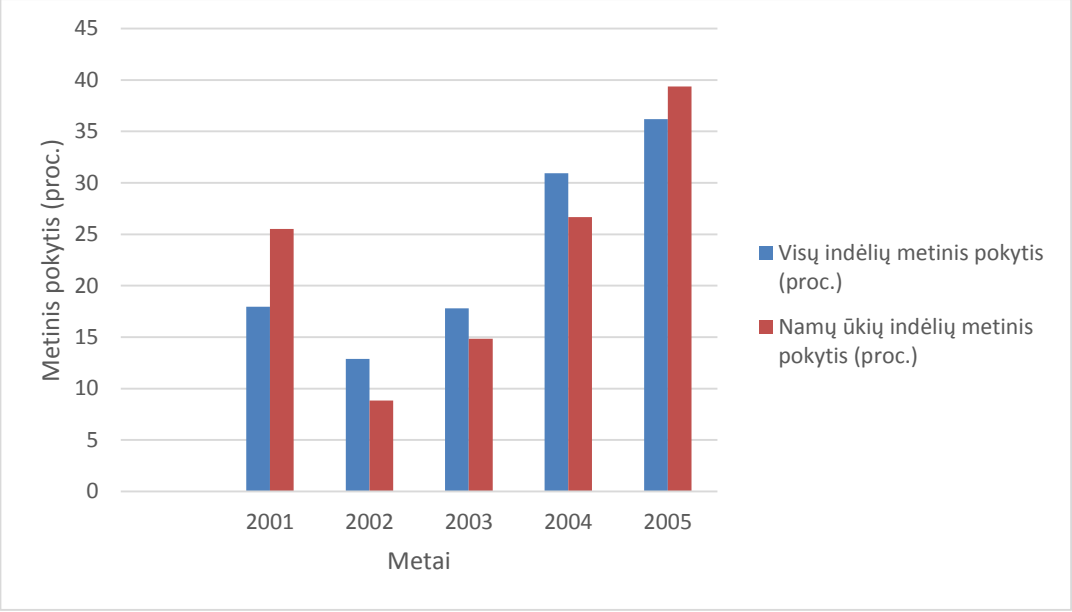
Analizuojant makroekonominius rodiklius (žr. 1 priedą ir 15 pav.) pastebima, jog 2002 – 2005 m. bendrojo vidaus produkto apimtis augo ir augimo tempai kasmet spartėjo – 2005 m. BVP apimtis išaugo net 15,2 proc. Nuo 2000 m. iki 2005 m. BVP išaugo 57,64 proc., o biudžeto deficitas 2005 m. siekė tik 0,3 proc. nuo BVP (žr. 3 lent.). Infliacijos rodiklis 2002 m. buvo 0,3 proc. – tai mažiausias infliacijos rodiklis 1994 – 2013 m. laikotarpiu. 2003 m. pastebima defliacija, kuri Lietuvoje buvo gana dėsningas reiškinys, nes euras vis stiprėjo dolerio atžvilgiu. Mažos valstybės yra labiau priklausomos nuo valiutos kursų pokyčių nei didelės valstybės. Esant aukštam šalies importo lygiui, palyginti su BVP, įvežamų paslaugų ir produktų kainos tiesiogiai ar netiesiogiai veikia daugelio į vartojimo krepšelį įtrauktų prekių kainas.[71] Nedarbo lygis 2002 – 2005 m. kasmet mažėjo, o 2005 m. pasiekė kol kas mažiausią iki tol buvusį 8,3 proc. lygį. Nedarbo lygio mažėjimas galėjo būti viena iš integracijos į Europos Sąjungą pasekmių, nes viena iš ES politikos sričių – nedarbo mažinimas bei užimtumo didinimas, investavimas į darbo vietų kūrimą.[18] Vidutinis bruto darbo užmokestis taip pat didėjo. Spartesnis darbo užmokesčio augimas tiek viešajame, tiek ir privačiajame sektoriuose buvo pastebimas 2004 – 2005 m. Tam įtaką galėjo daryti 2004 m. gegužės 1 d. nuo 450 Lt iki 500 Lt padidinta minimali mėnesinė alga.[49] Tačiau reiktų pabrėžti, jog valstybinio sektoriaus darbuotojų darbo užmokestis didėjo daugiau nei privačiojo sektoriaus darbuotojų darbo užmokestis: nuo 2002 m. iki 2005 m. valstybinio sektoriaus darbuotojų darbo užmokestis didėjo nuo 3,28 iki 11,19 proc., t.y. 7,91 p.p., o privačiojo sektoriaus darbo užmokestis didėjo nuo 4,25 iki 11,63 proc. – 7,38 p.p. Nuo 2000 m. iki 2005 m. šalies ūkio su individualiosiomis įmonėmis darbo užmokestis padidėjo 31,46 proc. (žr. 3 lent.).

15 paveikslas. Makroekonominiai rodikliai 2001 – 2005 m.

Lyginant namų ūkių indėlius su visais indėliais (žr. 2 priedą) pastebima, jog namų ūkių indėlių santykinis svoris išlieka gana didelis, t.y. apie 57 – 60 proc. 2000 – 2005 m. laikotarpiu visų indėlių apimtis išaugo 179,72 proc., o gyventojų indėlių apimtis išaugo 177,02 proc. – beveik tris kartus (žr. 3 lent.).

Analizuojant namų ūkių indėlių struktūrą pastebima, jog 2002 m. nebuvo itin palankūs indėlių augimui (16 pav.). 2002 m. namų ūkių indėlių augimas buvo tik 8,8 proc. (žr. 2 priedą). Tai galėjo lemti kelios priežastys: pirma, smarkiai sumažėjo palūkanų normos, kurios vertė ieškoti laisvų pinigų investavimo alternatyvų, antra – 2002 m. pabaigoje pradėjo sklisti įvairūs nepagrįsti gandai apie galimą Vilniaus banko bankrotą,[93] kurie išgąsdino ne tik šio, bet ir kitų komercinių bankų klientus, trečia – dėl nepalankių lito ir dolerio kursų pokyčių (euras vis stiprėjo dolerio atžvilgiu, 2002 m. vasario 1 d. Lietuvos bankas pakeitė bazinę valiutą JAV dolerį į eurą rinkos kursu, t.y. 3,4528 lito už 1 eurą; Kuodis, 2008) dalis indėlininkų atsiėmė indėlius iš bankų ar sumažino indėlių dydį.[76] Nuo 2003 m. indėlių apimtis vėl pradeda augti ir 2004 – 2005 m. buvo pastebimas gana įspūdingas namų ūkių indėlių augimas. Makroekonominėse apžvalgose šis augimas įvardijamas kaip „didesnis nei buvo tikėtasi“: 2004 m. namų ūkių indėlių apimtis augo 26,68 proc., o 2005 m. – net 39,36 proc. Taip pat pateikiamos objektyvios ir subjektyvios šio augimo priežastys: objektyvios – spartus ekonomikos kilimas, subjektyvios – suaktyvėjusios bankų pastangos pritraukti kredito išteklių.[71] 2002 – 2005 m. indėlių apimtis nacionaline valiuta bei užsienio valiutomis augo. Objektyviai įvertinti indėlių apimties pokyčius yra gana sudėtinga, nes iki 2004 m. indėlių eurais bei indėlių užsienio valiutomis apimtis pateikiama bendrai, iki įstojimo į Europos Sąjungą 2004 m. eurais taip pat buvo laikomas užsienio valiuta.

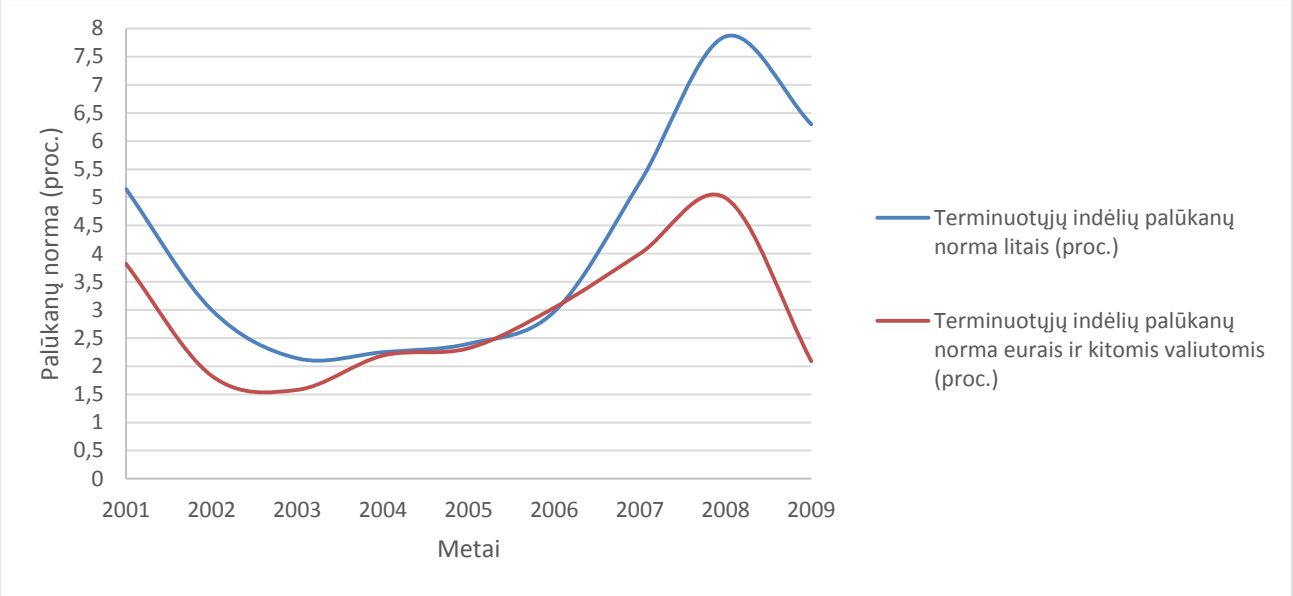

16 paveikslas. Visų indėlių ir namų ūkių indėlių metiniai pokyčiai 2001 – 2005 m.

Analizuojant indėlių struktūrą pagal valiutą matoma, jog 2005 m. indėlių eurais apimtis šiek tiek viršijo indėlių kitomis užsienio valiutomis apimtį. Gana paviršutiniškai vertinant šį reiškinį, galima teigti, jog gyventojai ir ūkio subjektai vis dažniau kaip taupymo priemonę rinksis eurą, ypač kai 2004 – 2005 m. padaugėjo oficialiosios informacijos apie Lietuvos pasirengimą įsivesti eurą 2007 m. pradžioje.[71]

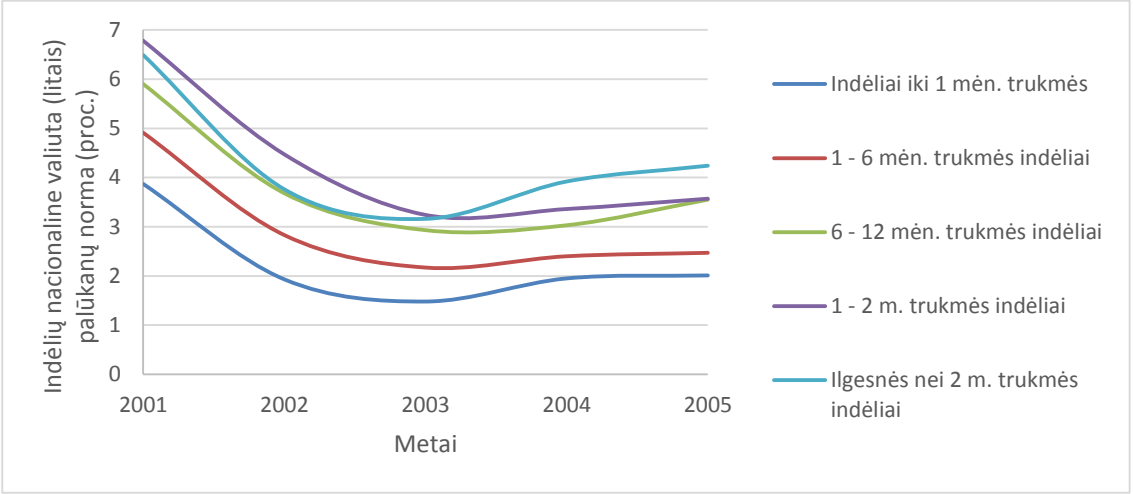
Analizuojant indėlius pagal trukmę, pastebima, jog sparčiausiai augo vienadieniai indėliai – nuo 2002 iki 2005 m. vienadieniai indėliai litais išaugo nuo 808,59 iki 2021,52 mln. EUR (nuo 2791,9 iki 6979,9 mln. Lt) – net 150 proc. Gana ženkliai augo ir trumpalaikių indėlių apimtis, tačiau analizuojant indėlius, kurių trukmė ilgesnė nei 1 m., ženklūs pokyčiai nepastebimi. Tokia tendencija rodo, jog ilgalaikis taupymas Lietuvoje nebuvo labai populiarus, nes smarkiai nukritus terminuotųjų indėlių palūkanų normoms, likvidžių lėšų laikymo einamosiose sąskaitose „kaina“ pasidarė minimali, todėl fiziniams asmenims beveik nebebuvo skirtumo ar lėšas laikyti einamosiose sąskaitose, ar terminuotųjų indėlių forma.[70]

Nagrinėjant terminuotųjų indėlių palūkanas pastebimos dvi tendencijos: iki 2003 m. palūkanų normos mažėjo, o nuo 2004 m. – vėl ėmė kilti ir šis kilimas tęsėsi iki 2008 m. (žr. 17 pav.). 2003 m. palūkanų normų sumažėjimą sąlygojo tai, jog Europos centrinis bankas 75 baziniais punktais sumažino bazinę palūkanų normą. Nuo 2004 m. palūkanų normų didėjimą galėjo lemti lūkesčiai, kad Europos centrinis bankas vėl padidins palūkanų normas (Jasienė, Čapskas, 2008).

17 paveikslas. Terminuotųjų indėlių palūkanų normos 2001 – 2009 m.

Tiek ilgalaikių, tiek ir trumpalaikių indėlių nacionaline valiuta palūkanos kito panašiai: iki 2003 m. mažėjo, vėliau pradėjo didėti. Palūkanų normos labiausiai didėjo už indėlius, laikomus nacionaline valiuta bei ilgesnio nei 2 metų laikotarpio. Šių indėlių palūkanos nuo 2003 iki 2004 m. pakilo 0,76 p.p. (žr. 18 pav.).

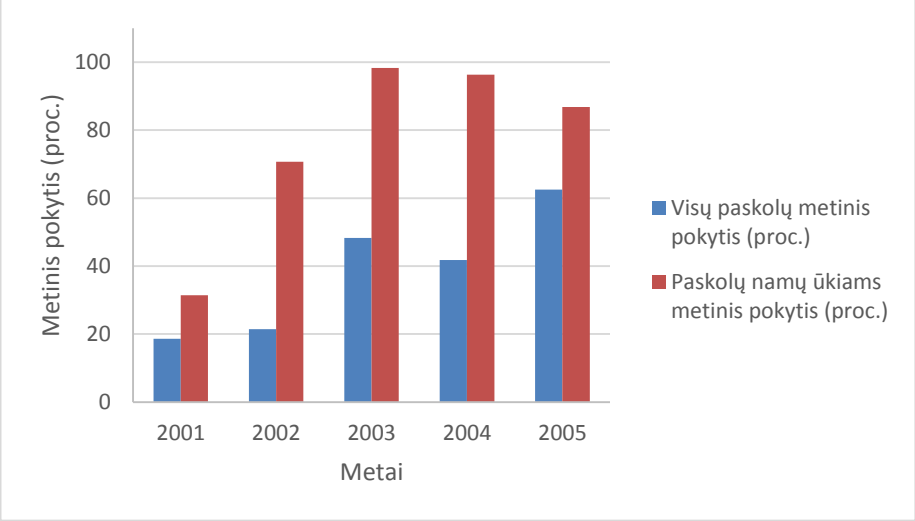
18 paveikslas. Terminuotųjų indėlių nacionaline valiuta palūkanų normos 2001 – 2005 m.

Palūkanos už indėlius užsienio valiutomis taip pat didėjo, tačiau šią didėjimo tendenciją gana sunku vertini, nes iki 2004 m. palūkanų normos įvairiuose statistikos leidiniuose buvo pateikiamos bendrai visiems indėliams užsienio valiutomis, o nuo 2004 m. palūkanų normos pateikiamos ir už indėlius eurais.

Taigi analizuojant palūkanų normų pokyčius nuo 2004 m. pastebima, jog jos didėjo tiek už indėlius nacionaline valiuta, tiek ir už eurais laikomus indėlius. Ateityje toks palūkanų normų augimas skatins

namų ūkius, o ypač konservatyviuosius, noriau rinktis terminuotųjų indėlių formą savo laisvų piniginių lėšų laikymui.[72]

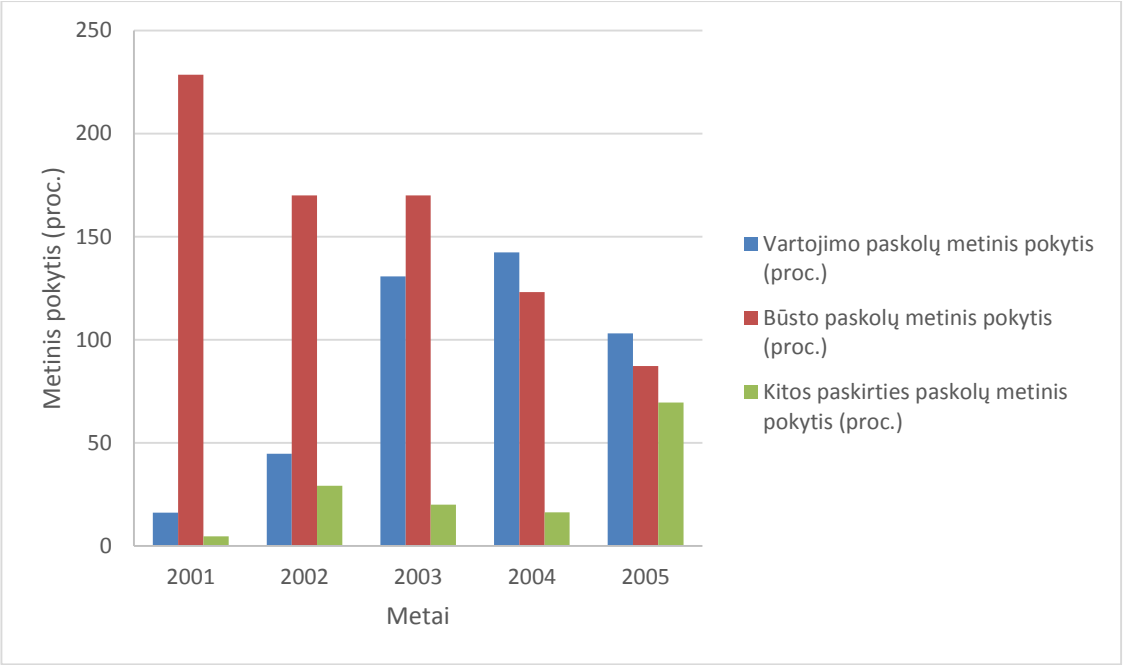
Analizuojant visų paskolų bei paskolų namų ūkiams tendencijas (žr. 4 priedą ir 19 pav.) galima pastebėti, jog paskolų apimtis augo. Taip pat didėjo ir paskolos namų ūkiams: nuo 2002 iki 2005 m. paskolos namų ūkiams išaugo daugiau nei septynis kartus. Spartų gyventojų skolinimąsi skatino palankios palūkanų normos, gerėjanti namų ūkių finansinė padėtis, kuri leido daugiau taupyti, investuoti ir skolintis bei šalies ekonominės padėties gerėjimas.[39]

19 paveikslas. Paskolų apimties metinis pokytis 2001 – 2005 m.

Analizuojant namų ūkių paskolas pagal paskirtį, pastebima jog 2002 – 2003 m. ženkliai išauga būsto paskolų apimtys – būsto paskolos kiekvienais metais didėjo daugiau nei du kartus. 2004 – 2005 m. vartojimo ir būsto paskolų augimo tempai buvo gana panašūs, tai rodo, jog namų ūkiai turėjo pakankamai lėšų tiek trumpalaikių, tiek ir ilgalaikių skolų aptarnavimui (žr. 20 pav.). Vartojamosios paskolos litais 2002 – 2005 m. laikotarpiu padidėjo nuo 38,81 iki 441 mln. EUR (nuo 134,0 iki 1522,7 mln. Lt), o paskolos būstui įsigyti – nuo 165,78 iki 1870,22 mln. EUR (nuo 574,4 iki 6457,5 mln. Lt). Tiek vartojamųjų, tiek ir būsto paskolų apimtys padidėjo daugiau nei po 11 kartų. Žymiai lėčiau didėjo kitos paskirties paskolos. Šios paskolos nuo 2002 m. iki 2005 m. padidėjo šiek tiek daugiau nei 2 kartus – nuo 168,01 iki 397,85 mln. EUR (nuo 580,1 iki 1373,7 mln. Lt) (žr. 4 priedą).

Nagrinėjant paskolų struktūra pagal valiutas matoma, jog paskolų litais apimtis augo, tačiau 2005 m. paskolos eurais viršijo paskolas nacionaline valiuta. 2005 m. pirmą kartą paskolų eurais namų ūkiams buvo išduota daugiau nei nacionaline valiuta. Tokią namų ūkių finansavimo eurais tendenciją greičiausiai skatino galimybė anksčiau ar vėliau integruotis į Europos Sąjungos Pinigų sąjungą ir įsivesti bendrą valiutą – eurą. Nuo 2004 m. paskolų užsienio valiutomis mažėjo.

20 paveikslas. Vartojimo, būsto bei kitos paskirties paskolų apimties metiniai pokyčiai 2001 – 2005 m.

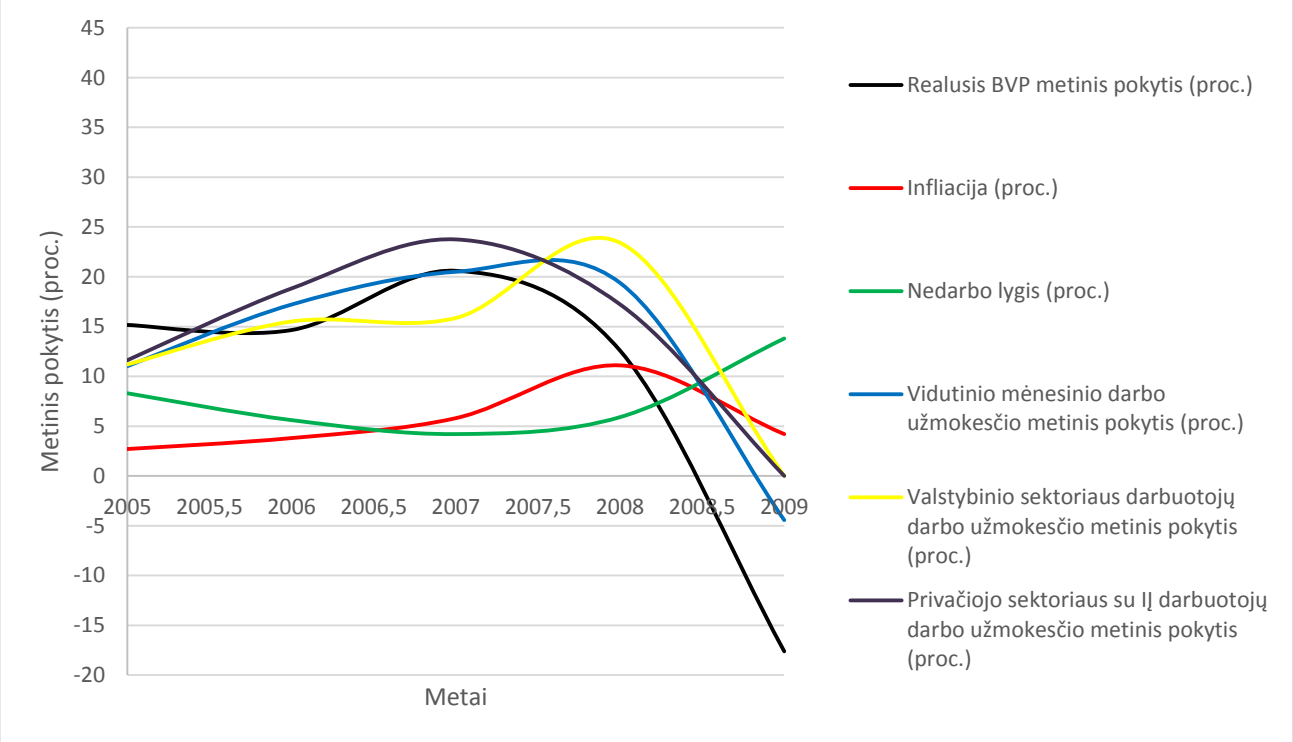
Palūkanų normos už namų ūkiams suteiktas paskolas 2002 – 2005 m. taip pat mažėjo (žr. 14 pav). Palūkanų normoms rinkoje mažėjant, palūkanų našta už įvairios paskirties paskolas namų ūkiams taip pat mažėja, o tai daro teigiamą poveikį namų ūkių taupymui bei vartojimui.[39] Didžiausios palūkanos šiuo laikotarpiu buvo už vartojimui suteiktas paskolas – 2002 m. jos siekė 10,76 proc. Būsto paskolų palūkanos 2002 m. buvo 6,41 proc., o paskolų kitoms reikmėms palūkanos buvo mažiausios ir 2002 m. buvo 5,12 proc. Iki 2005 m. palūkanos mažėja ir 2005 m. palūkanos už vartojimo paskolas buvo 6,28 proc. – tai mažiausia vartojimo paskolų palūkanų norma per visą 1999 – 2015 m. laikotarpį. Paskolų būstui įsigyti palūkanų norma 2005 m. buvo 3,65 proc. – tai mažiausia palūkanų norma iki 2012 m. Kitos paskirties paskolų palūkanos 2005 m. buvo 5,29 proc.

2002 – 2005 m. laikotarpis buvo gana svarbus Lietuvai dėl dviejų pagrindinių priežasčių: pirma, lito susiejimas su euru 2002 m., antra – įstojimas į Europos Sąjungą.

Apibendrinant 2002 – 2005 m. laikotarpį pastebima, jog Lietuvos ekonomika vėl pradėjo augti: BVP augimo tempai spartėjo, infliaciją, 2002 m. pasiekusią mažiausią iki tol buvusią ribą, 2003 m. keičia defliacija. Nedarbo lygis taip pat mažėjo, darbo užmokestis tiek valstybiniame, tiek ir privačiame sektoriuje didėjo. Gyventojų santaupų srityje buvo pastebimas spartėjantis namų ūkių indėlių apimties augimas. Gana sparčiai didėjo namų ūkių indėliai nacionaline valiuta. Iki 2004 m. mažėjusios terminuotųjų indėlių palūkanų normos 2004 m. vėl „šoktelėjo į viršų“. Šiuo laikotarpiu paskolų fiziniams asmenims apimtis taip pat didėjo: didėjo tiek vartojimo, tiek ir būsto bei kitoms reikmėms skirtų paskolų apimtys. Palūkanų normos už vartojamąsias bei būsto paskolas mažėjo.

2006 – 2009 m. – II – asis ekonomikos lėtėjimo laikotarpis. 2005 m. Lietuva, užbaigusi keletą metų trukusį sparčios plėtros etapą, 2006 – 2009 m. laikotarpiu susiduria su permainomis: lėtėjant eksporto augimo tempams ir toliau augant importui, didėja užsienio prekybos ir einamosios sąskaitos deficitas.[73] Šiuo laikotarpiu bendrojo vidaus produkto augimo tempai lėtėjo, kilo infliacija bei nedarbo lygis, pradėjo mažėti vidutinis darbo užmokestis. Gyventojų taupymo srityje taip pat buvo pastebimas indėlių apimties augimo tempo lėtėjimas, pradedama ieškoti alternatyvių investavimo formų.

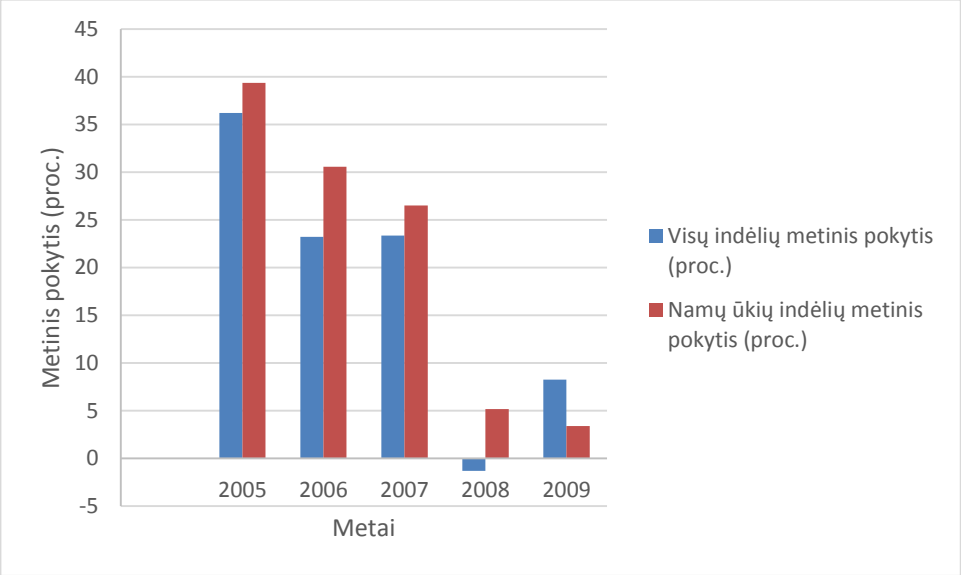
Makroekonominė situacija rodo (žr. 21 pav. ir 1 priedą), jog iki 2008 m. BVP apimtis didėjo, o 2009 m. sumažėjo net 17,6 proc., o biudžeto deficitas siekė net 9,1 proc. (žr. 3 lent.). Infliacija nuo 2006 m. didėjo ir 2008 m. pasiekė 11,1 proc. lygį – didžiausią nuo 1997 m. 2009 m. Nedarbo lygis taip pat išaugo iki 13,8 proc. Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis iki 2008 m. didėjo ir pirmą kartą nuo 1994 m. buvo didesnis nei 2000 Lt (579,24 EUR) (2008 m. vidutinis darbo užmokestis buvo 2151,7 Lt (623,18 EUR)), o 2009 m. sumažėjo 4,4 proc. Mažėjo tiek valstybinio, tiek ir privačiojo sektoriaus darbuotojų darbo užmokestis, tačiau valstybinio sektoriaus darbuotojų darbo užmokestis 2009 m. sumažėjo 2,11 proc., o privačiojo sektoriaus darbuotojų užmokestis mažėjo net 6,94 proc. Blogėjanti šalies ekonominė situaciją ir prastėjantys makroekonominių rodiklių rezultatai – Pasaulinės finansų krizės pasekmė.

21 paveikslas. Makroekonominiai rodikliai 2005 – 2009 m.

Gyventojų santaupų srityje 2006 – 2009 m. tokie ženklūs pokyčiai, kaip analizuojant makroekonominius rodiklius, nebuvo pastebimi. Gyventojų indėlių lyginamasis svoris, tarp visų indėlių, buvo daugiau nei 60 proc. (žr. 2 priedą). 2008 m. namų ūkių indėliai sudarė net 67,95 proc. visos indėlių apimties. Namų ūkių indėlių apimtis nuolat didėjo. Šį didėjimą galima paaiškinti keliomis priežastimis:

pirma, bankai gana ženkliai padidino terminuotųjų indėlių palūkanų normas bei antra, Vyriausybė kompensavo rublinius indėlius, kurių didžioji dalis nebuvo išgryninti ir liko bankuose.[74] Trečioji priežastis – namų ūkio pajamos didėjo bei buvo sumažintas pajamų mokestis. Gyventojų pajamų mokestis 2006 m. buvo 33 proc., palaipsniui šis mokestis buvo mažinamas ir nuo 2009 m. yra 15 proc.[56] Sumažintas gyventojų pajamų mokestis didino gyventojų disponuojamąsias pajamas bei santaupas. Nors gyventojų indėliai ir toliau augo, tačiau augimo lempas lėtėjo: 2008 m. gyventojų indėlių apimtis padidėjo 5,2 proc., o 2009 m. tik 3,4 proc. (žr. 22 pav.). 2005 – 2007 m. laikotarpiu namų ūkių indėlių apimtis išaugo 65,16 proc., tačiau indėlių augimo tempas sulėtėjo beveik trigubai – 2000 – 2005 m. indėlių augimo tempas buvo 177,02 proc. (žr. 3 lent.). Lėtėjantį indėlių apimties augimą galima aiškinti darant prielaidą, jog bankams darėsi sunkiau pritraukti klientų indėlius, nes jie gana jautriai reaguodavo į didėjančią infliaciją.[75] Didėjanti infliacija mažina realią palūkanų grąža, gaunamą iš indėlių. Dėl šios priežasties viena dalis investuotojų dažnai renkasi rizikingesnes finansines priemones, garantuojančias panašaus dydžio palūkanų normą ar kapitalo prieaugį, viršijančius perkamosios galios sumažėjimą, kita dalis – terminuotuosius indėlius išleidžia vartojimui.[74] Vis dėlto nepaisant neigiamų realiųjų terminuotųjų indėlių palūkanų normų (atsižvelgus į infliaciją), namų ūkių pastangos taupyti terminuotųjų indėlių forma išliko.

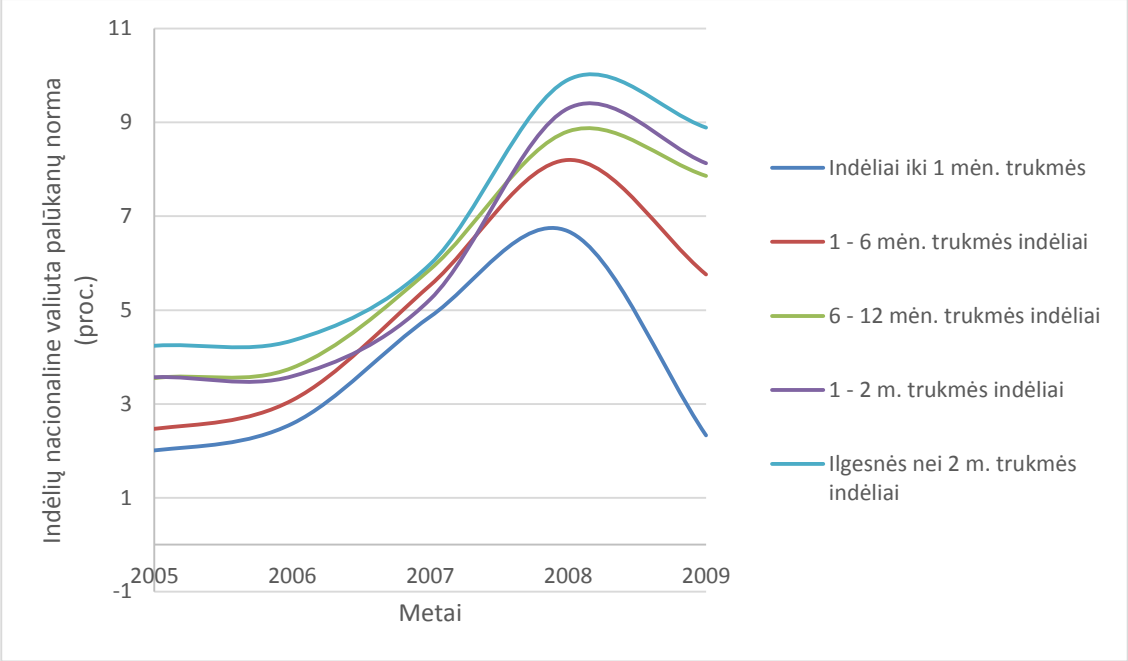
22 paveikslas. Visų indėlių ir namų ūkių indėlių metiniai pokyčiai 2005 – 2009 m.

Vertinant indėlių pagal valiutas struktūrą pastebima, jog nuo 2007 m. gyventojų indėlių apimtis nacionaline valiuta mažėjo – nuo 2007 iki 2009 m. sumažėjo nuo 6800,63 iki 7392,64 mln. EUR, t.y. 1,35 proc. Indėlių nacionaline valiuta mažėjimą galėjo lemti kelios priežastys, pavyzdžiui, dėl finansinės krizės galintys kilti bankų bankrotai ar lito devalvavimo galimybės (nepasitikėjimas savo valiuta). Pasitikėjimas bankų ir pinigų sistema – pagrindinė indėlių plėtros prielaida.[78] 2006 – 2009 m. indėliai užsienio valiutomis sumažėjo nuo 438,28 iki 337,93 mln. EUR, t.y. 22,9 proc. Tačiau nagrinėjamu

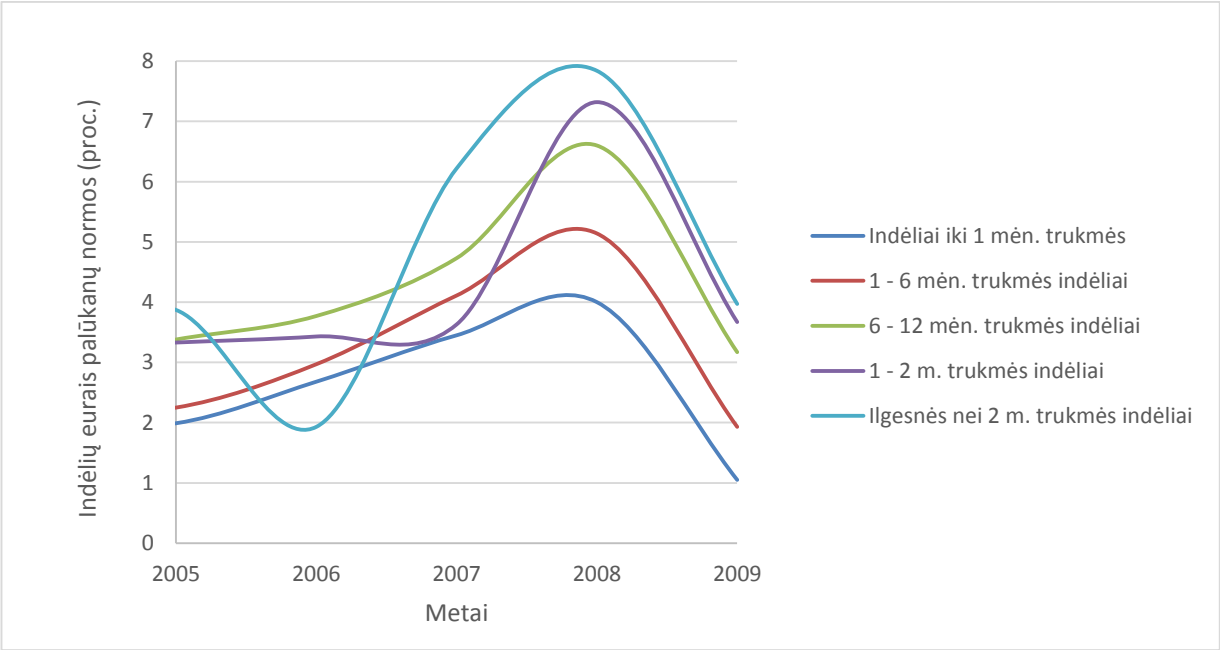
laikotarpiu indėlių apimtis eurais augo: nuo 2006 m. iki 2009 m. indėliai eurais išaugo nuo 651,88 iki 2046,98 mln. EUR – daugiau nei trigubai. Ši tendencija vėlgi iš dalies rodo, jog gyventojai labiau pasitiki euru nei nacionaline valiuta. Iki 2007 m. didėję vienadieniai gyventojų indėliai 2007 – 2009 m. sumažėjo 22,87 proc. – 3022,76 iki 2331,56 mln. EUR. Tokį vienadienių gyventojų indėlių sumažėjimą galima paaiškinti tuo, jog viena iš finansinės krizės pasekmių buvo darbo užmokesčio sumažėjimas, todėl dalis gyventojų buvo priversti savo išlaidas dengti iš banko sąskaitose laikytų piniginių išteklių. 2006 – 2009 m. augo trumpalaikių indėlių apimtis, kuri parodo, jog gyventojai vis dėlto rinkosi trumpalaikes taupymo priemones, o ilgalaikio taupymo populiarumas mažėjo. Indėlių, kurių trukmė yra nuo 1 iki 2 m. ir ilgesnė nei dveji metai, apimtys nuolat mažėjo. Nors indėlių plėtra 2006 – 2009 m. lėtėjo, tačiau to nereiktų per daug sureikšminti, nes šiuo laikotarpiu išsiskiria prieštaringos ir gal netgi šiek tiek paradoksalios tendencijos. Viena vertus, infliacija, viršijanti indėlių palūkanų normas, skatino namų ūkius ir verslo subjektus mažiau taupyti bei daugiau vartoti, siekiant išvengti neigiamų infliacijos pasekmių santaupoms. Tačiau kita vertus, prastėjanti makroekonominė situacija tam tikrą dalį žmonių vertė susimąstyti apie savo perspektyvą ir atsirado papildomos paskatos dalį laisvų lėšų atidėti „juodai dienai“.

Nuo 2006 m. terminuotųjų indėlių palūkanų normos sparčiai didėjo ir 2008 m. buvo didžiausios nuo 1997 m. Tokį palūkanų normų didėjimą lėmė bankų reagavimas į Europos Centrinio banko pinigų politikos pokyčius bei siekis paskatinti taupymą.[74] Europos Centrinio banko pagrindinis pinigų politikos tikslas – užtikrinti kainų stabilumą. Atsižvelgus į euro zonos ir finansų sistemos būklę bei didėjančią infliaciją buvo padidinta bazinė palūkanų normą. Dėl bazinės palūkanų normos padidėjimo, bankai buvo priversti didinti indėlių palūkanų normas, norėdami pritraukti lėšų padidėjusiai būsto paskolų paklausai finansuoti, o tai lėmė didėjančią skolinimosi kainą.[57] Bendroji indėlių nacionaline valiuta palūkanų norma 2006 – 2008 m. laikotarpiu „šoktelėjo“ nuo 2,97 iki 7,86 proc. Eurais laikomų indėlių palūkanų normų pokytis buvo žymiai „kuklesnis“: 2006 – 2008 m. laikotarpiu bendroji palūkanų norma kilo nuo 3,04 iki 4,99 proc. – beveik 2 p.p.

2008 m. didžiausios palūkanos buvo mokamos už indėlius nacionaline valiuta bei eurais, kurių trukmė buvo ilgesnė nei dveji metai (žr. 23 ir 24 pav.). Už nacionaline valiuta laikomus indėlius buvo mokamos 9,91 proc., o už eurais laikomus indėlius 7,84 proc. dydžio palūkanos. Nors 2008 m. palūkanų normos ženkliai išaugo, tačiau nereikėtų pamiršti, jog infliacija 2008 m. buvo net 11,1 proc. ir bet kokios trukmės terminuotųjų indėlių realiosios palūkanų normos buvo neigiamos (žr. 3 priedą). 2009 m. palūkanų normos pradėjo mažėti ir labiausiai sumažėjo už nacionaline valiuta laikomus indėlius iki 1 mėn. trukmės bei už ilgesnius nei 2 m. trukmės indėlius eurais. Tokios aukštos terminuotųjų indėlių palūkanos sukuria paradoksalią situaciją. Viena vertus, aukštos nominaliosios palūkanų normos leidžia gyventojams daugiau „uždirbti“ iš savo santaupų, laikomų terminuotųjų indėlių forma. Antra vertus, gyventojai jaučiasi saugiau, nes indėliai yra apdrausti ir neskiria pakankamai dėmesio rinkdamiesi patikimesnę finansų instituciją.

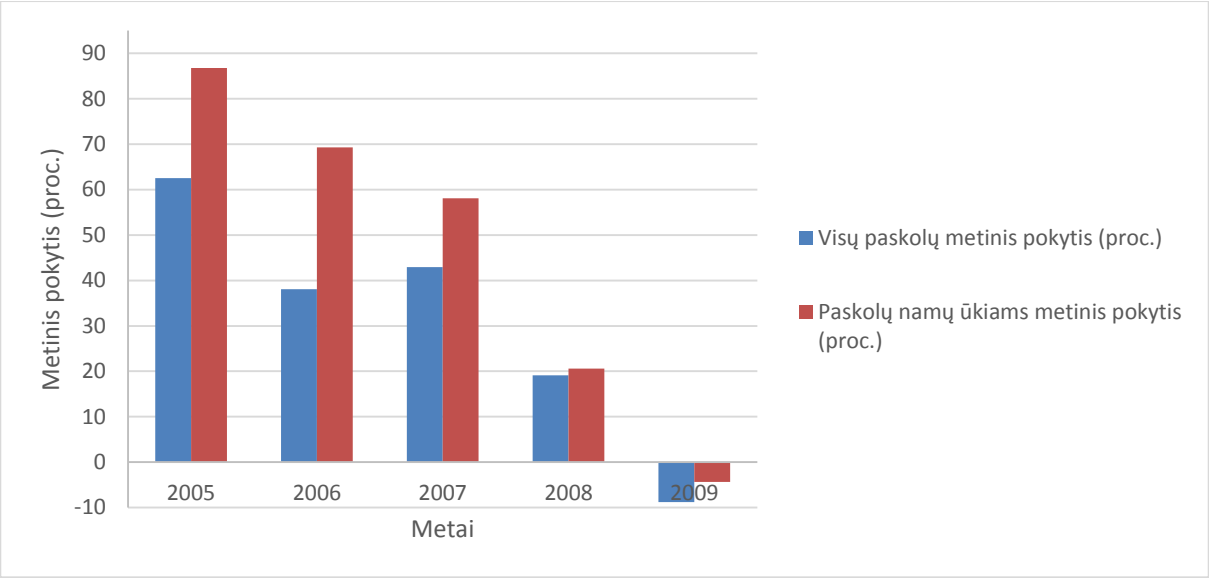

23 paveikslas. Palūkanų normos už nacionaline valiuta laikomus indėlius 2005 – 2009 m.

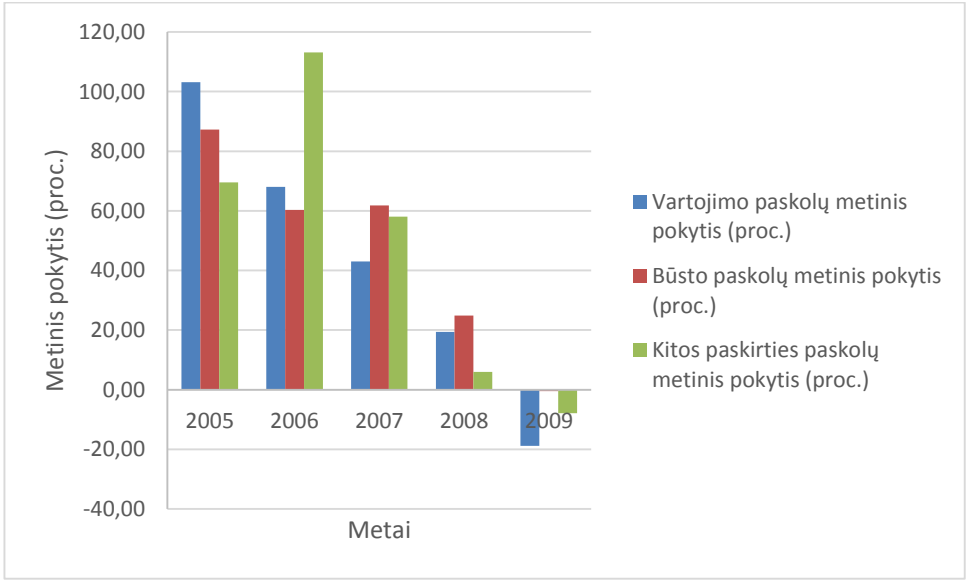
24 paveikslas. Palūkanų normos už eurais laikomus indėlius 2005 – 2009 m.

Analizuojant paskolų apimties tendenciją pastebima, jog iki 2008 m. apimtis didėjo, po 2008 m. – smuko. 2008 m. paskolos namų ūkiams buvo didžiausios nuo 1994 m. ir sudarė 8740,93 mln. EUR (žr. 4 priedą). Nagrinėjamu laikotarpiu pastebima, jog lėtėjo tiek visų paskolų, tiek ir paskolų namų ūkiams augimo tempas (žr. 25 pav.). 2006 m. namų ūkių paskolų metinis augimas buvo 69,29 proc., o 2009 m. namų ūkių paskolų apimtis sumažėjo 4,33 proc.

25 paveikslas. Paskolų metinis pokytis 2005 – 2009 m.

Iki 2008 m. didėja tiek vartojimo, tiek ir paskolos būstui įsigyti bei paskolos skirtos kitoms reikmėms. Skolinimosi mastas galėjo didėti ne tik dėl gerėjančios gyventojų finansinės padėties ir didėjančių atlyginimų, bet ir dėl didėjančios infliacijos, kuri skatino skolintis dabar. Didžiausią namų ūkio paskolų dalį sudarė paskolos būstui įsigyti. Būsto paskolų apimtis sudarė apie 70 proc. visų fizinių asmenų paskolų. Nors analizuojamu laikotarpiu gyventojai ir toliau gana daug skolinosi, tačiau skolinimosi tempas kasmet lėtėjo. 2006 m. vartojimo paskolų metinis pokytis buvo 68,08 proc., 2008 m. – 19,37 proc., o 2009 m. vartojimo paskolų apimtis sumažėjo 18,86 proc. (žr. 26 pav.). Analizuojant būsto paskolų rinką matoma, jog 2006 m. būsto paskolų apimtis išaugo 60,25 proc., 2008 m. – 24,87 proc., o 2009 m. sumažėjo 0,47 proc.

26 paveikslas. Vartojimo, būsto ir kitos paskirties paskolų metinis pokytis 2005 – 2009 m.

Analizuojamu laikotarpiu paskolų litais lyginamasis svoris mažėjo ir pastebima paskolų eurais augimo tendencija – 2008 m. paskolos eurais viršijo paskolų nacionaline valiuta apimtį. Ši tendencija tęsėsi iki pat 2014 m.

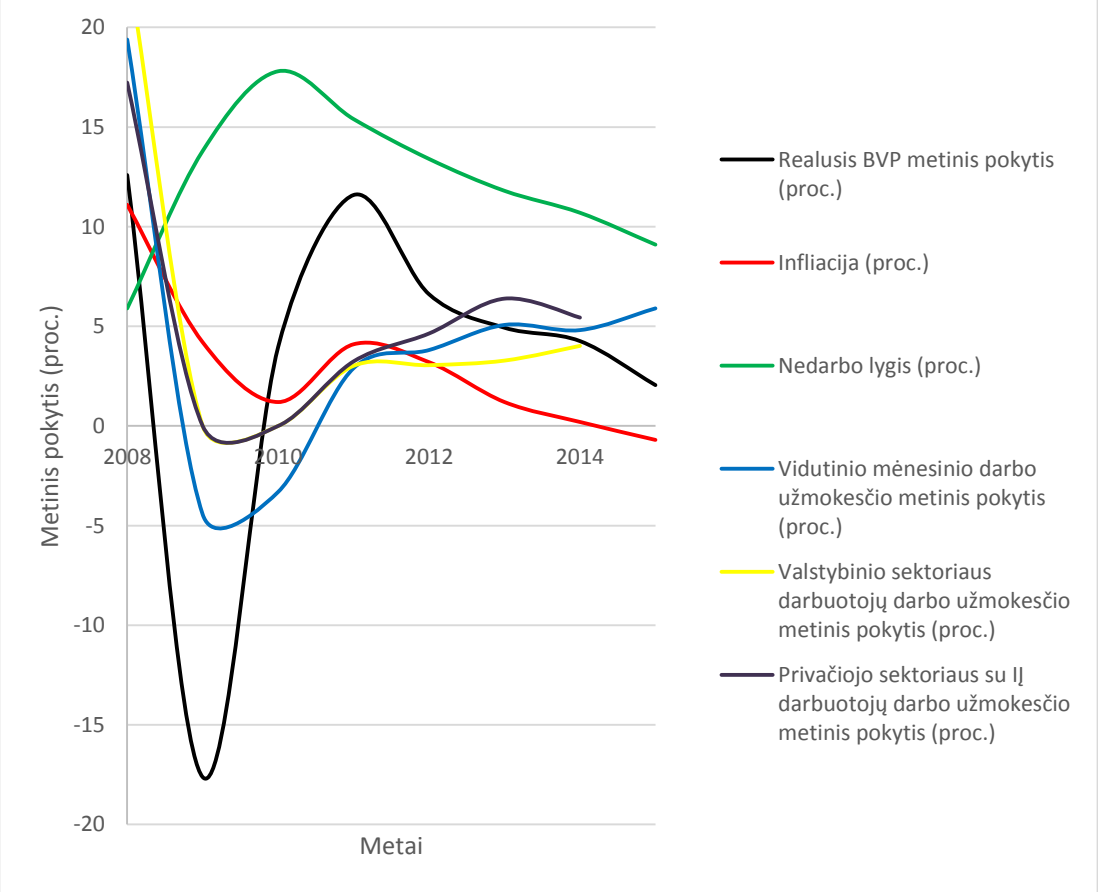
Nuo 2006 m. pastebima palūkanų didėjimo tendencija. Kadangi indėliai yra pagrindinis paskolų refinansavimo šaltinis, todėl indėlių palūkanų augimas yra gana glaudžiai susijęs su paskolų palūkanų normų augimu. Bankai, siekdami pritraukti lėšų, yra priversti didinti terminuotųjų indėlių palūkanas, o tai automatiškai padidina ir paskolos kainą. Paskolų palūkanų normą didino ir sugriežtinta Europos Centrinio banko pinigų politika, dėl kurios kilo nominaliosios palūkanų normos.[40] Paskolų palūkanų normų didėjimui įtaką darė ir padidėjusios tarpbankinės palūkanų normos dėl kurių brango paskolų aptarnavimas.[41] Nuo 2006 m. vartojimo paskolų palūkanos iki 2009 m. išaugo daugiau nei du kartus ir pasiekė 16,76 proc. ribą – tai didžiausios palūkanų normos už vartojamąsias paskolas nuo 1999 m. Būsto paskolų palūkanų normos 2006 – 2009 m. laikotarpiu kilo nuo 4,84 iki 8,81 proc. – beveik dvigubai. Kitos paskirties paskolų palūkanų normos 2006 – 2008 m. didėjo nuo 6,04 iki 12,01 proc., o 2009 m. – sumažėjo iki 9,26 proc. (žr. 14 pav.). Dėl išaugusių palūkanų normų didėja paskolų našta namų ūkiams. Dėl šios priežasties namų ūkiai siekia restruktūrizuoti paskolas – ilginti paskolos grąžinimo terminą, kuris leistų sumažinti įmokų dydį, keisti paskolos valiutą ar pan.

2006 – 2007 m. ekonomikos augimą keitė 2008 – 2009 m. nuosmukis, kuris buvo Pasaulinės finansų krizės pasekmė. Šiuo laikotarpiu ekonomikos plėtrą keitė BVP apimties sumažėjimas, infliacijos bei nedarbo lygio augimas, vidutinio darbo užmokesčio sumažėjimas. Gyventojų taupymo srityje finansų sistemos krizė sukėlė gana daug paradoksalių situacijų: lėtėjanti šalies ekonomika bei infliacijos augimas skatino vartotojus daugiau vartoti, siekiant apsaugoti savo santaupas nuo nuvertėjimo, tačiau dėl tos pačios priežasties – ekonominio nuosmukio, dalis gyventojų siekė apsisaugoti nuo galimų dar didesnių finansinių sunkumų ateityje ir dalį lėšų atidėdavo „juodai dienai“. Šiuo laikotarpiu, bankai siekdami pritraukti lėšų paskoloms finansuoti, drastiškai didino indėlių palūkanų normas bei didėjo tarpbankinės palūkanų normos, o tai lėmė ir didesnes paskolų palūkanų normas.

2010 – 2015 m. – II – asis nestabilumo laikotarpis. 2010 – 2015 m. laikotarpiu ekonomikoje pastebimi atsigavimo ir stabilizavimosi ženklai: bendrasis vidaus produktas tolygiai didėjo, infliacija bei nedarbo lygis mažėjo, augo darbo užmokestis. Šiuo laikotarpiu gyventojų santaupų srityje nestabilumo laikotarpis – indėlių apimties svyravimai ir pirmą kartą nuo 1997 m. indėlių apimties sumažėjimas 2011 m. Šiuo laikotarpiu Lietuvos finansų sistemą sukrėtė keleto kreditų įstaigų bankrotai: 2011 m. bankrutavo AB „Snoras“, 2013 m. AB „Ūkio bankas“ bei 2014 m. viena iš didžiausių kredito unijų – „Vilniaus taupomoji kasa“.

2010 – 2015 m. Lietuvos ekonomikos stabilizavimosi laikotarpis. Dėl šalies ūkio recesijos ir 2009 m. 17,6 proc. sumažėjusio BVP (žr. 1 priedą ir 27 pav.), 2010 m. ekonomika pradėjo atsigauti ir bendrojo

vidaus produkto apimtis didėjo: po 2011 m. staigaus 11,6 proc. augimo, augimo tempai lėtėjo, tačiau išliko teigiami. 2010 – 2015 m. laikotarpiu BVP apimtis išaugo 32,81 proc. (žr. 3 lent.). Infliacijos lygis taip pat mažėjo. Remiantis SEB banko makroekonominėmis apžvalgomis, 2015 m. lapkričio mėnesį pastebėta 0,7 proc dydžio defliacija.[82] Pasaulinė krizė sukėlė problemų ir darbo rinkoje: 2010 m. nedarbo lygis pasiekė 17,8 proc. ribą ir buvo didžiausias nuo 1994 m. Didėjantis nedarbas daro neigiamą įtaką gyventojų taupymui, nes disponuojamų pajamų trūkumas skatina naudoti santaupas. Kiekvienais metais nedarbo mastas mažėja ir 2015 m nedarbo lygis yra 9,23 proc. Tikėtina, jog artimiausiu metu nedarbo mažėjimą stabdys planai didinti minimalų mėnesio darbo užmokestį iki 380 eurų. [82] Po ženklių darbo užmokesčio „apkarpymų“ krizės laikotarpiu, vidutinis darbo užmokestis nuo 2010 m. vėl pradėjo augti ir prognozuojama, kad 2015 m. vidutinio bruto darbo užmokesčio metinis pokytis bus 5,5 proc. Didėja tiek valstybinio, tiek ir privačiojo sektoriaus su individualiomis įmonėmis darbo užmokestis. Nuo 2010 m. privačiojo sektoriaus atlyginimai kasmet padidėja apie 4,7 proc., o valstybinio sektoriaus darbuotojų darbo užmokestis kasmet didėjo vidutiniškai po 3 proc.

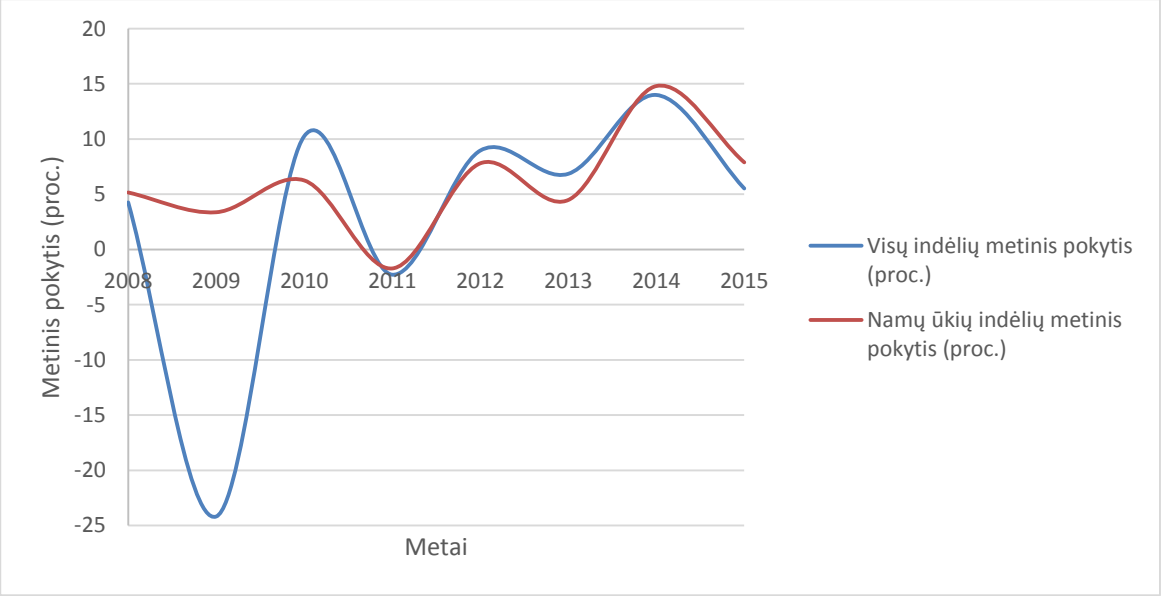

27 paveikslas. Makroekonominiai rodikliai 2009 – 2015 m.

Priešingai visai makroekonominei situacijai, gyventojų santaupų srityje jaučiamas nestabilumas. Būtent dėl šios priežasties 2010 – 2015 m. laikotarpis įvardijamas kaip II – asis nestabilumo laikotarpis. Šiuo laikotarpiu gyventojų indėliai vis dar sudarė pagrindinę visų indėlių apimties dalį. 2010 – 2013 m. namų ūkių indėliai sudarė daugiau nei 62 proc. (žr. 1 priedą). 2015 m. gruodžio mėn. duomenimis,

gyventojų indėliai sudaro 62,65 proc. visų indėlių. 2010 – 2015 m. namų ūkių indėliai išaugo 37,09 proc. (žr. 3 lent.).

Iki 2010 m. augusi namų ūkių indėlių apimtis 2011 m. smukteli 1,7 proc. (žr. 28 pav.). Šiam apimties sumažėjimui gana didelę įtaką darė banko „Snoras“ bankrotas. Bankas „Snoras“ buvo gana aktyvus indėlių rinkos dalyvis ir taikydamas agresyvią palūkanų normų politiką sugebėjo pritraukti didesnės grąžos ieškančių indėlininkų dėmesį, todėl „Snoro“ eliminavimas iš finansų sistemos iš dalies ir lėmė 2011 m. metinį indėlių sumažėjimą. „Snoro“ žlugimas sumažino investuotojų pasitikėjimą indėliais, kaip saugaus investavimo forma, tačiau toks teiginys tik iš dalies teisingas, nes labiausiai nukentėjo tie indėlininkai, kurių indėliai smarkiai viršijo įstatymų apdraustą sumą ir siekdami didesnės grąžos nediversifikavo savo santaupų.[79] Banko „Snoras“ žlugimas turėjo dvejopą poveikį indėlininkų elgsenai. Viena vertus, kiekvienos didesnės kredito įstaigos žlugimas neigiamai atsiliepia pasitikėjimui visa sistema ir lemia kredito išteklių „nutekėjimą“ į kitas rinkas ar į grynuosius pinigus. Tačiau kita vertus, paskelbus banko bankrotą indėlininkai turėjo realią galimybę susipažinti su tuo, kaip praktiškai funkcionuoja šalies indėlių draudimo sistema.[80]

28 paveikslas. Visų indėlių ir namų ūkių indėlių metinis pokytis 2008 – 2015 m.

Nuo 2011 m. indėlių plėtros taip pat neskatino ir labai ženkliai „apkarpytos“ palūkanų normos bei iki 4,1 proc. padidėjusi infliacija (žr. 1 priedą). Kuomet infliacija ženkliai viršija terminuotųjų indėlių palūkanų normas, realiosios palūkanų normos tampa neigiamos ir tai ilgainiui skatina perkelti lėšas į rizikingesnes investavimo priemones, siekiant gauti teigiamą grąžą. Be makroekonominių priežasčių, santaupų lygiui įtaką daro ir gyventojų finansinė elgsena. Ekonomikos nuosmukio laikotarpiu namų ūkiai yra suinteresuoti atidėti dalį savo lėšų dar „juodesniam“ laikotarpiui, o ekonomikai atsigaunant didėja polinkis vartoti, t.y. išleisti sukauptas atsargas.[78] Polinkis suvartoti sukauptas lėšas ekonomikai atsigaunant taip pat gali daryti įtaką indėlių bankuose apimčiai. Po šiek tiek nuslūgusios sumaišties ir

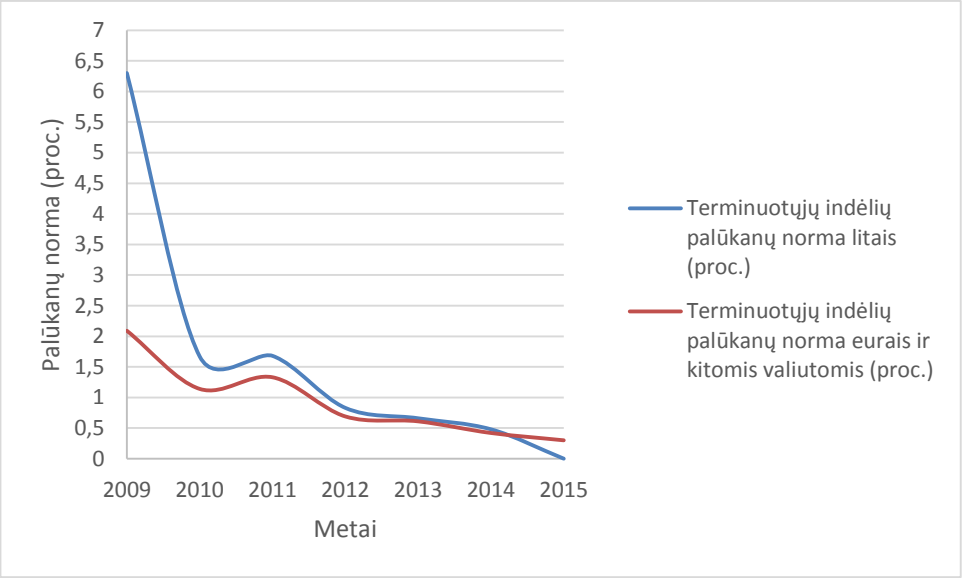
nepasitikėjimo finansų įstaigomis, 2012 m. indėliai išauga 7,8 proc., 2013 m. – 4,5 proc. o 2015 m. – 7,89 proc. Banko „Snoras“ bankrotas sudavė gana stiprų smūgį gyventojų pasitikėjimui bankais bei santaupų laikymui indėlių forma, tačiau 2013 m. „Ūkio banko“ ir 2014 m. „Vilniaus taupomosios kasos“ bankrotai tokios didelės įtakos namų ūkių indėliams nepadarė – augimo tempas lėtėjo, tačiau vis dar išliko teigiamas. Kaip jau buvo minėta, tokią situaciją iš dalies galima paaiškinti tuo, jog po „Snoro“ bankroto gyventojai turėjo realią galimybę pamatyti ir patys patirti kaip vykdoma indėlių draudimo ir kompensavimo Lietuvoje veikla. Tai, jog gyventojai atgavo dalį savo indėlių, sustiprino gyventojų pasitikėjimą finansų įstaigomis. Nepaisant to, jog indėlių apimtis nuolat auga, 2015 m. namų ūkių indėliai augo 7,89 proc., tačiau šis prieaugis dvigubai mažesnis nei lyginant 2013 – 2014 m. Tokį indėlių apimties augimo sulėtėjimą galima paaiškinti tuo, jog taupyti nemotyvavo žemos terminuotųjų indėlių palūkanos.

Analizuojant gyventojų indėlių struktūrą pagal valiutas matoma, jog taupymo nacionaline valiuta (iki 2014 m. litais, vėliau eurais) apimtis didėjo: nuo 2010 iki 2015 m. gyventojų indėliai padidėjo nuo 5557,37 iki 10202,2 mln. EUR, t.y. beveik dvigubai. Indėlių apimtis kitomis užsienio valiutomis nuo 2011 m. didėjo iki 2015 m., tačiau 2015 m. sumažėjo 2,5 karto – nuo 1384,95 iki 566,1 mln. EUR. Namų ūkių indėlių augimo tempas iki 2015 m. gana smarkiai priklausė nuo besikeičiančių gyventojų prioritetų artėjant euro įvedimui. Namų ūkiai susimąsto kokia forma laikyti santaupas siekiant patirti kuo mažesnius laiko ir finansinius nuostolius pinigų reformos metu. Indėlių pasiūlos lankstumas palūkanų normų atžvilgiu pastaruoju metu buvo itin mažas, nes indėliai buvo laikomi ne dėl finansinės grąžos, o dėl kitų priežasčių.[81] Apibendrinant gyventojų indėlius įvairiomis valiutomis, matoma, jog gyventojai iki 2015 m. vis dažniau rinkosi taupymą eurais bei kitų šalių valiutomis, tačiau indėliai nacionaline valiuta (litais) vis dar sudarė didžiąją dalį santaupų.

Analizuojant namų ūkių indėlius pagal trukmę, pastebima, kad vienadienių indėlių apimtis didėjo: nuo 2010 iki 2015 m. šios rūšies indėliai išaugo dvigubai, t.y. nuo 3012,37 iki 6638,1 mln EUR. Tokį spartų vienadienių indėlių apimties augimą galima paaiškinti tuo, jog artėjant euro įvedimui, vis daugiau žmonių stengsis išvengti valiutos keitimo keliamų problemų ir perkels savo santaupas iš namų į bankus. Priešingai vienadieniams indėliams, kurie 2010 m. nuolat didėja, indėliai, kurių trukmė iki vienerių metų, mažėjo: 2010 – 2015 m. trumpalaikiai indėliai sumažėjo nuo 3885,77 iki 2913,8 mln. EUR (nuo 13416,8 iki 10331,3 mln. Lt), t.y. 25 proc. Nors trumpalaikių indėlių apimtis mažėja, tačiau jie vis dar yra ženkliai populiaresni už ilgalaikius indėlius. Indėliai, kurių trukmė nuo 1 iki 2 m. 2011 m. sumažėję, ima augti ir iki 2015 m. išauga 37,72 proc. Ilgesnės nei dvejų metų trukmės indėliai iki 2012 m. nuolat tolygiai didėję, 2014 m. pradeda mažėti (apimtis sumažėja 17 proc.), tačiau 2015 m. vėl pastebimas 23,83 proc. augimas.

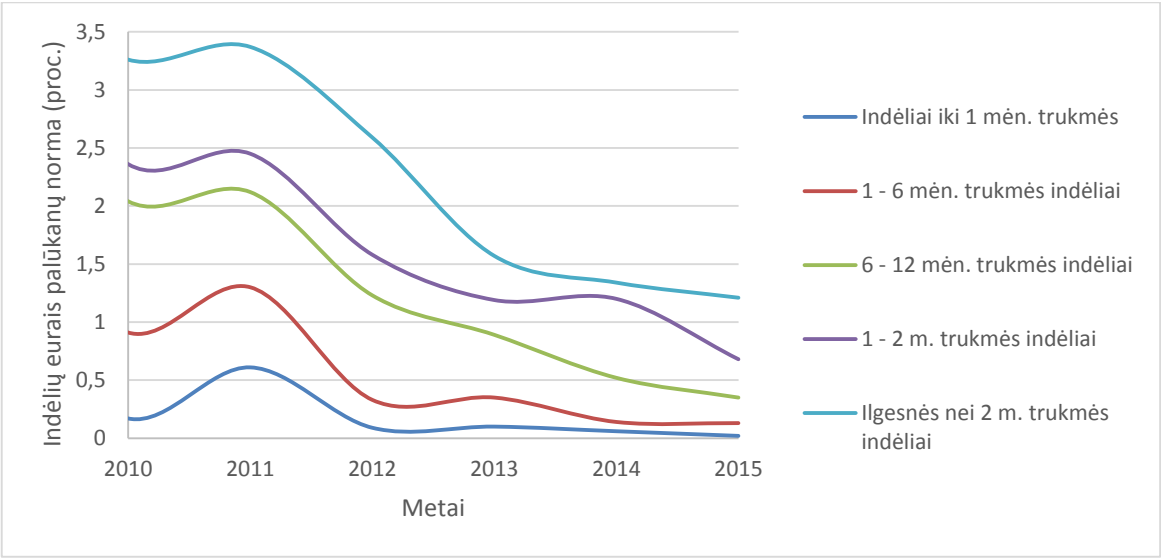
Po 2008 – 2009 m. labai išaugusių terminuotųjų indėlių palūkanų, 2010 – 2015 m. laikotarpiu indėlių palūkanos gana drastiškai „nukarpomos“. Vidutinė palūkanų norma litais nuo 2009 iki 2010 m.

sumažėja nuo 6,30 iki 1,67 proc., o eurais – nuo 2,09 iki 1,14 proc. (žr. 29 pav. ir 3 priedą). 2011 m. palūkanos šiek tiek pakilo, tačiau pokytis nebuvo labai pastebimas, o nuo 2011 m. palūkanų normos vėl mažėjo.

29 paveikslas. Terminuotųjų indėlių palūkanų normos 2009 – 2015 m.

2015 m. terminuotųjų indėlių palūkanos pasiekė mažiausią kada nors buvusį lygį. Palūkanų normos už iki 1 mėn. trukmės eurais laikomus indėlius yra 0,02 proc. Už 1 – 6 mėn. trukmės indėlius eurais mokamos 0,13 proc. dydžio palūkanos. Už 6 – 12 mėn. trukmės indėlius mokamos palūkanos eurais yra 0,35 proc. Už ilgalaikius 1 – 2 m. trukmės nacionaline valiuta 0,68 proc. palūkanos. Už indėlius, kurių trukmė ilgesnė nei 2 m. eurais 1,21 proc. dydžio palūkanos. (žr. 30 pav.).

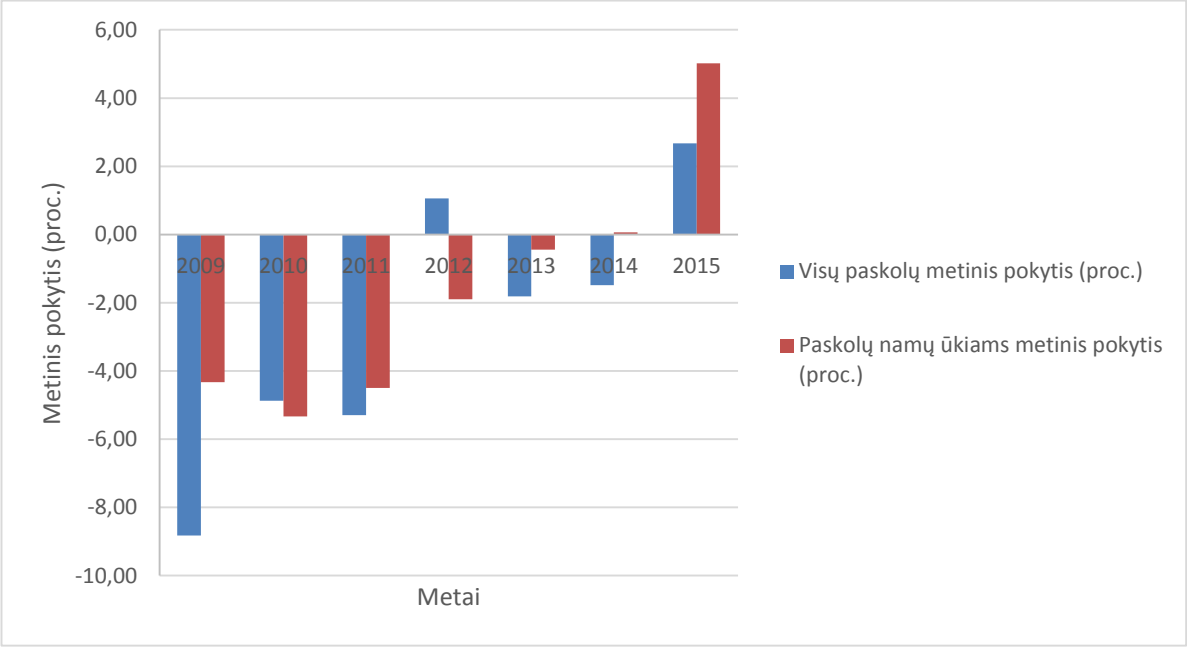

30 paveikslas. Indėlių eurais palūkanų normos 2010 – 2015 m.

Taigi galima daryti išvadą, jog trumpalaikių indėlių palūkanų normos nacionaline valiuta svyruoja nuo 0,02 iki 0,35 proc., o ilgalaikių indėlių palūkanos nacionaline valiuta svyruoja nuo 0,68 iki 1,21

proc. Nors įvertinant tai, jog 2014 m. infliacijos lygis buvo žemas, o 2015 m. lapkričio mėnesį pastebima defliacija ir realiosios indėlių palūkanų normos išlieka teigiamos, tačiau esant tokiam žemam grąžos už terminuotuosius indėlius lygiui, gyventojams beveik nebėra skirtumo ar laisvas lėšas laikyti grynaisiais arba banko sąskaitoje, ar terminuotųjų indėlių forma. Ekonominėje literatūroje tokia situacija įvardijama alternatyviaisiais grynųjų pinigų laikymo kaštais, t.y. kuo palūkanų normų lygis yra žemesnis, tuo mažiau namų ūkiai praranda laikydami laisvas lėšas „kojinėse“.[80] Esant tokioms mažoms terminuotųjų indėlių palūkanų normoms, veikiausiai teisinga manyti, jog gana didelė dalis indėlininkų indėlius bankuose laiko ne dėl galimybės užsidirbti, o dėl fizinio jų saugumo, kurį garantuoja indėlių draudimas. Nors praktiškai nebelieka skirtumo kur ir kaip laikyti savo pinigus, tačiau net ir esant labai žemoms palūkanų normoms, dalis konservatyvesnių rinkos dalyvių vienareikšmiškai teikia pirmenybę terminuotajam indėliui. Toks konservatyvus investuotojas beveik nejautrus palūkanų normų ar valiutos kursų svyravimams bei infliacijos lygio kilimui, kuomet realiosios palūkanų normos yra neigiamos.[77]

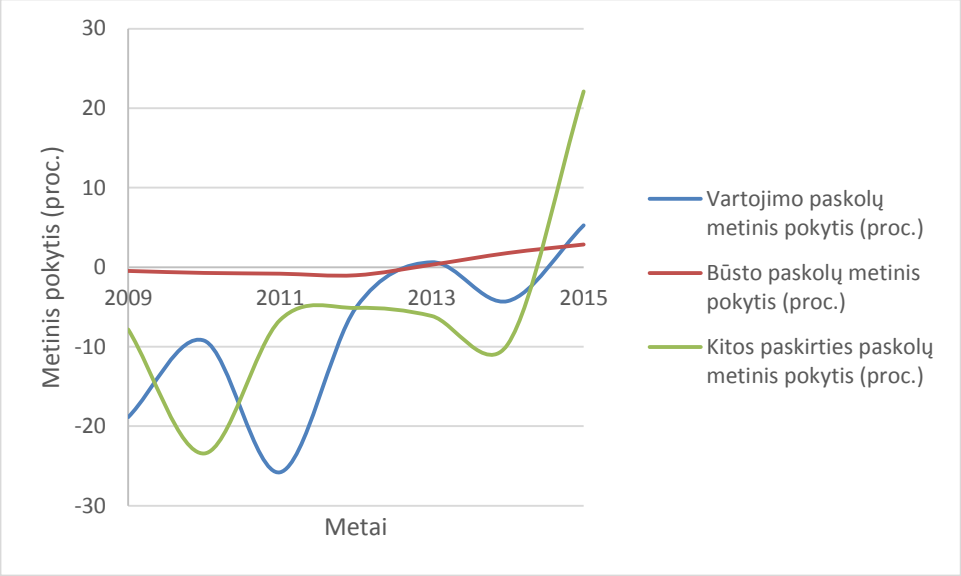
Analizuojant paskolas, išduotas fiziniams asmenims pastebima, jog 2008 m. paskolos, pasiekusios didžiausią kada nors buvusį lygį, mažėjo iki 2014 m. Mažėjo tiek visų paskolų, tiek ir namų ūkiams išduotų paskolų apimtys (žr. 4 priedą ir 31 pav.).

31 paveikslas. Paskolų metinis pokytis 2009 – 2015 m.

2008 – 2015 m. laikotarpiu fiziniams asmenims išduotos paskolos sumažėjo 11,32 proc. – nuo 8740,93 iki 7751,1 mln. EUR. Tokią tendenciją galėjo lemti daug priežasčių, tačiau viena iš jų galėjo būti tai, jog finansinės krizės metu gyventojai pamatė su kokiais sunkumais susiduriama pervertinant savo skolinimosi galimybes bei pradėjo į skolinimąsi iš kredito įstaigų žiūrėti šiek tiek atsargiau. Tačiau panašu, jog paskolų rinka po truputį atsigauna ir 2015 m. pastebimas 5,02 proc. paskolų fiziniams asmenims apimties augimas – namų ūkiai noriau skolinasi būstui įsigyti.

Analizuojant fizinių asmenų paskolas pagal paskirtį, matoma, jog vartojimo ir būsto paskolų apimtys iki 2012 m. mažėjo, tačiau 2013 m. vėl ėmė didėti. Būsto paskolų apimties augimas išliko stabilus visą analizuojamą 2010 – 2015 m. laikotarpį. Kitos paskirties paskolos mažėjo visą 2010 – 2014 m. laikotarpį ir sumažėjo 20,56 proc., t.y. 1002,17 iki 752,23 mln. EUR. Lyginant 2015 m. su 2014 m. visų rūšių paskolų (vartojimo, būsto ir kitos paskirties) apimtis auga (žr. 32 pav.).

32 paveikslas. Vartojimo, būsto bei kitos paskirties paskolų metinis pokytis 2009 – 2015 m.

Paskolų pagal valiutą struktūra rodo, jog gyventojai iki 2014 m. buvo labiau linkę skolintis eurais nei nacionaline ar kitų šalių valiutomis, tačiau bendra paskolų eurais apimtis 2010 – 2014 m. laikotarpiu sumažėjo šiek tiek daugiau nei 12 proc. – nuo 5716,8 iki 5026,69 mln. EUR. Paskolų nacionaline valiuta (litais) tendencija priešinga: nuo 2011 iki 2014 m. paskolos fiziniams asmenims nacionaline valiuta išaugo 18,81 proc. – nuo 1940,77 iki 2316,52 mln. EUR. Tai gana keista tendencija atsižvelgiant į tai, jog Lietuva jau gana ilgai planavo įstoti į „Euro zoną“ ir anksčiau ar vėliau toks sprendimas turėjo būti neišvengiamas. Kita vertus, Lietuva jau keletą kartų bandė įsivesti bendrą valiutą, tačiau to padaryti nepavyko ir galbūt todėl gyventojai vis dar buvo linkę skolintis nacionaline valiuta, tikėdamiesi, jog ir šis bandymas įsivesti eurą bus nesėkmingas. Paskolų kitomis užsienio valiutomis apimtis vis dar mažėja ir nuo 2010 m. iki 2015 m. sumažėjo 30,62 proc., t.y. 92,82 iki 64,40 mln. EUR.

Analizuojant paskolų namų ūkiams palūkanų normas (žr. 14 pav.), matoma, kad iki 2012 m. vartojimo bei būsto paskolų palūkanos mažėjo. Tokį paskolų normų mažėjimą galima būti sieti su tuo, jog bankai, sumažindami terminuotųjų indėlių palūkanų normas, gali santykinai pigiau pasiskolinti ir tai leidžia sumažinti ir paskolų palūkanų normas. 2013 m. paskolų palūkanos šiek tiek pakilo, bet vėl ėmė mažėti. 2015 m. palūkanų norma už vartojimui skirtas paskolas yra 13,52 proc., už būstui išsigyti skirtas paskolas – 1,85 proc. – tai žemiausia kada nors buvusi palūkanų norma už būsto paskolas. Kitos

paskirties paskolų palūkanų normos 2010 – 2015 m. laikotarpiu nuolat mažėjo ir 2015 m. gruodžio mėn. buvo 3,52 proc.

2010 – 2015 m. laikotarpiu, po 12 m. pertraukos vėl susiduriama su finansų įstaigų bankroto problema: 2011 m. bankrutavo bankas „Snoras“, 2013 m. – „Ūkio bankas“, 2014 m. – „Vilniaus taupomoji kasa“. Analizuojant makroekonominius rodiklius, šis laikotarpis Lietuvos ekonomikai buvo gana stabilus bei buvo tam tikrų ekonomikos augimo ženklų: BVP didėjo, mažėjo nedarbas, didėjo darbo užmokestis. Tačiau gyventojų santaupų srityje šis laikotarpis – nestabilumo laikotarpis. Gana ženklią įtaką gyventojų indėliams darė banko „Snoras“ bankrotas. Kitų dviejų finansų įstaigų žlugimas nebuvo toks ženklus namų ūkių indėlių apimčiai, nes gyventojai po „Snoro“ bankroto jau buvo spėję įsitikinti indėlių draudimo veikla ir dėl šios priežasties pasitikėjimas finansų įstaigomis išliko gana didelis. Nepaisant indėlių apimties sumažėjimo 2011 m., gyventojų indėliai bankuose ir toliau didėjo. Auga tiek nacionaline (iki 2014 m. litais), tiek ir eurais laikomų indėlių apimtys. Didėjo trumpalaikių indėlių populiarumas. Terminuotųjų indėlių palūkanų normos šiuo laikotarpiu buvo labai žemos, tačiau tai iš dalies leidžia sumažinti paskolų namų ūkiams naštą. Apibendrinant paskolų rinkos tendencijas, pastebima, jog fizinių asmenų skolinimosi mastas vėl ėmė didėti ir didžioji paskolų dalis buvo skirta būstui įsigyti.

Apibendrinant visą 1994 – 2015 m. laikotarpį galima teigti, jog Lietuvos ekonomika šiuo laikotarpiu patyrė ir pakilimų, ir nuosmukių. Atkūrus nepriklausomybę perėjimas nuo planinės prie rinkos ekonomikos sudarė naujas galimybes tiek Lietuvos ekonomikos plėtrai, tiek ir gyventojų santaupų formavimuisi. 1994 – 1996 m. vyko prekybinių ryšių perorientavimas iš Rytų į Vakarus, prasidėjo šiuo laikotarpiu pokomunistinėms valstybėms būdingi finansų įstaigų bankrotai, tačiau ekonominė situacija buvo gana stabili. Gyventojų indėlių apimtis šiuo laikotarpiu svyravo. Tam įtaką galėjo daryti finansų įstaigų bankrotai. 1997 – 2001 m. laikotarpiu Lietuvos ekonominėje situacijoje buvo jaučiamos Rusijos krizės pasekmės, tačiau gyventojų santaupoms tai nedarė ženklios įtakos, be to indėlių palūkanų normos išliko gana aukštos. 2002 – 2005 m. laikotarpis buvo gana svarbus Lietuvai. 2002 m. vasario 2 d. lito kursas buvo susietas su euru. Lito susiejimas su euru reiškė, jog Europos centrinio banko nustatomos bazinės palūkanų normos darys vis didesnę įtaką terminuotųjų indėlių bei paskolų palūkanų normoms. 2004 m. gegužės 1 d. Lietuva tapo Europos Sąjungos nare. Šis laikotarpis buvo ekonomikos pakilimo laikotarpis – bendrojo vidaus produkto augimo tempai spartėjo, mažėjo nedarbas, didėjo darbo užmokestis, augo gyventojų santaupų bankuose apimtis bei spartėjo gyventojų skolinimasis. 2006 – 2009 m. laikotarpiu ekonomikos augimą keitė nuosmukis, susidaręs kaip Pasaulinės finansų krizės pasekmė. Šiuo laikotarpiu Lietuvos ekonomika patyrė didelių nuostolių: ženkliai sumažėjo BVP apimtis, kilo infliacija ir nedarbo lygis, mažėjo darbo užmokestis. Šiame etape dalis gyventojų savo santaupas siekė išleisti, taip jas apsaugant nuo nuvertėjimo, kita dalis gyventojų – dar labiau taupė nenumatytiems atvejams ateityje. Šiuo laikotarpiu didėja indėlių palūkanos, o tai iš dalies sąlygoja didėjančią paskolų

kainą. 2010 – 2015 m. Lietuvos ekonomikoje stabilizavimosi ir atsigavimo laikotarpis: BVP didėjo, nedarbas mažėjo, augo darbo užmokestis. Gyventojų santaupų srityje pastebimi gana ženklūs indėlių apimties pokyčiai, kuriems įtaką darė finansų įstaigų bankrotai, tačiau šiuo laikotarpiu gyventojai galėjo įsitikinti kaip veikia indėlių draudimo sistema Lietuvoje. Šiuo laikotarpiu terminuotųjų indėlių palūkanų normos buvo pačios žemiausios per visą analizuojama laikotarpį. Tokia situacija reiškia, kad namų ūkiams nebėra skirtumo kur ir kaip laikyti savo santaupas – ar grynaisiais pinigais, ar terminuotųjų indėlių forma. Tačiau bankai taip sumažinę indėlių palūkanų normas gali lengviau pasiskolinti ir dėl to iš dalies mažėja paskolų namų ūkiams kaina. Taigi 1994 – 2015 m. laikotarpiu Lietuvą sukrėtė dvi finansinės krizės, labai paveikusios šalies ekonomiką, 16 bankų bankrotų, kurie darė tiesioginę įtaką gyventojų santaupų formavimosi procesui, tačiau gyventojai turėjo realią galimybę susipažinti su indėlių draudimo ir kompensavimo veikla. Vertinant gyventojų santaupų pokyčius, gana sudėtinga ką nors prognozuoti, nes tam ne visada yra objektyvių priežasčių. Dažnai namų ūkio sprendimus taupymo klausimais lemia įvairios subjektyvios priežastys, tačiau atsigaunanti ir auganti Lietuvos ekonomika skatina gyventojus rinktis įvairius taupymo būdus bei investavimo priemones. Šiuo metu Lietuvoje vis daugėja informacijos apie rizikingesnes ir didesnę grąžą teikiančias investavimo priemones, tačiau nemažai gyventojų vis dar renkasi minimalios rizikos ir nedidelę grąžą teikiančias priemonės, todėl terminuotuosius indėlius jau galima laikyti klasikine taupymo priemone, kurią renkasi daugelis subjektų, neatsižvelgiant į šalies ekonominę situaciją.

3. 2. Sociologinis gyventojų santaupų tyrimas: santaupų struktūra, taupymo motyvai ir būdai

Siekiant išsiaiškinti ar santaupų formavimo procesas yra neutralus moterų ir vyrų, įvairaus amžiaus grupių bei įvairias pajamas gaunančių žmonių atžvilgiu, buvo atliktas sociologinis gyventojų tyrimas – anketinė apklausa. Pagrindiniai išskirti taupymo proceso veiksniai, kurie lėmė analizės pobūdį buvo pajamos, amžius bei lytis.

Tiriant Lietuvos moterų ir vyrų, įvairių amžiaus grupių bei įvairias pajamas gaunančių gyventojų elgseną buvo siekiama išsiaiškinti ar gyventojai taupo bei planuoja savo santaupas, kokie yra pagrindiniai santaupų šaltiniai, motyvai, kaupimo būdai. Taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, kokio dydžio santaupas yra sukaupę gyventojai bei ar jie turi skolų.

3.2.1. Moterų ir vyrų santaupų kaupimo motyvai

Vyrų ir moterų santaupų planavimas. 4 lentelėje pateikti duomenys apie vyrų ir moterų santaupų planavimą.

4 lentelė. Vyrų ir moterų santaupų planavimas

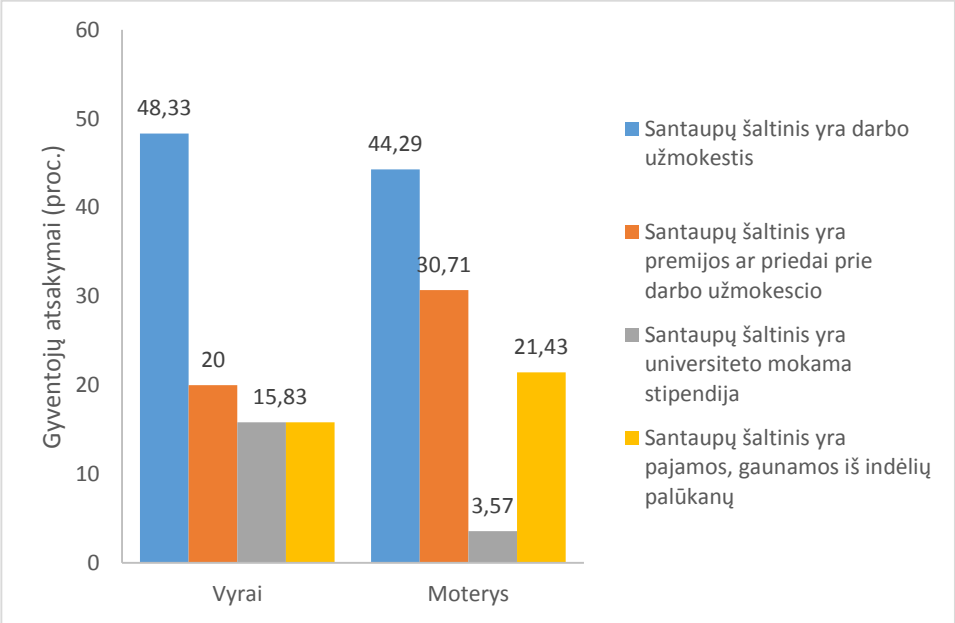
		Ar planuojate savo santaupas? (proc.)		
		Taip	Ne	Iš viso:
Lytis	Vyras	37,93	62,07	100
	Moteris	16,13	83,87	100

Tyrimo rezultatai parodė (žr. 4 lent.), jog: 37,93 proc. vyrų bei 16,13 proc. moterų planuoja savo santaupas. Iš visų apklausos dalyvių savo santaupų neplanuoja 62,07 proc. vyrų bei 83,87 proc. moterų. Apibendrinant rezultatus galima teigti, jog vyrai yra labiau linkę planuoti savo santaupas.

Ar vyrai iš moterys planuoja santaupas 2007 m. tyrė mokslininkai Rakauskienė ir Bikas. Mokslininkų atliktas tyrimas parodė, jog 53,5 proc. moterų bei 55,6 proc. vyrų planuoja savo santaupas.

Palyginus šių dviejų tyrimų duomenis matoma, jog dabar žymiai mažiau vyrų bei moterų planuoja savo santaupas.

Vyrų ir moterų santaupų šaltiniai. Analizuojant vyrų ir moterų santaupų šaltinius (žr. 33 pav.) matoma, jog pagrindinis santaupų šaltinis 48,33 proc. vyrų ir 44,29 proc. moterų yra darbo užmokestis. Antroje vietoje – premijos ar priedai prie darbo užmokesčio. Trečias pagal populiarumą santaupų šaltinis yra pajamos, gaunamos iš indėlių palūkanų, teigiamai atsakė 15,83 proc. vyrų ir 21,43 proc. moterų.

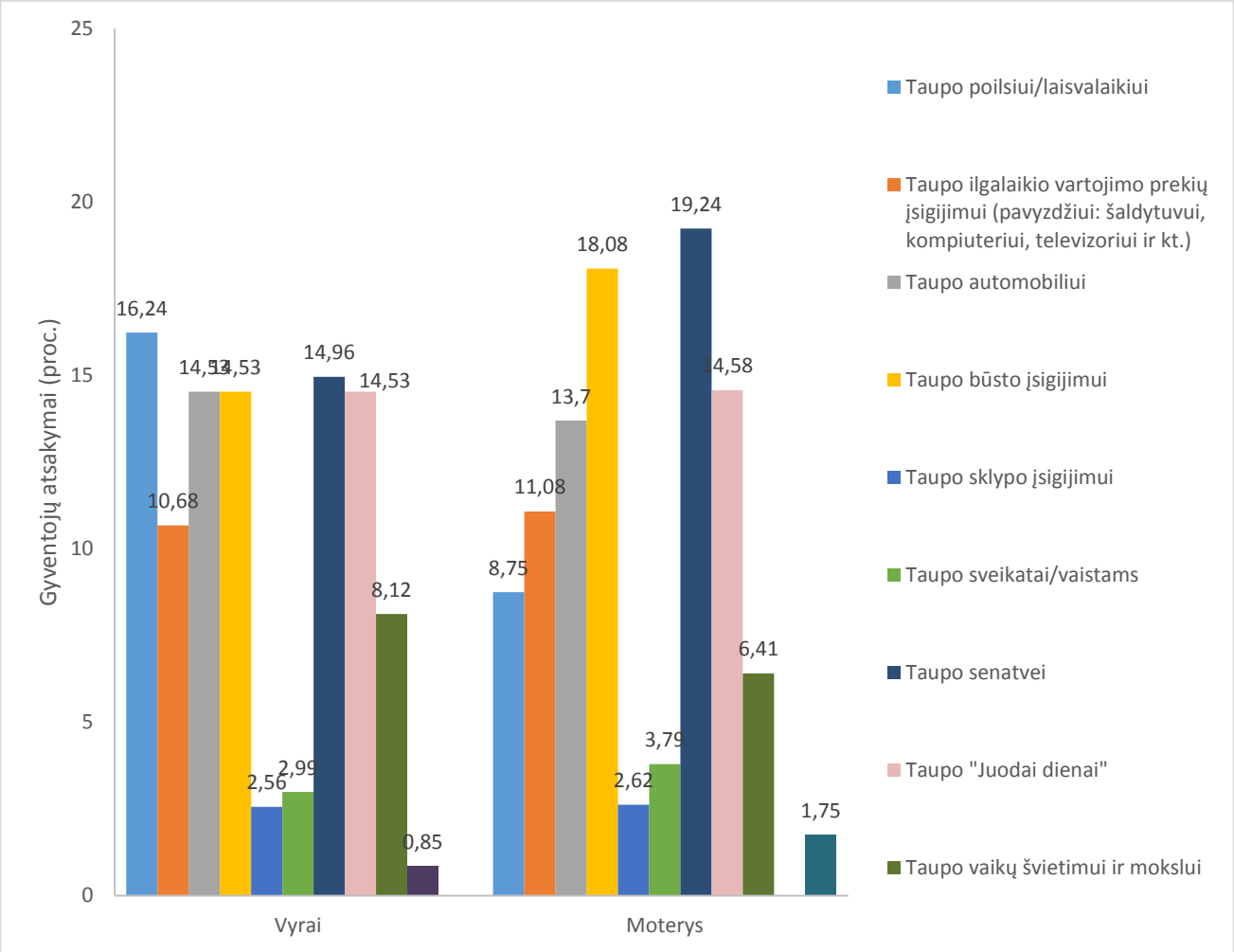
33 paveikslas. Vyrų ir moterų santaupų šaltiniai

Vyrų ir moterų taupymo tikslai. Analizuojant kam taupo vyrai ir moterys (žr. 34 pav.) matoma, jog vyrai dažniausiai taupo poilsiui/laisvalaikiui (16,24 proc. teigiamų atsakymų), senatvei (14,96 proc.), automobilio bei būsto įsigijimui (po 14,53 proc.), „juodai dienai“ (14,53 proc.). Moterys priešingai, didžiausią dėmesį skiria taupymui senatvei (19,24 proc. teigiamų atsakymų), būsto įsigijimui (18,08 proc.) bei „juodai dienai“ (14,58 proc.). 10,68 proc. vyrų bei 11,08 proc. moterų taupo ilgalaikio

vartojimo prekėms. Sveikatai ir vaistams taupo po 2,99 proc. vyrų bei 3,79 proc. moterų. Vyrai šiek tiek dažniau nei moterys taupo vaikų švietimui bei mokslui (atitinkamai po 8,12 proc. bei 6, 41 proc.). Tik 0,85 proc. vyrų taupo verslo pradžiai, tačiau niekas netaupo investicijoms į verslą. Nei viena tyrime dalyvavusi moteris netaupo verslo pradžiai, tačiau 1,75 proc. moterų taupo investicijoms į verslą.

Mokslininkų Rakauskienės ir Biko (2007) atliktas tyrimas parodė, kad moterys dažniausiai taupė automobiliui ar butui įsigyti, namui statyti. Tuo tarpu vyrai, nepaisant dėmesio taupymui vartojimo prekėms, gana daug dėmesio skirdavo ir kaupimui „juodai dienai“.

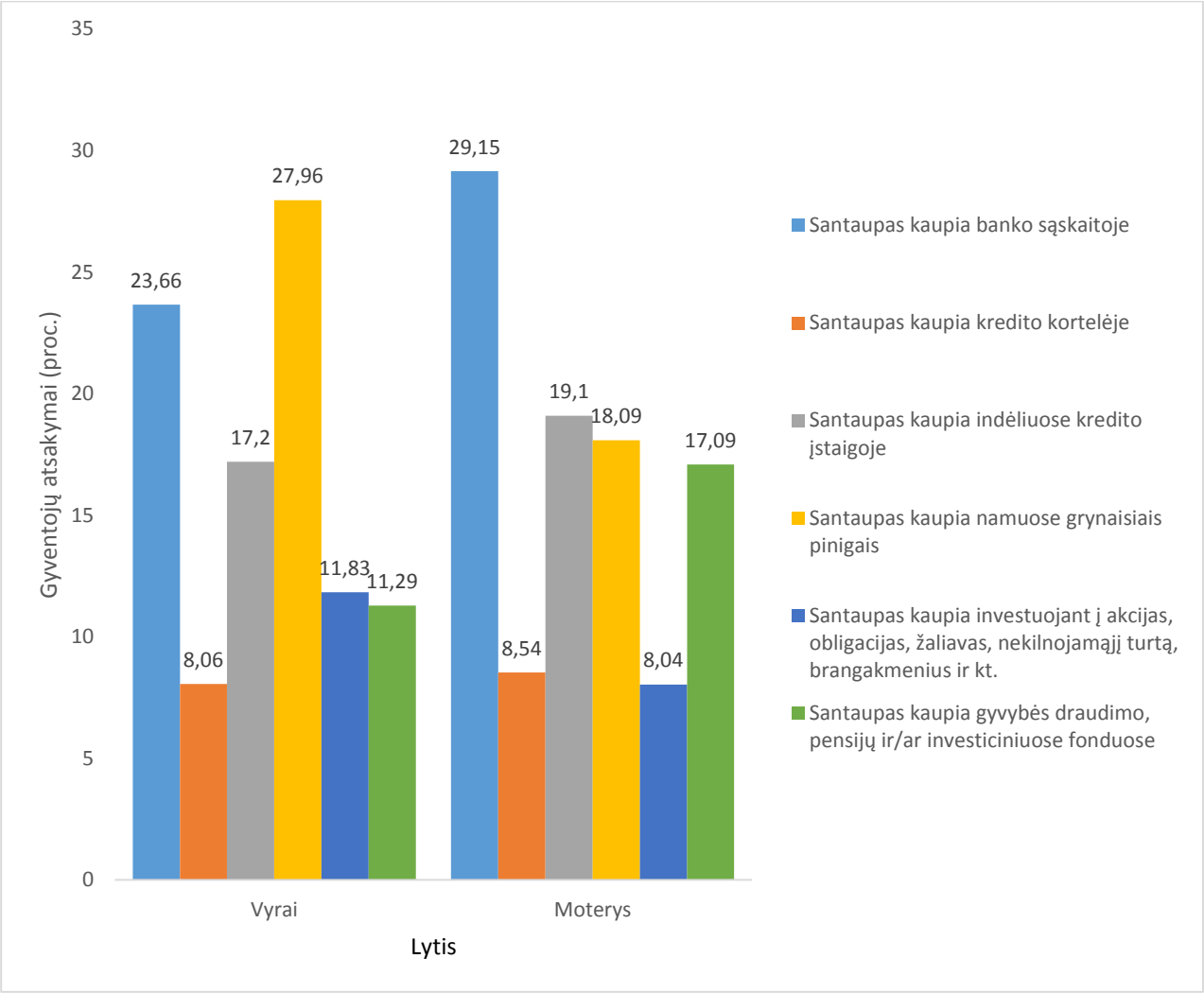
Abiejų tyrimų rezultatai šiuo klausimu yra panašūs.

34 paveikslas. Vyrų ir moterų taupymo tikslai

Vyrų ir moterų santaupų kaupimo būdai. Analizuojant kur savo santaupas laiko/kaupia vyrai ir moterys pastebima, jog santaupų kaupimo būdas yra gana nevienodas (žr. 35 pav.). Vyrai pirmenybę teikia taupymui grynaisiais pinigais namuose (27,96 proc. teigiamų atsakymų), tada kaupia banko sąskaitoje (23,66 proc.), o vėliau renkasi santaupas kaupti indėlių forma (17,2 proc.). Moterys priešingai, pirma, santaupas taupo banko sąskaitoje (29,15 proc. moterų pasirinko šį būdą). Antroje bei trečioje vietoje, nagrinėjant moterų atsakymus, yra santaupų kaupimas indėlių forma bei taupymas grynaisiais pinigais namuose – teigiamai atsakė atitinkamai po 19,1 proc. bei 18,09 proc. tyrime dalyvavusių

moterų. Net 17,09 proc. moterų savo santaupas kaupia naudodamos gyvybės draudimo, investicijų ar pensijų fondus, kai tuo tarpu tik 11,29 proc. vyrų renkasi įvairių investicinių fondų paslaugas. Vyrai rečiausiai savo santaupas kaupia kredito kortelėje (8,06 proc.), o moterys – investuodamos į akcijas, obligacijas, žaliavas, nekilnojamąjį turtą, brangakmenius ar kitas investicines priemones (šį atsakymą pasirinko 8,04 proc. respondenčių).

35 paveikslas. Vyrų ir moterų santaupų kaupimo būdai

Vyrų ir moterų taupymo būdai. 5 lentelėje pateikti vyrų ir moterų taupymo būdai.

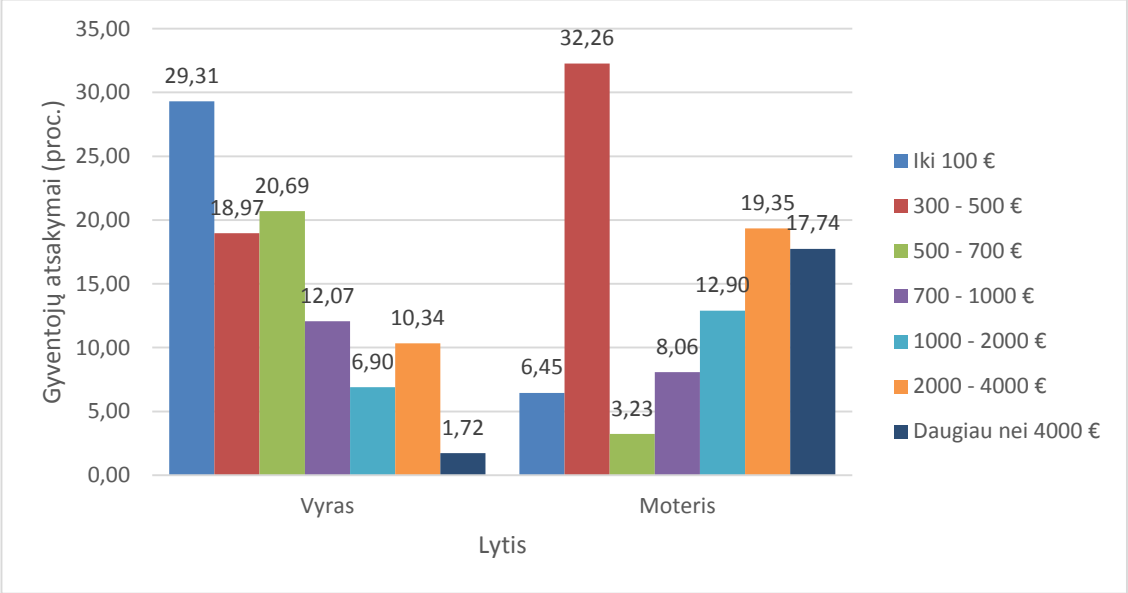
Apibendrinant vyrų ir moterų taupymo būdo pasirinkimą matoma, kad 65,52 proc. vyrų ir 61,29 proc. moterų stengiasi taupyti kiekvieną mėnesį reguliariai atidedami dalį savo lėšų. 25,86 proc. vyrų bei 32,26 proc. moterų taupo vieno šeimos nario pajamas. Mažiausiai gyventojų atsakė, jog jie taupo ne pagrindinį darbo užmokestį, o kitas pajamas – šį atsakymą pasirinko 8,62 proc. vyrų bei 6,45 proc. moterų.

5 lentelė. Vyrų ir moterų taupymo būdai

		Kokį taupymo būdą renkatės dažniausiai? (proc. nuo visų atsakymų)			
		Kiekvieną mėnesį reguliariai atidėti lėšų taupymui	Taupyti kitas pajamas, o ne pagrindinį darbo užmokestį	Taupyti vieno šeimos nario pajamas, o kito išleisti	Iš viso:
Lytis	Vyras	65,52	8,62	25,86	100
	Moteris	61,29	6,45	32,26	100

Nagrinėjant šį klausimą, šio tyrimo bei 2007 m. atliko mokslininkų Rakauskienės ir Biko tyrimo rezultatai yra panašūs – abiejų tyrimų metu buvo išsiaiškinta, jog tiek vyrai, tiek ir moterys linkę dalį lėšų reguliariai, kiekvieną mėnesį atidėti taupyti.

Kokio dydžio vyrų ir moterų santaupos? Analizuojant kiek vyrai yra sukaupę santaupų matoma, jog 29,31 proc. vyrų santaupos yra mažesnės nei 100 €, 20,69 proc. vyrų turi sukaupę 500 – 700 € ir tik 1,72 proc. vyrų sukaupę daugiau nei 4000 € santaupų (žr. 36 pav.). Tyrime dalyvavusių moterų santaupos yra žymiai didesnės: net trečdalis (32,26 proc.) tyrime dalyvavusių moterų turi sukaupę nuo 300 iki 500 €, 19,35 proc. respondenčių moterų sukaupę nuo 2000 iki 4000 € ir net 17,74 proc. moterų sukaupę daugiau nei 4000 €. Tyrimo rezultatai parodė, jog moterys yra linkusios sutaupyti didesnę sumą nei tyrime dalyvavę vyrai.

36 paveikslas. Vyrų ir moterų sukauptų santaupų dydis

Kokią sumą vyrai ir moterys sutaupo per mėnesį/metus? Duomenys apie tai, kokią sumą nuo savo mėnesių pajamų per mėnesį bei metus sutaupo vyrai ir moterys pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė. Vyrų ir moterų sutaupoma suma per mėnesį ir metus

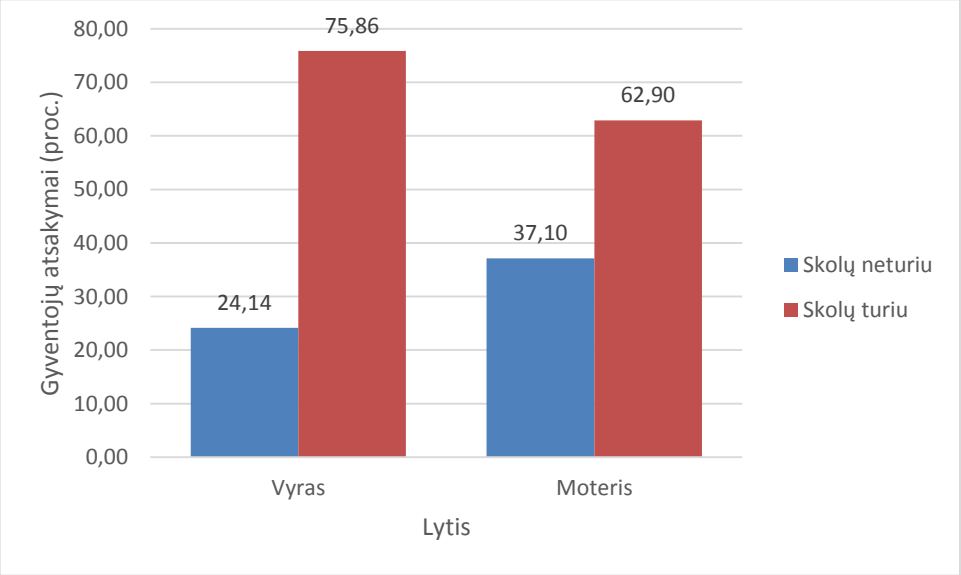
	Sutaupoma suma	Gyventojų lytis			Sutaupoma suma	Gyventojų lytis	
		Vyrai (proc.)	Moterys (proc.)			Vyrai (proc.)	Moterys (proc.)
Kokią sumą nuo savo pajamų sutaupote per mėnesį?	5	3,45	3,23	Kokią sumą nuo savo pajamų sutaupote per metus?	60	3,45	3,23
	10	15,52	8,06		120	15,52	8,06
	15	6,90	8,06		180	6,90	8,06
	20	13,79	4,84		240	13,79	4,84
	25	6,90	4,84		300	6,90	4,84
	30	10,34	11,29		360	10,34	11,29
	35	1,72	0,00		420	1,72	0,00
	50	12,07	0,00		600	12,07	0,00
	60	1,72	8,06		20	1,72	8,06
	80	10,34	0,00		960	10,34	0,00
	100	1,72	17,74		1200	1,72	17,74
	200	8,62	20,97		2400	8,62	20,97
	500	6,90	12,90		6000	6,90	12,90
	Iš viso:	100	100		Iš viso:	100	100

Vyrai dažniausiai taupo po 10 € per mėnesį bei 120 € per metus (šį atsakymą pasirinko 15,52 proc. vyrų). Moterys yra linkusios sutaupyti po didesnę dalį savo pajamų kiekvieną mėnesį. Penktadalis (20,97 proc.) tyrime dalyvavusių moterų per mėnesį sutaupo 200 €, atitinkamai per metus – 2400 €.

Ar apklausoje dalyvavę vyrai ir moterys turi skolų? Teigiamai į šį klausimą atsakė net 75,86 proc. vyrų bei 62,90 proc. moterų (žr. 37 pav.).

2014 m. Tyrimų centras „Vilmorus“ taip pat atliko tyrimą apie gyventojų pajamas ir skolas. Atliktas tyrimas parodė, jog skolų neturėjo 43,3 proc. vyrų bei 44,8 proc. moterų.

Palyginus šių abiejų tyrimų rezultatus galima daryti išvadą, jog per dvejus metus gyventojų įsiskolinimas padidėjo.

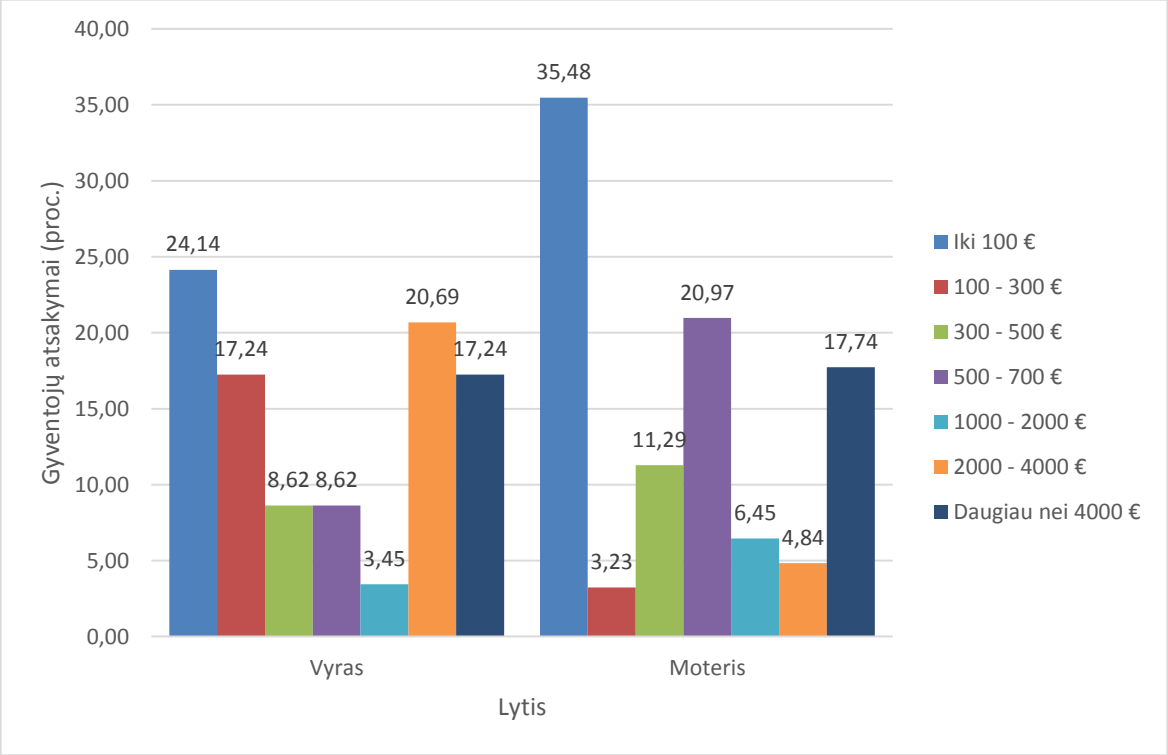

37 paveikslas. Vyrų ir moterų turimos skolos

Vyrų ir moterų skolos dydis. Analizuojant rezultatus apie tai, kokio dydžio yra tyrime dalyvavusių gyventojų skola, galima teigti, jog 24,14 proc. vyrų bei 35,48 proc. moterų yra skolingi iki 100 € (žr.38 pav.) – šį atsakymą tyrimo dalyviai rinkosi dažniausiai. 17,24 proc. bei 20,69 proc. vyrų yra atitinkamai skolingi 100 – 300 € bei 2000 – 4000 €. 20,97 proc. moterų yra skolingos nuo 500 € iki 700 €. Daugiau nei 4000 € eurų skolingi yra 17,24 proc. vyrų bei 17,74 proc. moterų. Į šią grupę patenka tie gyventojai, kuriems išduotos būsto paskolos ar vartojimo paskolos, skirtos ilgalaikio vartojimo prekėms ar automobiliui įsigyti.

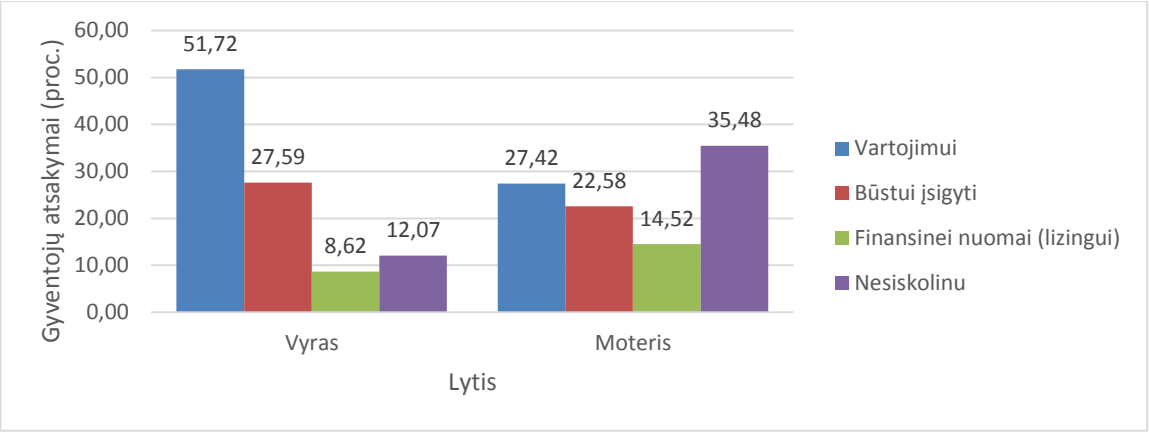
Tyrimo centro „Vilmorus“ atlikto tyrimo rezultatai buvo tokie: 7,9 proc. vyrų bei 5,6 proc. moterų buvo įsiskolinę iki 300 €, 9,4 proc. vyrų bei 8,8 proc. moterų skolos svyravo nuo 300 € iki 4000 € bei 5,4 proc. vyrų ir 4,9 proc. moterų buvo skolingi daugiau nei 4000 €.

Šios anketinės apklausos rezultatai nuo „Vilmorus“ įvykdytos apklausos rezultatų ženkliai skiriasi – dabar daugiau žmonių yra įsiskolinę ir jų turimos skolos yra didesnės.

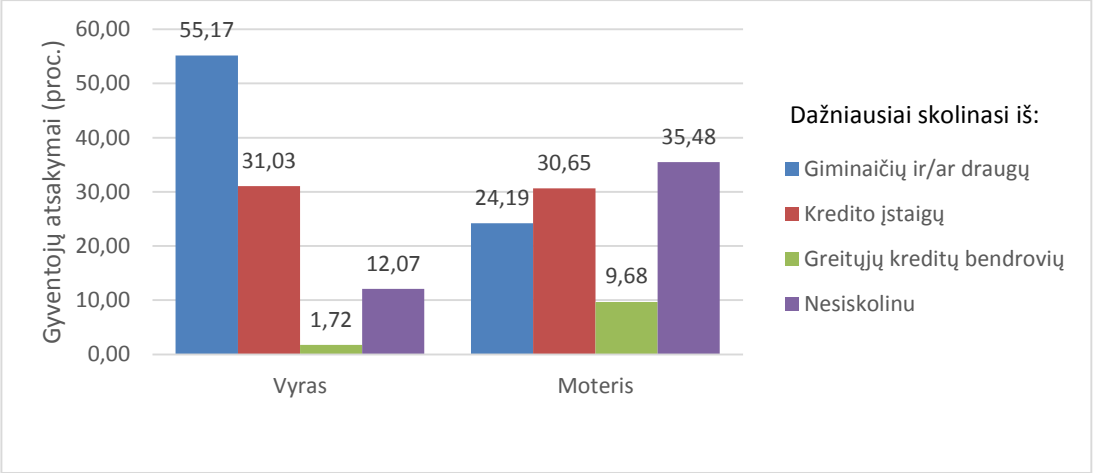
38 paveikslas. Vyrų ir moterų skolos dydis

Vyrų ir moterų skolinimosi tikslai. Analizuojant kam dažniausiai skolinasi apklausos dalyviai matoma, kad vyrai dažniausiai skolinasi vartojimui – teigiamai atsakė šiek tiek daugiau nei pusė apklausoje dalyvavusių vyrų (žr. 39 pav.). Rečiausiai gyventojai skolinasi finansinei nuomai (lizingui) – šį atsakymą rinkosi 8,62 proc. vyrų bei 14,52 proc. tyrime dalyvavusių moterų. Moterys, kaip ir vyrai, dažniausiai skolinasi vartojimui (27,42 proc.), tačiau net 35,48 proc. moterų teigia lėšų nesiskolinančios.

39 paveikslas. Vyrų ir moterų skolinimosi tikslai

Vyrų ir moterų paskolų šaltiniai. Analizuojant vyrų bei moterų paskolų šaltinius matoma, jog 55,17 proc. vyrų yra linkę skolintis iš giminaičių bei draugų, o 31,03 proc. vyrų skolinasi iš kredito įstaigų (žr. 40 pav.). Moterys yra linkę nesiskolinti, tačiau kai skolinasi, pirmenybę teikia kredito įstaigoms, o ne paskoloms iš šeimos narių ar draugų (šiuos atsakymus pasirinko atitinkamai po 30,65 proc. bei 24,19 proc. moterų). Tik 1,72 proc. vyrų skolinasi iš greitųjų kreditų bendrovių, tačiau tokį skolinimosi būdą renkasi net 9,68 proc. tyrime dalyvavusių moterų.

40 paveikslas. Vyrų ir moterų paskolų šaltiniai

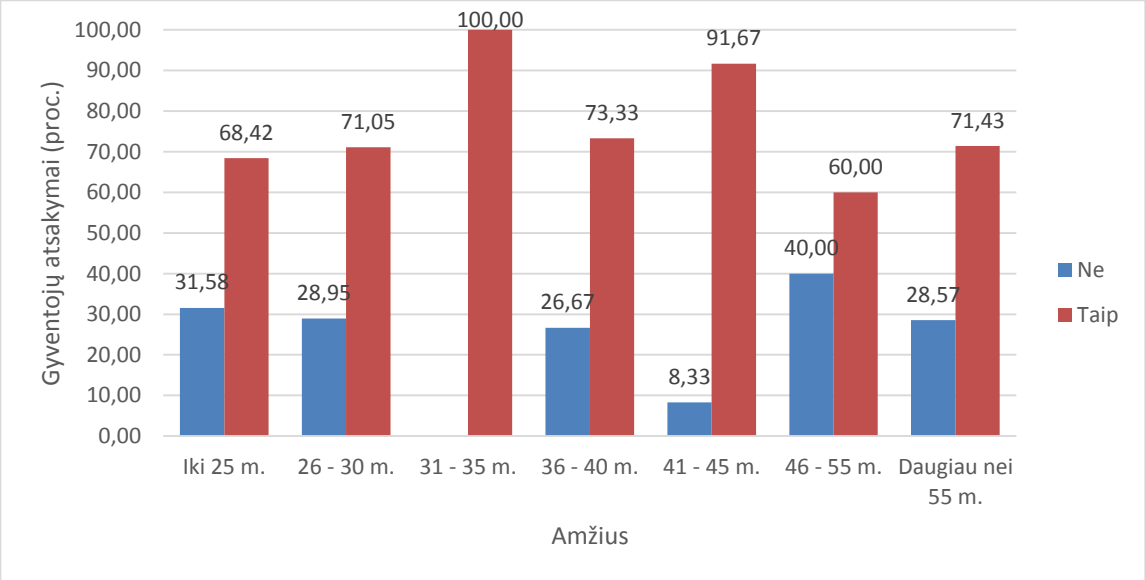
Apibendrinant socialinio tyrimo lyčių aspektu duomenis galima daryti šias išvadas:

1. Tyrimo rezultatai parodė, jog 62,07 proc. vyrų bei 83,87 proc. moterų neplanuoja savo santaupų.
2. 48,33 proc. vyrų bei 44,29 proc. tyrime dalyvavusių moterų teigė, jog pagrindinis santaupų šaltinis yra darbo užmokestis.
3. Vyrai dažniausiai taupo poilsiui/laisvalaikiui, senatvei bei „juodai dienai“ (atitinkamai 16,24 proc., 14,96 proc. bei 14,53 proc.), o moterys – senatvei, būsto įsigijimui bei „juodai dienai“ (atitinkamai 19,24 proc., 18,08 proc. ir 14,58 proc.).

4. 27,96 proc. vyrų dažniau renkasi santaupas kaupti grynaisiais pinigais namuose, o 29,15 proc. moterų pirmenybę teikia santaupų kaupimui banko sąskaitoje.
5. Ir vyrai, ir tyrime dalyvavusios moterys dažniausiai taupo kiekvieną mėnesį reguliariai atidėdami dalį lėšų (atitinkamai po 65,52 proc. ir 61,29 proc. gyventojų pasirinko šį atsakymą).
6. Daugiausiai vyrų turi sukaupę iki 100 eurų (29,31 proc.), o moterų santaupos ženkliai didesnės – trečdalis moterų turi sukaupę nuo 300 iki 500 eurų (32,26 proc.).
7. Vyrai per mėnesį dažniausiai stengiasi sutaupyti po 20 eurų (teigiamai atsakė 13,79 proc. vyrų), o moterys – po 200 eurų (teigiamai atsakė 20,97 proc. moterų).
8. 75,86 proc. vyrų ir 62,90 proc. moterų teigia, jog turi skolų. Dažniausiai gyventojai teigė, jog jų skola yra iki 100 eurų: teigiamai atsakė 24,14 proc. vyrų bei 35,48 proc. moterų.
9. 51,72 proc. vyrų dažniausiai skolinasi vartojimui, o 35,48 proc. moterų teigė, jog nesiskolina. 55,17 proc. vyrų yra linkę skolintis iš giminaičių ar draugų, o moterys dažniausiai skolinasi iš kredito įstaigų (teigiamai atsakė 30,65 proc. respondenčių).

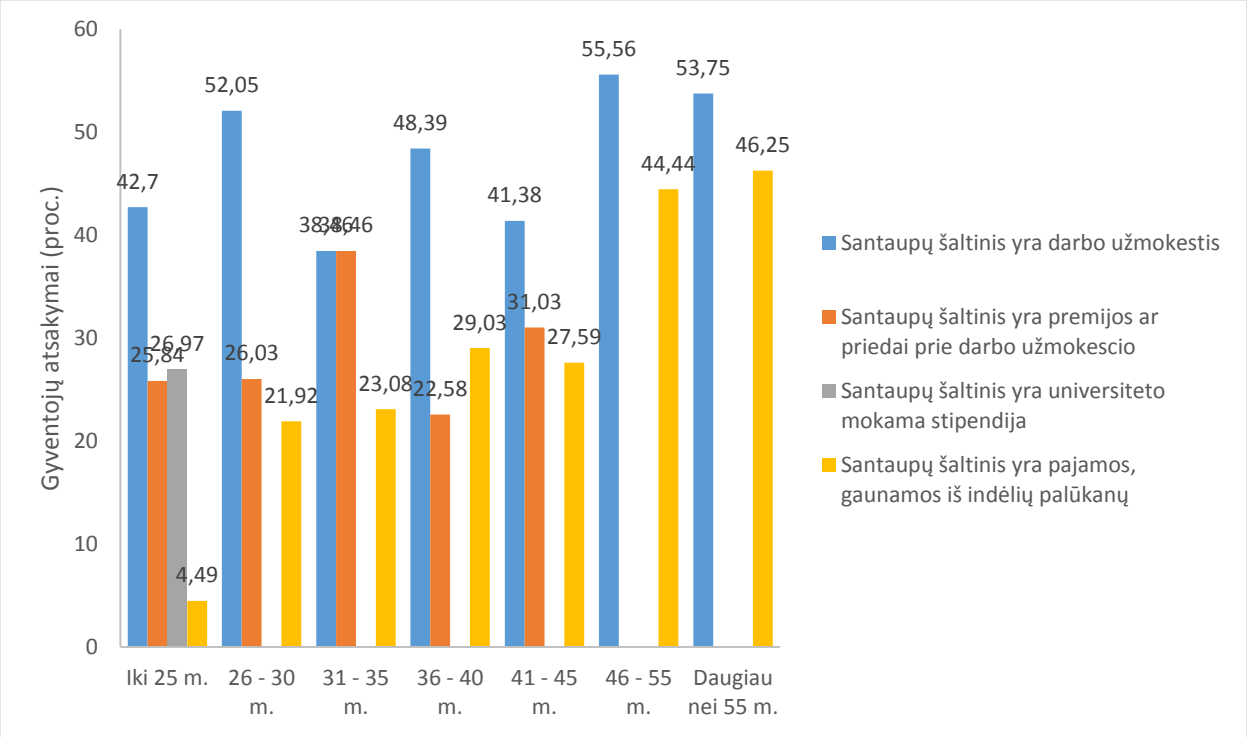
3.2.2. Įvairaus amžiaus gyventojų santaupų motyvai

Įvairių amžiaus gyventojų santaupų motyvai. Analizuojant duomenis apie įvairių amžiaus gyventojų santaupų planavimą galima pastebėti, jog dauguma apklausos dalyvių planuoja savo santaupas: visi apklausos dalyviai priklausantys 31 –35 m. amžiaus grupei bei net 91,67 proc. 41 – 45 m. amžiaus gyventojų (žr. 41 pav.). Mažiausiai dėmesio santaupų planavimui skiria jaunesni nei 25 m. bei 46 – 55 m. gyventojai bei gyventojai (teigiamai atsakė atitinkamai po 68,42 proc. bei 60 proc. apklausos dalyvių).

41 paveikslas. Įvairaus amžiaus gyventojų santaupų planavimas

Įvairių amžiaus gyventojų santaupų šaltiniai. Apibendrinant rezultatus apie įvairių amžiaus grupių gyventojų santaupų šaltinius galima daryti išvadą, jog visose amžiaus grupėse pagrindiniu santaupų šaltiniu išlieka darbo užmokestis (žr. 42 pav.). 26,97 proc. jaunesnių nei 25 m. amžiaus apklausos dalyvių santaupų šaltiniu įvardijo ir universiteto skiriamą stipendiją. Jaunesni nei 25 m. amžiaus gyventojai buvo vieninteliai pasirinkę šį atsakymą ir tai visai nestebina, nes vyresni gyventojai jau yra baigę universitetą. Gyventojai iki 45 m. kaip santaupų šaltinį dažnai rinkosi premijas bei priedus prie darbo užmokesčio. Šį atsakymą pasirinko 25,84 proc. jaunesnių nei 25m., 26,03 proc. 26 – 30 m., net 38,46 proc. 31 – 35 m., 22,58 proc. 36 – 40 m. bei 31,03 proc. 41 – 45 m. gyventojų. Rečiausiai pajamas, gaunamas iš indėlių palūkanų, kaip santaupų šaltinį įvardijo jaunesni nei 25 m. amžiaus apklaustieji, o dažniausiai šį atsakymą rinkosi 46 – 55 m. bei vyresni nei 55 m. gyventojai (atitinkamai po 44,44 proc. bei 46,25 proc.).

42 paveikslas. Įvairaus amžiaus gyventojų santaupų šaltiniai

Įvairių amžiaus grupių gyventojų taupymo tikslai. 7 lentelėje pateikti įvairių amžiaus grupių gyventojų taupymo tikslai.

Analizuojant gyventojų taupymo tikslus matoma, jog jaunesni nei 25 m. amžiaus gyventojai dažniausiai taupo automobilio įsigijimui (24,56 proc. teigiamų atsakymų), tačiau visiškai netaupo sklypo įsigijimui, sveikatai ar verslo pradžiai. 26 – 30 m. gyventojai dažniausiai taupo būsto įsigijimui – teigiamai atsakė 24,75 proc. apklaustųjų, tačiau jie taip pat netaupo sveikatai bei vaistams. Vyresni nei 31 m. amžiaus gyventojai didžiausią dėmesį skiria taupymui „juodai dienai“. 31 – 35 m. amžiaus apklaustieji visiškai netaupo sklypo įsigijimui. 36 – 40 m. gyventojai mažiausią dėmesį skiria

investicijoms į verslą bei visiškai netaupo verslo pradžiai. 41 – 55 m. amžiaus žmonės, be to, kad daug dėmesio skiria taupymui „juodai dienai“, taip pat daug dėmesio skiria taupymui senatvei bei vaikų švietimui (atitinkamai po 19,67 proc.). Šios amžiaus grupės gyventojai visiškai nebetaupo būsto įsigijimui bei verslo pradžiai. Beveik trečdalis (26,92 proc.) vyresnių nei 55 m. apklausos dalyvių taupo sveikatai ar vaistams.

7 lentelė. Įvairaus amžiaus gyventojų taupymo tikslai

Taupymo tikslas/amžius	**Iki 25 m.**	**26 – 30 m.**	**31 – 35 m.**	**36 – 40 m.**	**41 – 45 m.**	**46 – 55 m.**	**Daugiau nei 55 m.**
Taupo poilsiui/laisvalaikiui	15,2	13,37	9,08	6,76	8,2	9,52	3,86
Taupo ilgalaikio vartojimo prekių įsigijimui	14,62	9,9	13,64	13,52	6,55	4,76	–
Taupo automobiliui	24,56	10,4	9,08	12,16	11,48	–	–
Taupo būsto įsigijimui	19,88	24,75	18,18	10,81	–	–	–
Taupo sklypo įsigijimui	–	4,46	–	6,76	1,64	–	–
Taupo sveikatai/vaistams	–	–	4,55	2,7	11,48	14,29	26,92
Taupo senatvei	12,28	21,78	13,64	12,16	19,67	23,81	26,92
Taupo „Juodai dienai“	11,7	10,89	18,18	18,92	19,67	23,81	26,92
Taupo vaikų švietimui ir mokslui	0,58	2,7	4,55	14,86	19,67	23,81	15,38
Taupo verslo pradžiai	–	0,76	4,55	–	–	–	–
Taupo investicijoms į verslą	1,18	0,99	4,55	1,35	1,64	–	–
Iš viso:	100	100	100	100	100	100	100

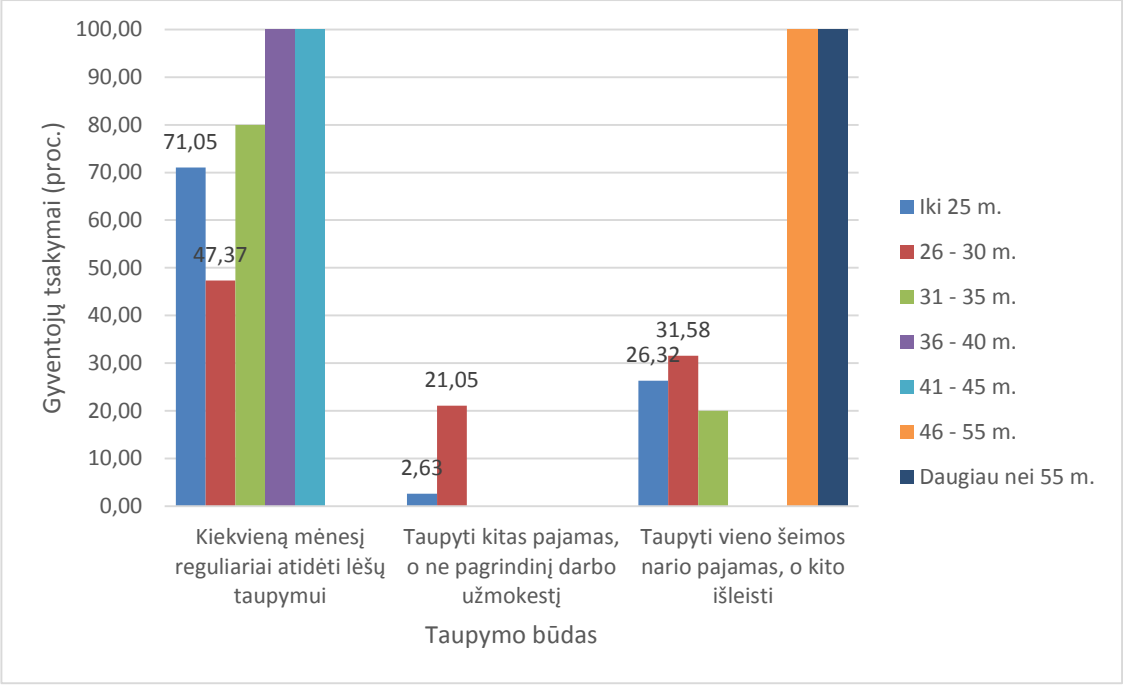
Įvairių amžiaus grupių gyventojų taupymo būdai. 8 lentelėje pateikti įvairių amžiaus grupių gyventojų santaupų kaupimo būdai.

8 lentelė. Įvairių amžiaus gyventojų taupymo būdai

Santaupų kaupimo būdas/gyventojų amžius	**Iki 25 m.**	**26 – 30 m.**	**31 – 35 m.**	**36 – 40 m.**	**41 – 45 m.**	**46 – 55 m.**	**Daugiau nei 55 m.**
Taupo banko sąskaitoje	36,27	16,67	20	24,56	36,36	27,78	41,19
Taupo kredito kortelėje	6,86	10,14	20	8,77	3,04	–	5,88
Taupo indėliuose kredito įstaigoje	18,63	18,12	15	15,79	15,15	27,78	23,53
Taupo namuose grynaisiais pinigais	18,63	28,98	20	24,56	18,18	16,66	11,76
Taupo investuojant į akcijas, obligacijas, žaliavas, nekilnojamąjį turtą, brangakmenius ir kt.	4,9	15,22	5	12,28	6,06	–	11,76
Taupo gyvybės draudimo, pensijų ir/ar investiciniuose fonduose	14,71	10,87	20	14,04	21,21	27,78	5,88
Iš viso:	100	100	100	100	100	100	100

Analizuojant gyventojų atsakymus matoma, jog beveik visi apklausos dalyviai pirmenybę teikia santaupų kaupimui banko sąskaitoje – teigiamai į šį klausimą atsakė 36,27 proc. jaunesnių nei 25 m., 16,67 proc. 26 – 30 m., 20 proc. 31 – 35 m, 24,56 proc. 36 – 40 m., 36,36 proc. 41 – 15 m., 27,78 proc. 46 – 55 m. ir net 41,19 proc. vyresnių nei 55 m. amžiaus gyventojų. Jaunesni nei 25 m. amžiaus bei 31 – 35 m. ir 36 – 40 m. amžiaus apklausos dalyviai rečiausiai kaupia arba nekaupia išvis investuodami į akcijas, obligacijas, žaliavas, nekilnojamąjį turtą, brangakmenius ar kitas investicines priemones. Keista, kad net 28,98 proc. 26 – 30 m. apklausos dalyvių dažniausiai santaupas kaupia grynaisiais pinigais namuose. 26 – 30 m. bei vyresni nei 36 m. gyventojai rečiausiai santaupoms laikyti renkasi kredito korteles.

Įvairių amžiaus grupių gyventojų taupymo būdai. Analizuojant apklausoje dalyvavusių gyventojų pasirenkamus taupymo būdus matoma, jog rezultatai pasiskirstė gana panašiai ir dauguma gyventojų iki 46 m. stengiasi taupyti reguliariai, kiekvieną mėnesį atidėdami dalį lėšų – teigiamai atsakė visi 36 – 45 m. gyventojai bei 71,05 proc. jaunesnių nei 25 m. apklausos dalyvių (žr. 43 pav.). Visi vyresni nei 46 m. apklausoje dalyvavę žmonės teigė, jog dažniausiai taupo vieno šeimos nario pajamas, o kito pajamas išleidžia. Rečiausiai gyventojai renkasi taupyti kitas pajamas, o ne pagrindinį darbo užmokestį – teigiamai atsakė 2,63 jaunesnių nei 25 m. bei 21,05 proc.26 – 30 m. amžiaus apklausos dalyvių.

43 paveikslas. Įvairaus amžiaus gyventojų taupymo būdai

Įvairaus amžiaus gyventojų sukauptų santaupų dydis. 9 lentelėje pateikti duomenys apie įvairių amžiaus grupių gyventojų sukauptų santaupų dydį.

9 lentelė. Įvairaus amžiaus gyventojų sukauptų santaupų dydis

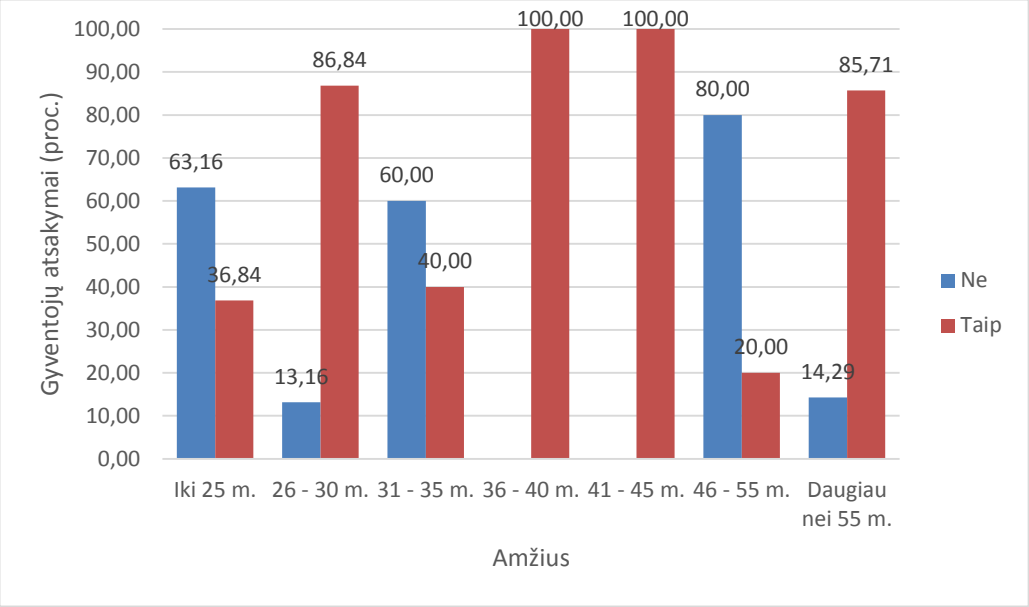
		Gyventojų amžius						
		Iki 25 m.	26 – 30 m.	31 – 35 m.	36 – 40 m.	41 – 45 m.	46 – 55 m.	Daugiau nei 55 m.
Kokio dydžio yra Jūsų santaupos?	Iki 100 €	18,42	34,21	–	6,67	–	–	–
	300 – 500 €	28,95	18,42	20,00	40,00	50,00	–	–
	500 – 700 €	13,16	7,89	–	–	–	–	85,71
	700 – 1000 €	13,16	18,42	–	–	–	–	0,00
	1000 – 2000 €	10,53	2,63	20,00	–	50,00	–	0,00
	2000 – 4000 €	10,53	2,63	20,00	40,00	–	100,00	14,29
	Daugiau nei 4000 €	5,26	15,79	40,00	13,33	–	–	–
Iš viso:		100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Apibendrinant rezultatus galima teigti, jog atsakymai pasiskirstę netolygiai. Jaunesni nei 25 m., 36 – 40 m. ir 41 – 45 m. amžiaus gyventojai turi sukaupę nuo 300 iki 500 € atitinkamai po 28,95 proc., 40 proc. ir 50 proc. gyventojų dažniausiai rinkosi šį atsakymą. 34,21 m. proc. 26 – 30 m. amžiaus apklaustųjų turi sukaupę tik iki 100 €. Daugiau nei 4000 € santaupų turi sukaupę 31 – 35 m. amžiaus apklausos dalyviai. Visi 46 – 55 m. tyrimo dalyviai turi sukaupę nuo 2000 iki 4000 €, o 85,71 proc. vyresnių nei 55 m. gyventojų yra sukaupę 500 – 700 €.

Įvairaus amžiaus gyventojų sutaupoma suma per mėnesį ir metus. Didžiausia diferenciacija analizuojat įvairių amžiaus grupių apklausos dalyvių sutaupomą sumą per mėnesį ir metus pastebima gyventojų iki 30 m. atsakymuose (žr. 16 ir 17 lent., 5 priedą). Jaunesni nei 25 m. amžiaus gyventojai dažniausiai per mėnesį sutaupo po 20 € (atitinkamai per metus 240 €) – teigiamai atsakė 21,05 proc. šios amžiaus grupės gyventojų. Po 18,42 proc. 26 – 30 m. apklausos dalyvių per mėnesį stengiasi atidėti po 25 € (atitinkamai per metus 300 €). Net 60 proc. 31 – 35 m. amžiaus grupei priklausančių apklaustųjų per mėnesį sutaupo po 200 €. 46, 67 proc. 36 – 40 m. gyventojų per mėnesį atideda po 10 eurų. 41 – 55 m. amžiaus gyventojai per mėnesį dažniausiai sutaupo po 100 €. Net 85,71 proc. vyresnių nei 55 m. amžiaus apklaustųjų per mėnesį sutaupo iki 500 €. Autorės nuomone, tai gana nereali suma atsižvelgiant į tai, jog dalis šiai grupei priklausančių gyventojų yra sulaukę pensijinio amžiaus, todėl sunku patikėti, jog jie gali sutaupyti net po 500 € per mėnesį.

Įvairaus amžiaus gyventojų turimos skolos. Analizuojant atsakymus į klausimą „ar turite skolų?“ matoma, jog didžioji dalis gyventojų atsakė, jog turi skolų (žr. 44 pav.). Visi 36 – 45 m. amžiaus apklaustieji atsakė, jog turi finansinių įsipareigojimų. Net 86,84 proc. 26 – 30 m. bei 85,71 proc. vyresnių nei 55 m. gyventojų taip pat teigė turintys skolų. Remiantis apklausos duomenimis, mažiausiai skolų turi

jaunesni nei 25 m. amžiaus bei 46 – 55 m. amžiaus apklausos dalyviai – teigiamai atsakė po 63,16 proc. bei 80 proc. apklaustųjų.

44 paveikslas. Įvairaus amžiaus gyventojų turimos skolos

Įvairaus amžiaus grupių gyventojų skolos dydis. 10 lentelėje pateikti duomenys apie įvairių amžiaus grupių gyventojų turimų skolų dydį.

10 lentelė. Įvairaus amžiaus gyventojų skolos dydis

		Gyventojų amžius						
		Iki 25 m.	26 – 30 m.	31 – 35 m.	36 – 40 m.	41 – 45 m.	46 – 55 m.	Daugiau nei 55 m.
Kokio dydžio yra Jūsų skola?	Iki 100 €	57,89	13,16	60,00	–	–	100,00	14,29
	100 – 300 €	15,79	15,79	–	–	–	–	–
	300 – 500 €	–	2,63	–	–	50,00	–	71,43
	500 – 700 €	23,68	18,42	20,00	–	–	–	14,29
	1000 – 2000 €	2,63	13,16	–	–	–	–	–
	2000 – 4000 €	–	10,53	20,00	40,00	33,33	–	–
	Daugiau nei 4000 €	–	26,32	–	60,00	16,67	–	–
Iš viso:		100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

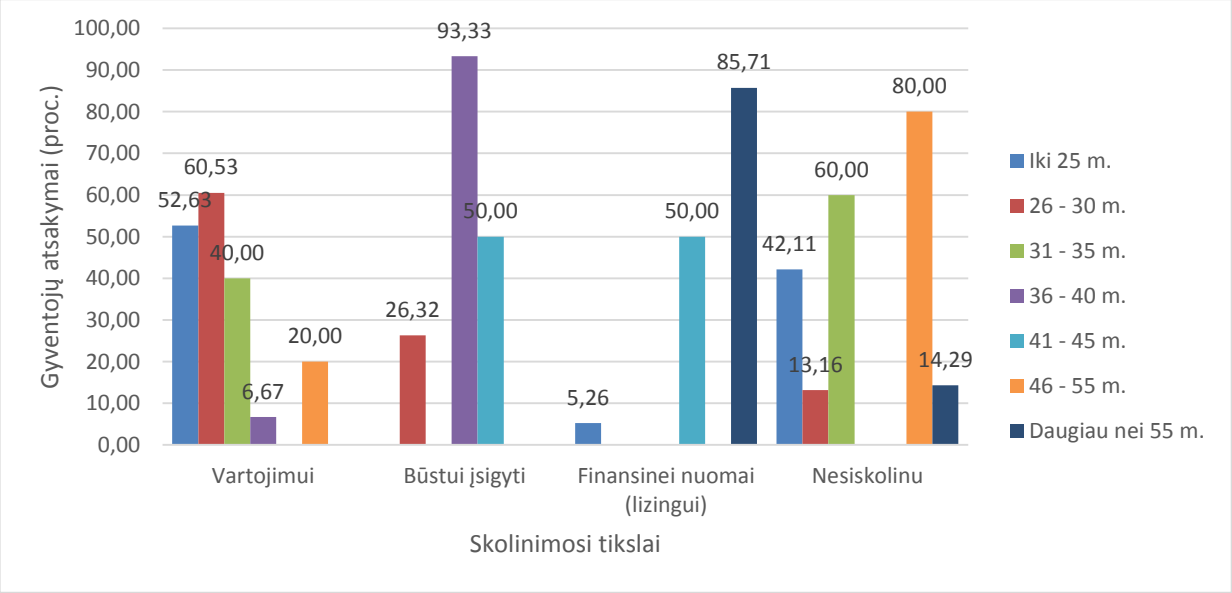
Apibendrinant rezultatus galima teigti, jog jaunesnių nei 25 m., 31 – 35 m. bei 46 – 55 m. gyventojų skola yra iki 100 € – teigiamai atsakė po 57,89 proc. 60 proc. bei 100 proc. apklausos dalyvių. 26 – 30 m. bei 36 – 40 m. amžiaus apklausos dalyviai dažniausiai yra pasiskolinę daugiau nei 4000 € (šį atsakymą rinkosi atitinkamai 26,32 proc. bei 60 proc. gyventojų). 41 – 45 m. bei vyresnių nei 55 m. gyventojų skola siekia 300 – 500 €.

Tyrimų centro „Vilmorus“ apklausos rezultatai buvo tokie: skolų neturėjo 50 proc. gyventojų iki 29 m., 43,4 proc. gyventojų 30 – 39 m., 34,4 proc. gyventojų 40 – 49 m. amžiaus bei 41,4 proc. gyventojų priklausančių 50 – 59 m. amžiaus grupėms. Pas 8,8 proc. jaunesnių nei 29 m. gyventojų skolos lygis

siekė iki 300 €. Tokio pačio dydžio įsiskolinimus turėjo 3,4 proc. 30 – 39 m. gyventojai, 6,7 proc. 40 – 49 m. apklaustieji bei 6,9 proc. 50 – 59 m. grupei priklausantys apklausos dalyviai. Skolą nuo 300 € iki 4000 € turėjo atitinkamai tiek gyventojų: 11,5 proc. iki 29 m., 12,4 proc. 30 – 39 m., 12,8 proc. 40 – 49 m. bei 9,1 proc. 50 – 59 m. Daugiau nei 4000 € buvo įsiskolinę tiek tyrimo dalyvių: 6,1 proc. iki 29 m, 9,7 proc. 30 – 39 m., 7,7 proc. 40 – 49 m. bei 3,5 proc. 50 – 59 m. amžiaus grupei priklausančių dalyvių.

Palyginus šio tyrimo bei tyrimų centro „Vilmorus“ atlikto tyrimo duomenis paaiškėjo, jog dabar yra daugiau įsiskolinusių gyventojų bei jų skolos yra didesnės.

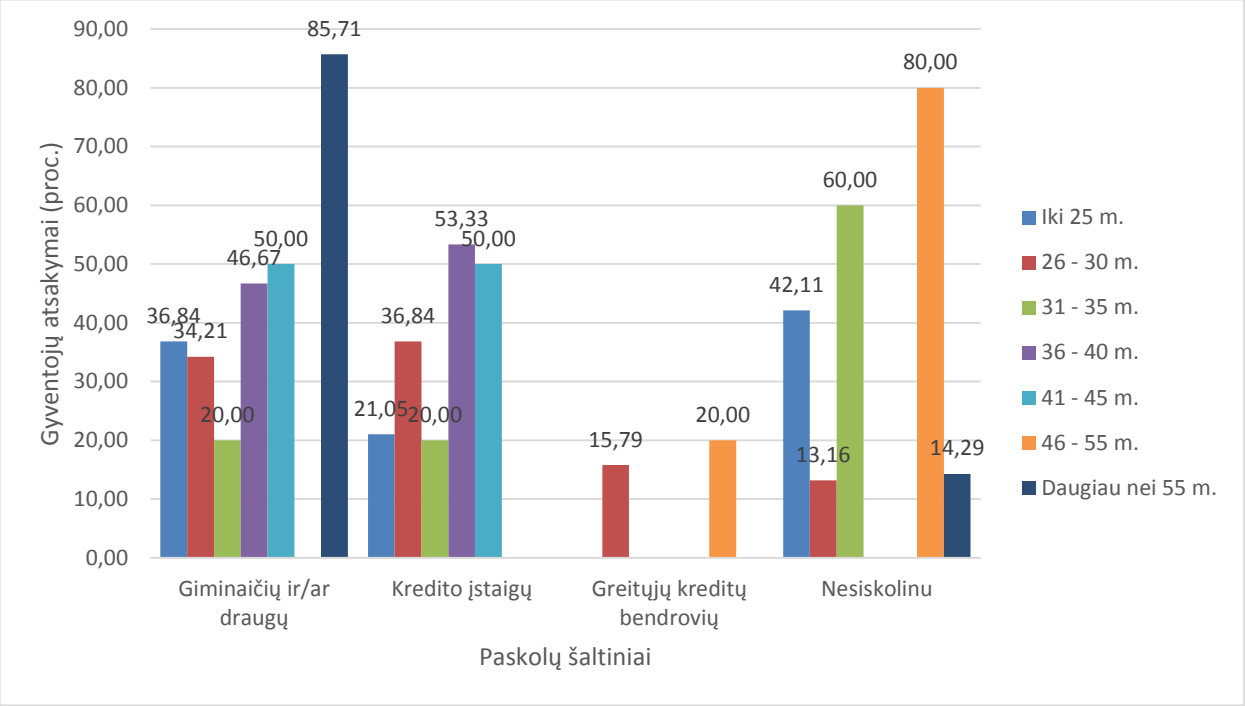
Įvairaus amžiaus gyventojų skolinimosi tikslai. Apibendrinant rezultatus apie skolinimosi tikslus galima daryti išvadą, jog vartojimui dažniausiai skolinasi 26 – 30 m. gyventojai – šį atsakymą pasirinko 60,53 proc. šiai amžiaus grupei priklausančių apklaustųjų (žr. 45 pav.). Net 93,99 proc. 36 – 40 m. gyventojų skolinasi būstui. Finansinei nuomai (lizingui) dažniausiai skolinasi vyresni nei 55 m. amžiaus gyventojai – teigiamai atsakė 85,71 proc. apklaustųjų. Finansinės nuomos paslaugoms visiškai nesiskolina 26 – 30 m., 31 – 35 m., 36 – 40 m. bei 46 – 55 m. amžiaus gyventojai. Net 60 proc. 31 – 35m. amžiaus gyventojų bei 80 proc. 46 – 55 m. amžiaus apklausos dalyvių teigė, jog iš viso nesiskolina.

45 paveikslas. Įvairaus amžiaus grupių gyventojų skolinimosi tikslai

Įvairaus amžiaus gyventojų paskolų šaltiniai. Išanalizavus rezultatus galima teigti, jog dažniausiai apklausos dalyviai skolinasi iš šeimos narių, giminaičių ar draugų (žr. 46 pav.). Iš giminaičių ir draugų dažniausiai skolinasi vyresni nei 55 m. amžiaus gyventojai (85,71 proc. teigiamų atsakymų), o rečiausiai – 31 – 35 m. apklaustieji (20 proc. teigiamų atsakymų). Iš kredito įstaigų dažniausiai skolinasi 36 – 40 m. (teigiamai į šį klausimą atsakė 53,33 proc. dalyvių), rečiausiai – 31 – 35 m. amžiaus apklausos dalyviai. Iš greitųjų kredito bendrovių skolinasi tik 26 – 30 m. bei 46 –55 m. apklaustieji –

teigiamai atitinkamai atsakė po 15,79 proc. bei 20 proc. gyventojų. Net 60 proc. 31 – 35 m. bei 80 proc. 46 – 55 m. apklausos dalyvių teigia išvis nesiskolinantys.

46 paveikslas. Įvairaus amžiaus gyventojų paskolų šaltiniai

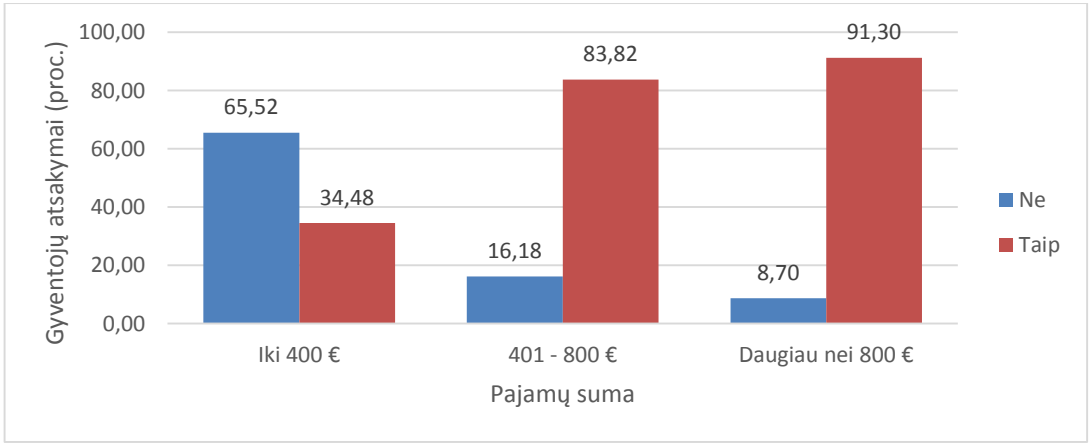
Apibendrinant sociologinio tyrimo duomenis amžiaus aspektu galima padaryti šias išvadas:

1. Dažniausiai savo santaupas planuoja 31 –35 m. amžiaus gyventojai (teigiamai atsakė visi šiaip grupei priklausantys gyventojai) ir net 40 proc. 46 – 55 m. apklausos dalyvių neplanuoja savo santaupų.
2. Visose amžiaus grupėse pagrindinis santaupų šaltinis yra darbo užmokestis.
3. Jaunesni nei 25 m. apklausos dalyviai dažniausiai taupo automobiliui (24,56 proc. teigiamų atsakymų), 26 – 30 ir 31 – 35m. apklaustieji taupo būsto įsigijimui (teigiamai atitinkamai atsakė po 24,75 proc. bei 18,18 proc.), vyresni nei 36 m. gyventojai dažniausiai yra linkę taupyti „juodai dienai“.
4. Visų, išskyrus 26 – 30 m. apklaustuosius, amžiaus grupių gyventojai pirmenybę teikia santaupų kaupimui/laikymui banko sąskaitoje. 26 – 30 m. gyventojai santaupas dažniau yra linkę laikyti grynaisiais pinigais namuose (teigiamai atsakė 28,98 proc. apklausos dalyvių).
5. Gyventojai iki 45 m. stengiasi taupyti kiekvieną mėnesį reguliariai atidėdami dalį lėšų, o vyresni nei 46 m. gyventojai dažniau renkasi taupyti vieno šeimos nario pajamos, o kito – išleisti vartojimui, mokesčiams ir pan.
6. Didžiausią santaupų sumą turi sukaupę 31 – 35 m. metų apklausos dalyviai (40 proc. teigiamų atsakymų), o mažiausias santaupas turi sukaupę 26 – 30 m. apklaustieji.

7. Mažiausią sumą per mėnesį/metus sutaupo jaunesni nei 25 m. gyventojai, jie per mėnesį sukaupia iki 20 eurų. Didžiausią sumą per mėnesį sukaupia vyresni nei 55 m. amžiaus apklausos dalyviai.
8. Visų amžiaus grupių gyventojai turi finansinių įsipareigojimų: daugiausiai įsipareigojimų turi 36 – 45 m. apklausos dalyviai, o mažiausiai 46 – 55 m. apklaustieji. Jaunesnių nei 25 m., 31 – 35 m. bei 46 – 55 m. gyventojų skola yra iki 100 €. 26 – 30 m. bei 36 – 40 m. apklausos dalyviai dažniausiai yra pasiskolinę daugiau nei 4000 €. 41 – 45 m. bei vyresnių nei 55 m. amžiaus gyventojų skola siekia iki 300 – 500 €.
9. 60,53 proc. 26 – 30 m. gyventojų skolinasi vartojimui, dažniausiai būsto įsigijimui skolinasi 36 – 40 m. apklaustieji (93,33 proc. teigiamų atsakymų), finansinei nuomai skolinasi 85,71 proc. vyresnių nei 55 m. amžiaus gyventojų, o net 80 proc. 46 – 55 m. apklaustųjų iš viso nesiskolina.
10. 85,71 proc. vyresnių nei 55 m. amžiaus apklaustųjų dažniausiai skolinasi iš draugų/giminaičių, o iš kredito įstaigų dažniausiai skolintis yra linkę 36 – 40 m. apklaustieji.

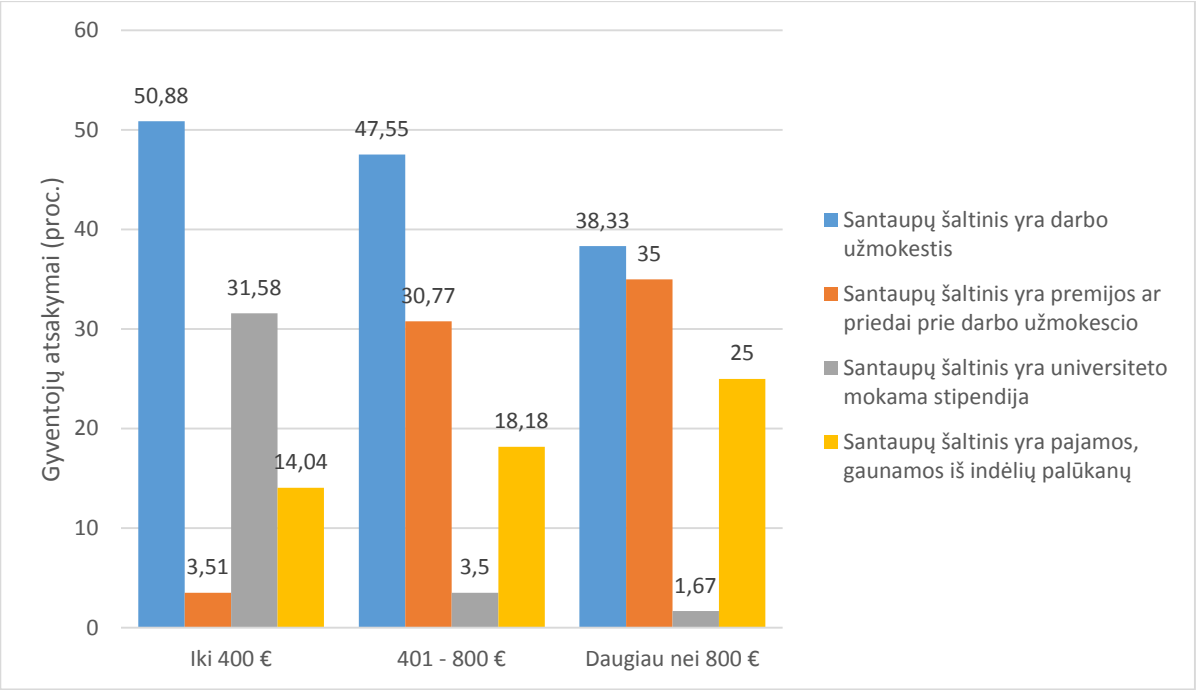
3.2.3. Gyventojų santaupų motyvai pagal pajamų lygį

Gyventojų santaupų planavimas pagal pajamų lygį. Išanalizavus rezultatus apie įvairias pajamas gaunančių gyventojų santaupų planavimą paaiškėjo, jog vidutines bei dideles pajamas gaunantys apklausos dalyviai yra linkę planuoti savo santaupas labiau nei mažas pajamas gaunantys apklaustieji – teigiamai į šį klausimą atsakė 83,82 proc. vidutines pajamas bei 91,30 proc. dideles pajamas gaunančių apklaustųjų (žr. 47 pav.). Mažiausiai dėmesio santaupų planavimui skiria gyventojai gaunantys mažas pajamas – santaupų neplanuoja 65,52 proc. apklaustųjų uždirbančių iki 400 € per mėnesį.

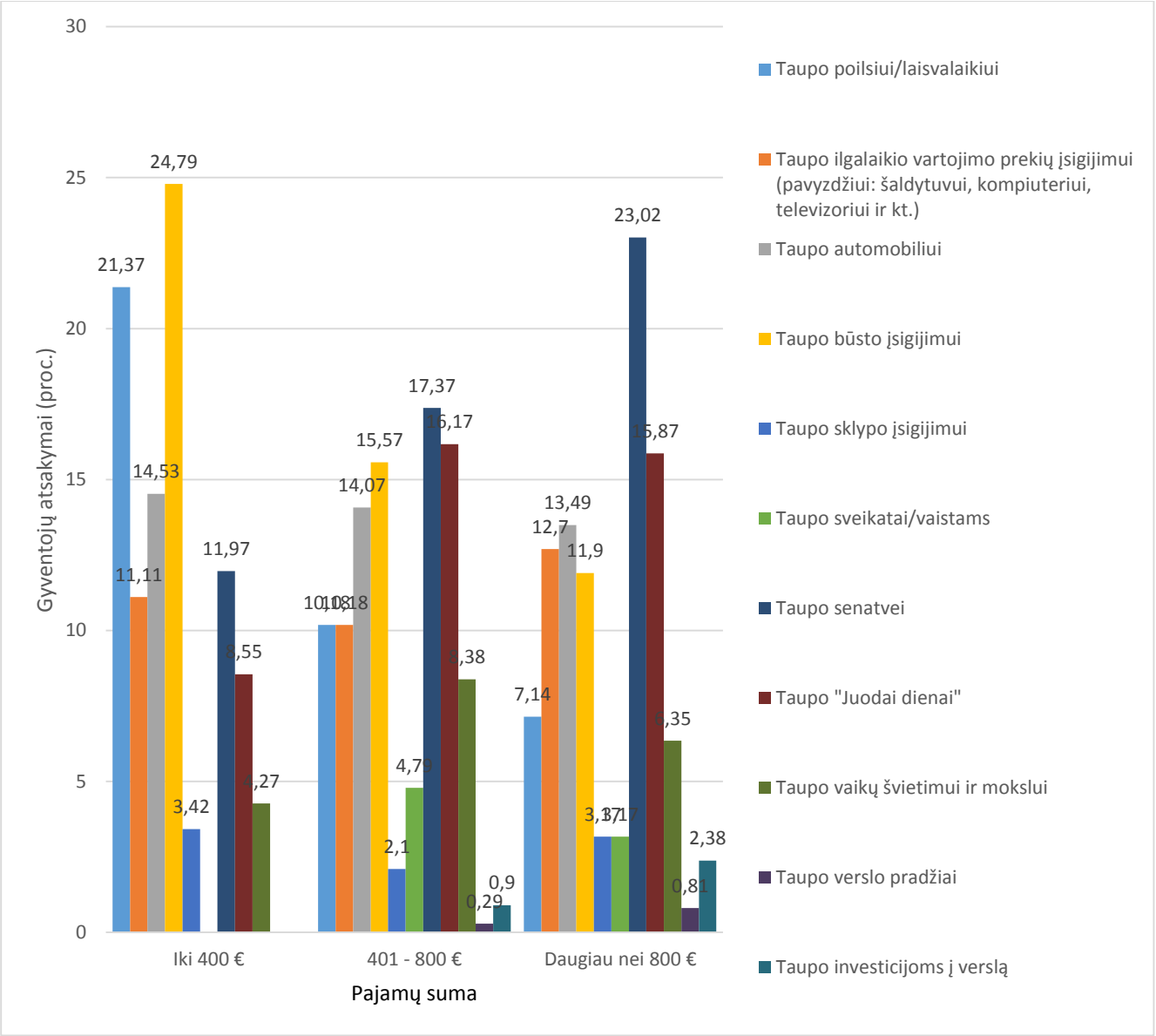
47 paveikslas. Gyventojų santaupų planavimas pagal pajamų lygį

Gyventojų santaupų šaltiniai vertinant pagal pajamų lygį. Išanalizavus pajamų šaltinius paaiškėjo, jog įvairias pajamas gaunančių apklausos dalyvių pagrindinis santaupų šaltinis yra darbo užmokestis: teigiamai atsakė 50,88 proc. mažas pajamas gaunančių, 47,55 proc. gaunančių vidutines ir 38,33 proc. dideles pajamas uždirbančių gyventojų (žr. 48 proc.). 31,58 proc. mažas pajamas gaunančias apklausos dalyvių teigė, jog santaupų šaltinis yra universiteto mokama stipendija. 30,77 proc. vidutines bei 35 proc. dideles pajamas uždirbančių gyventojų, kaip santaupų šaltinį, įvaidijo premijas ar priedus prie darbo užmokesčio. Taip pat 25 proc. apklausoje dalyvavusių žmonių, uždirbančių daugiau nei 800 € per mėnesį, kaip santaupų šaltinį įvardijo pajamas, gaunamas iš indėlių palūkanų.

48 paveikslas. Gyventojų santaupų šaltiniai vertinant pagal pajamų lygį

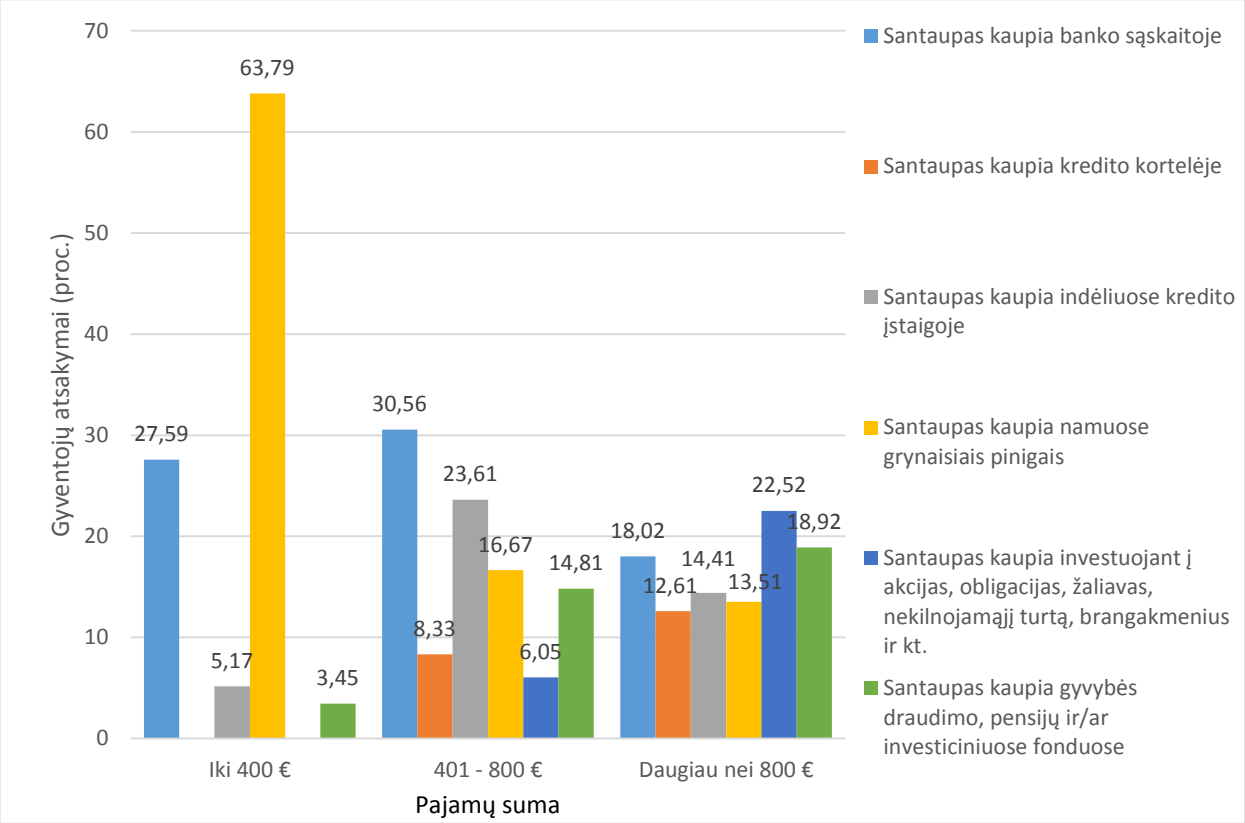
Gyventojų taupymo tikslai pagal pajamų lygį. Išanalizavus rezultatus apie gyventojų taupymo tikslus paaiškėjo, jog 24,79 proc. mažas pajamas gaunančių gyventojų taupo būsto įsigijimui, tačiau šiai grupei priklausantys gyventojai visiškai netaupo sveikatai ar vaistams (žr. 49 pav.). Gyventojai per mėnesį uždirbantys nuo 401 iki 800 € dažniausiai taupo senatvei bei „juodai dienai“ (atitinkamai teigiamai atsakė 17,37 proc. bei 16,17 proc. gyventojų), tačiau rečiausiai šiai pajamų grupei priklausantys gyventojai taupo verslo pradžiai bei santaupoms į verslą (atitinkamai teigiamai atsakė 0,29 proc. bei 0,9 apklausos dalyvių). 23,02 proc. dideles pajamas gaunančių gyventojų taupo senatvei. Mažiausiai dėmesio dideles pajamas uždirbantys gyventojai, kaip ir vidutines pajamas gaunantys, skiria taupymui verslui ar investicijoms į verslą (teigiamai atitinkamai atsakė 0,81 proc. bei 2,38 proc. apklausos dalyvių).

49 paveikslas. Gyventojų taupymo tikslai pagal pajamų lygį

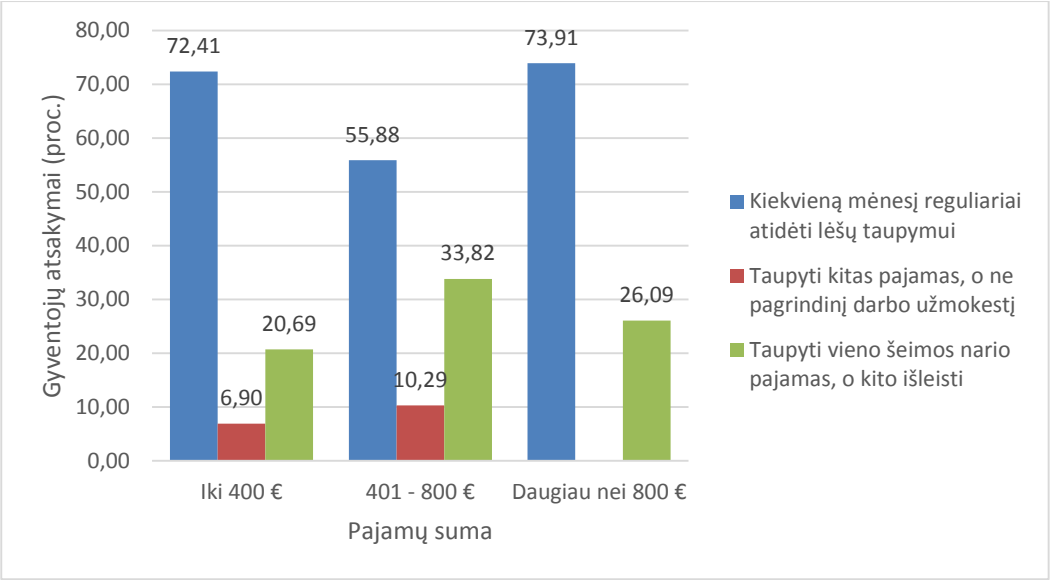
Gyventojų santaupų kaupimo būdai vertinant pagal pajamų lygį. Apibendrinus rezultatus matoma, jog net 63,79 proc. gyventojų, uždirbančių iki 400 € per mėnesį, teikia pirmenybę santaupų kaupimui namuose grynaisiais pinigais. Šiai santaupų grupei priklausantys apklausos dalyviai visiškai nekaupia santaupų kredito kortelėje ar investuojant į akcijas, obligacijas, žaliavas ar kitas finansines priemones (žr. 50 pav.). Analizuojant vidutines bei dideles pajamas uždirbančiųjų gyventojų atsakymus matoma, jog čia santaupų kaupimo diferenciacija kur kas didesnė. 30,56 proc. apklausos dalyvių, uždirbančių nuo 401 € iki 800 €, santaupas kaupia banko sąskaitoje. Rečiausiai vidutines pajamas gaunantys gyventojai santaupų kaupimui renkasi investavimą į įvairias finansines priemones (akcijas, obligacijas ir kt.). Didžiausią dėmesį taupymui investuojant į akcijas, obligacijas, nekilnojamąjį turtą ir kitas finansines priemones skiria dideles pajamas uždirbantys gyventojai (teigiamai į šį klausimą atsakė 22,52 proc. apklaustųjų). Analizuojant kitus taupymo būdus, kuriuos renkasi šiai pajamų grupei

priklausantys gyventojai, matoma, jog pasiskirstymas tarp kitų taupymo būdų yra gana panašus: 18,02 proc. apklaustųjų taupo banko sąskaitoje, 18,92 proc. – kaupia gyvybės draudimo ar pensijų fonduose. Rečiau pasirenkami dideles pajamas uždirbančiųjų apklaustųjų taupymo būdai – kaupimas kredito kortelėje ar grynaisiais pinigais namuose (atitinkamai teigiamai atsakė 12,61 proc. bei 13,51 proc. gyventojų).

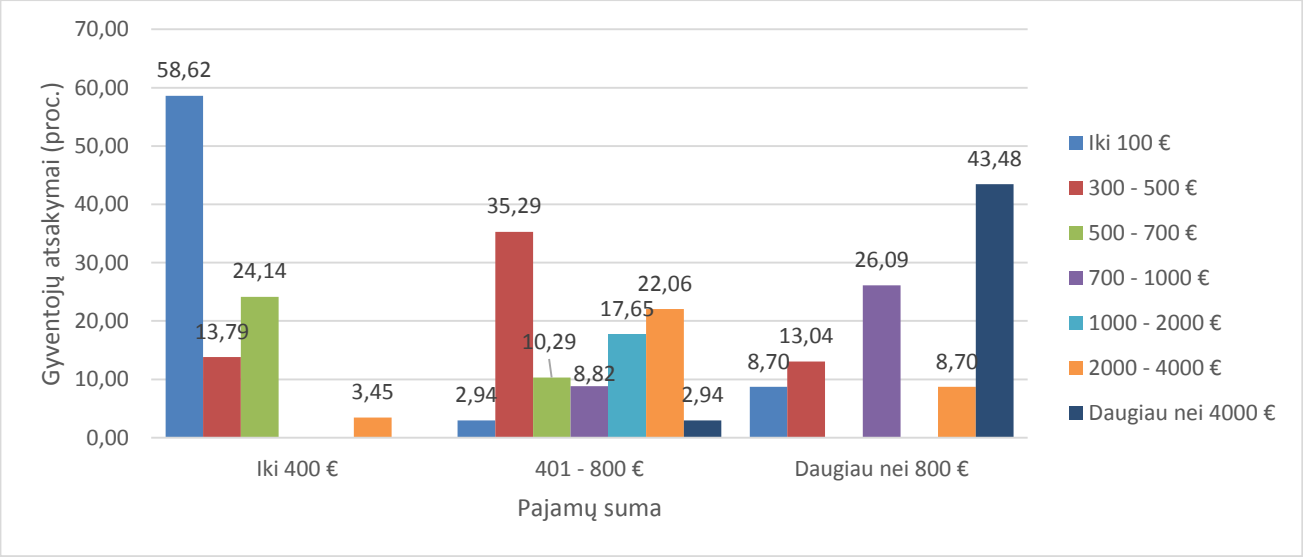
50 paveikslas. Gyventojų santaupų kaupimo būdai vertinant pagal pajamų lygį

Gyventojų taupymo būdai vertinant pagal pajamų lygį. Apžvelgus rezultatus pastebėta, jog visi apklausoje dalyvavę dalyviai dažniausiai taupo kiekvieną mėnesį reguliariai atidėdami lėšų taupymui: teigiamai atsakė 72,41 proc. mažas, 55,88 proc. vidutines bei 73,91 proc. dideles pajamas gaunančių gyventojų (žr. 51 pav.). Rečiausiai pasirenkamas taupymo būdas yra taupyti kitas pajamas, o ne pagrindinį darbo užmokestį. Tokį taupymo būdą renkasi 6,90 proc. mažas bei 10,29 proc. vidutines pajamas gaunančių gyventojų, o uždirbantys daugiau nei 800 € tokio santaupų kaupimo būdo iš viso nesirenka. Po reguliaraus taupymo kiekvieną mėnesį, visi apklausos dalyviai dažniausiai renkasi taupyti vieno šeimos nario pajamas, o kito išleisti: teigiamai atsakė 20,69 proc. mažas, 33,82 proc. vidutines bei 26,09 proc. dideles pajamas uždirbančių gyventojų.

51 paveikslas. Gyventojų taupymo būdai vertinant pagal pajamų lygį

Gyventojų sukauptų santaupų dydis pagal pajamų lygį. Apibendrinant rezultatus galima teigti, jog mažiausias pajamas uždirbantys gyventojai ir sutaupo mažiausiai. Net 58,62 proc. gyventojų, per mėnesį uždirbančių iki 400 €, yra sukaupę iki 100 € santaupų (žr. 52 pav.). Didžiausia diferenciacija pagal santaupų dydį pastebima 401 – 800 € pajamas uždirbančiųjų grupėje. Šioje grupėje 35,29 proc. gyventojų turi sukaupę nuo 300 € iki 500 €. Daugiausiai santaupų sukaupę turi uždirbantys daugiau nei 800 € per mėnesį (teigiamai į šį klausimą atsakė 43,48 proc. apklaustųjų). Tokia statistika iš tikrųjų nestebina, nes būtent šios grupės apklausos dalyviai uždirba didžiausias pajamas, o tai ir leidžia jiems daugiau sutaupyti.

52 paveikslas. Gyventojų sukauptų santaupų dydis pagal pajamų lygį

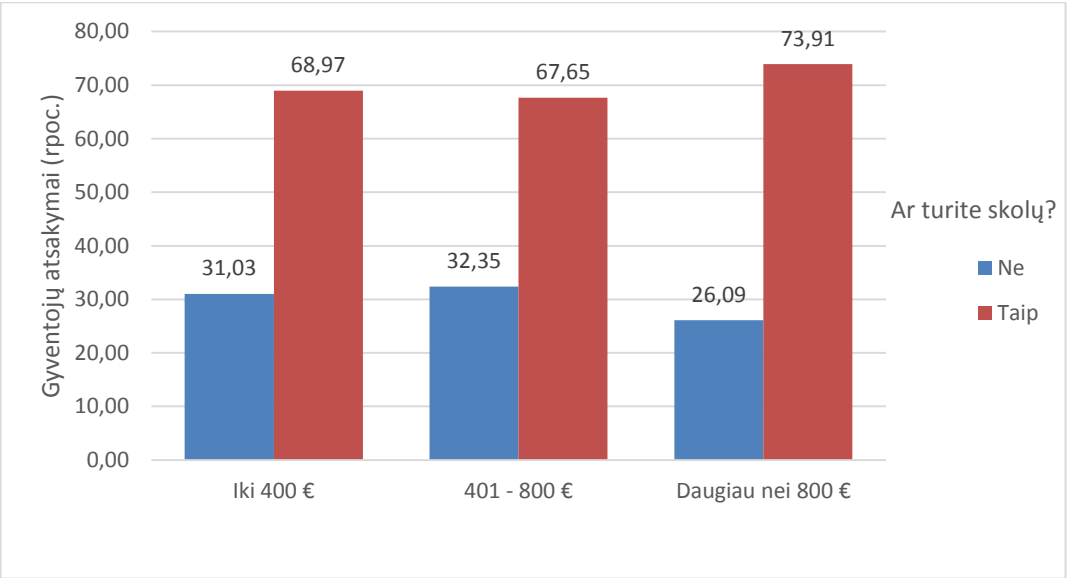
Įvairias pajamas uždirbančių gyventojų sutaupoma suma per mėnesį ir metus. 11 lentelėje pateikti duomenys apie įvairias pajamas gaunančių gyventojų sutapomą sumą per mėnesį bei metus.

11 lentelė. Gyventojų sutaupoma suma per mėnesį ir metus vertinant pagal pajamų lygį

		Kokios Jūsų vidutinės mėnesio santaupos?					Kokios Jūsų vidutinės metinės santaupos?		
		Iki 400 €	401 – 800 €	Daugiau nei 800 €			Iki 400 €	401 – 800 €	Daugiau nei 800 €
Kokią sumą nuo savo pajamų sutaupote per mėnesį?	5	13,79	–	–	Kokią sumą nuo savo pajamų sutaupote per metus?	60	13,79	–	–
	10	37,93	2,94	4,35		120	37,93	2,94	4,35
	15	3,45	11,76	–		180	3,45	11,76	–
	20	20,69	5,88	4,35		240	20,69	5,88	4,35
	25	–	10,29	–		300	–	10,29	–
	30	–	19,12	–		360	–	19,12	–
	35	–	1,47	–		420	–	1,47	–
	50	20,69	–	4,35		600	20,69	–	4,35
	60	–	8,82	–		720	–	8,82	–
	80	–	–	26,09		960	–	–	26,09
	100	–	14,71	8,70		1200	–	14,71	8,70
	200	3,45	13,24	34,78		2400	3,45	13,24	34,78
	500	–	11,76	17,39		6000	–	11,76	17,39
Iš viso:		100,00	100,00	100,00	Iš viso:		100,00	100,00	100,00

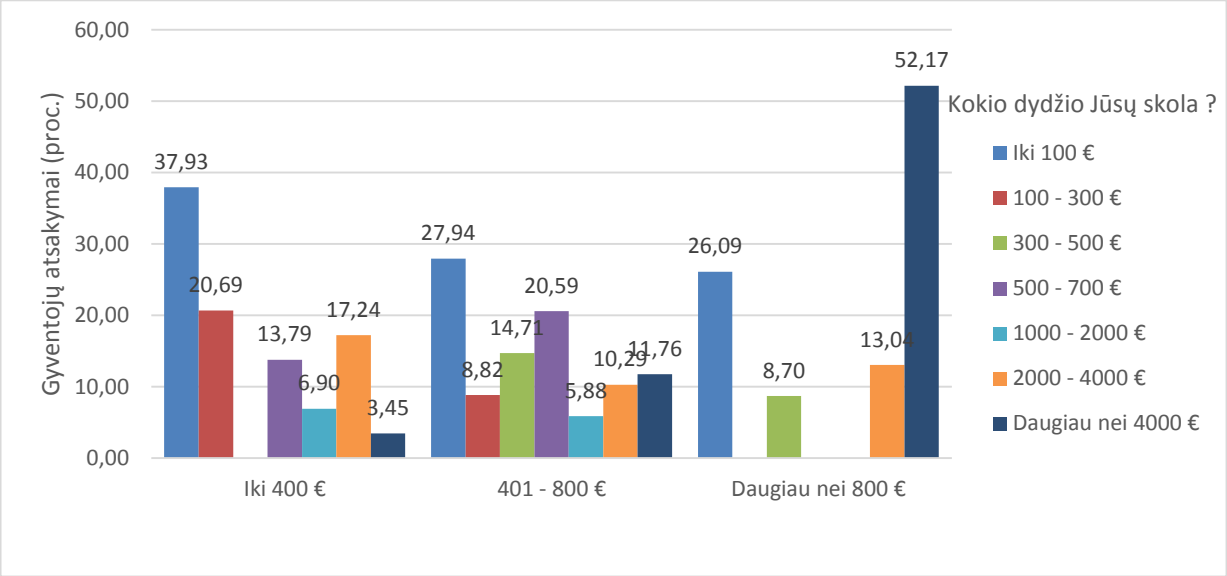
Apibendrinus rezultatus galima daryti išvadą, jog 37,93 proc. mažiausias pajamas uždirbančių gyventojų per mėnesį stengiasi sutaupyti po 10 €, atitinkamai per metus – 120 €. 19,12 proc. apklaustųjų, uždirbančių nuo 401 € iki 800 €, dažniausiai per mėnesį sutaupo po 30 €, atitinkamai per metus – 360 €. Daugiau nei 800 € per mėnesį uždirbantys apklausos dalyviai per mėnesį sutaupo net po 200 €, o per metus atitinkamai – 2400 € (teigiamai atsakė 37,78 proc. gyventojų).

Gyventojų turimos skolos pagal pajamų lygį. Atsakymai apie į klausimą „ar Jūs turite skolų?“ pasiskirstė gana tolygiai. Skolų turi 68,97 proc. mažas pajamas, 67,65 proc. vidutines bei 73,91 proc. dideles pajamas uždirbančių apklausos dalyvių (žr. 53 pav.).

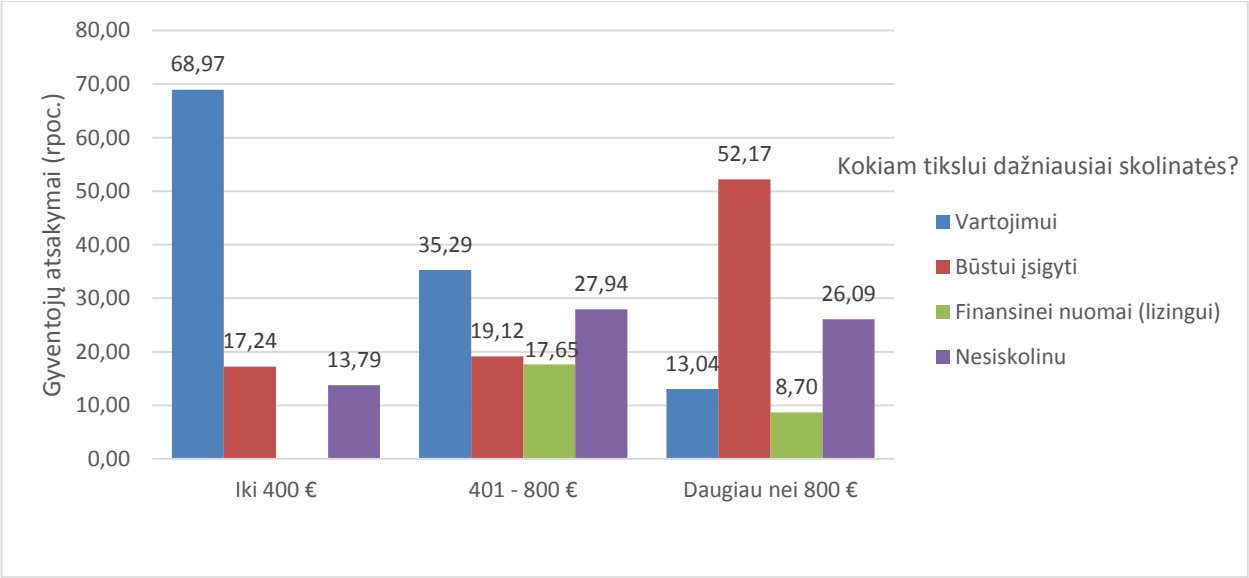
53 paveikslas. Gyventojų turimos skolos pagal pajamų lygį

Gyventojų skolos dydis vertinant pagal pajamų lygį. Išanalizavus duomenis paaiškėjo, jog 37,93 proc. gyventojų, uždirbančių mažas pajamas, bei 27,94 proc. vidutines pajamas uždirbančiųjų skola siekia iki 100 € (žr. 54 pav.). Daugiau nei 4000 € yra įsiskolinę net 52,17 proc. apklausos dalyvių, uždirbančių daugiau nei 800 € per mėnesį.

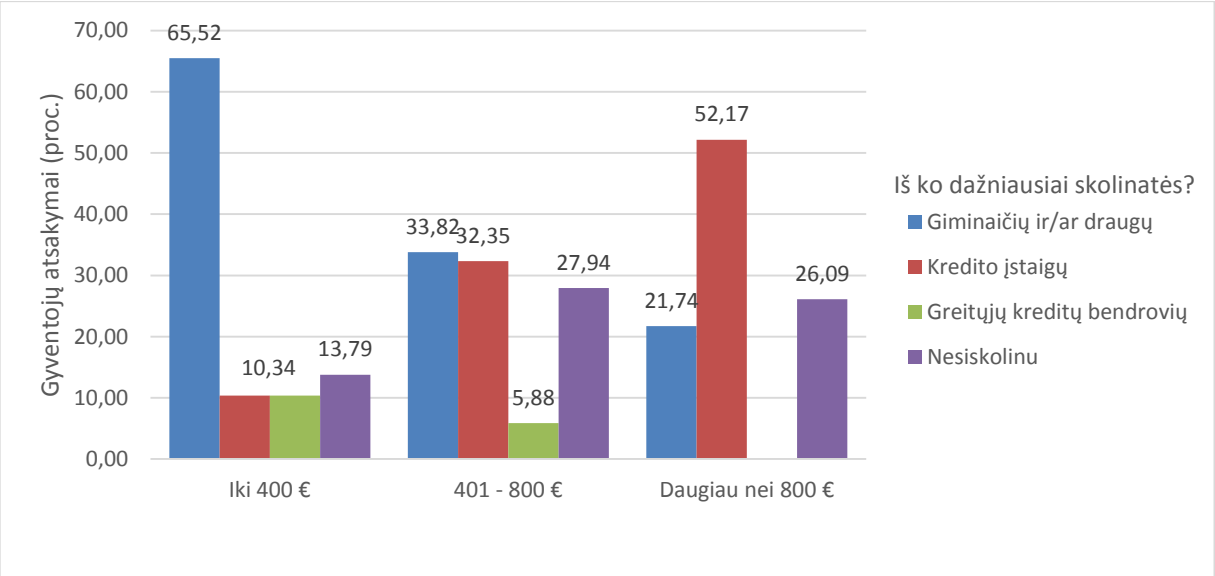
54 paveikslas. Gyventojų skolos dydis vertinant pagal pajamų lygį

Gyventojų skolinimosi tikslai pagal pajamų lygį. Tyrimo rezultatai parodė, jog 68,91 proc. mažas pajamas bei 35,29 proc. vidutines pajamas gaunančių apklausos dalyvių dažniausiai skolinasi vartojimui (žr. 55 pav.). Taip pat 17,65 proc. vidutines pajamas uždirbančiųjų skolinasi finansinei nuomai/lizingui – ši grupė, lyginant su kitomis dvejomis pajamų kategorijomis, finansinei nuomai skolinasi dažniausiai. Dažniausiai būstui įsigyti skolinasi didžiausias pajamas uždirbantys gyventojai – teigiamai atsakė net 52,17 proc. gyventojų.

55 paveikslas. Gyventojų skolinimosi tikslai pagal pajamų lygį

Gyventojų paskolų šaltiniai vertinant pagal pajamų lygį. Analizuojant rezultatus apie paskolų šaltinius matoma, jog net 65,52 proc. uždirbančiųjų iki 400 € bei 33,82 proc. uždirbančiųjų nuo 401 € iki 800 € pajamų per mėnesį dažniausiai skolinasi iš šeimos narių, giminaičių ar draugų (žr. 56 proc.). Lyginant su visais apklausos dalyviais, mažas pajamas uždirbantys gyventojai dažniausiai skolinasi iš greitųjų kredito bendrovių (šį atsakymą rinkosi 10,34 proc. mažas pajamas gaunančių apklausos dalyvių). Iš kredito įstaigų dažniau skolintis yra linkę dideles mėnesines pajamas uždirbantys gyventojai (teigiamai į šį klausimą atsakė 52,17 šiai pajamų grupei priklausančių gyventojų).

56 paveikslas. Gyventojų paskolų šaltiniai vertinant pagal pajamų lygį

Apibendrinus sociologinio tyrimo pajamų lygio aspektu rezultatus galima teigti, jog:

1. Savo santaupas labiausiai planuoja vidutines ir dideles pajamas uždirbantys gyventojai (atitinkamai po 83,82 proc. bei 91,30 proc.).
2. Visi apklausos dalyviai teigė, jog pagrindinis santaupų šaltinis yra darbo užmokestis, o 25 proc. dideles pajamas uždirbančių gyventojų taip pat teigė, jog vienas iš pagrindinių santaupų šaltinių yra pajamos, gaunamos iš indėlių palūkanų.
3. 24,79 proc. mažas pajamas gaunančių apklaustųjų taupo būsto įsigijimui, o 17,37 proc. vidutines bei 23,02 proc. dideles pajamas gaunančių apklausos dalyvių taupo senatvei.
4. 63,79 proc. mažas pajamas gaunančių apklausos dalyvių taupo pirmenybę teikia taupymui grynaisiais pinigais namuose. Vidutines pajamas uždirbantieji dažniausiai santaupas kaupia banko sąskaitoje, o dideles pajamas uždirbantys gyventojai dažniausiai taupo investuodami į akcijas, obligacijas, žaliavas, nekilnojamąjį turtą ar renkasi kitas investicines priemones.

5. Visoms pajamų grupėms priklausantys gyventojai teigė, jog dažniausiai taupo kiekvieną mėnesį reguliariai atidėdami dalį savo pajamų.
6. 58,62 proc. mažas pajamas gaunančių apklaustųjų turi sukaupę iki 100 €, nuo 300 € iki 500 € sukaupę turi 35,29 proc. vidutines pajams uždirbančių gyventojų, o net 43,48 proc. dideles pajamas uždirbančių gyventojų yra sutaupę daugiau nei 4000 €.
7. Uždirbantys iki 400 € per mėnesį sutaupo po 10 €, vidutines pajamas uždirbantys – po 30 €, o uždirbantys daugiau nei 800 € per mėnesį sutaupo po 200 €.
8. Apie 70 proc. gyventojų kiekvienoje santaupų kategorijoje teigė, jog turi skolų. 37,93 proc. apklausos dalyvių, uždirbančių mažas pajamas, bei 27,94 proc. vidutines pajamas uždirbančiųjų skola siekia iki 100 €, o daugiau nei 4000 € yra įsiskolinę net 52,17 proc. gyventojų, uždirbančių daugiau nei 800 € per mėnesį.
9. Mažas ir vidutines pajamas uždirbantys gyventojai dažniausiai skolinasi vartojimui ir tai jie dažniausiai daro skolindamiesi iš giminaičių ar draugų. Daugiau nei pusė didžiausias pajamas uždirbančių gyventojų dažniausiai skolinasi būstui įsigyti ir šiai grupei priklausantys gyventojai skolinasi iš kredito įstaigų.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Santaupos – vienas iš pagrindinių šalies finansinių išteklių, vaidinantis svarbų vaidmenį tiek makro–, tiek ir mikrolygiu. Atlikus mokslinės literatūros analizę paaiškėjo, jog santaupos gali būti apibrėžiamos siaurąją ir plačiąja prasmėmis, tačiau visuomet jos yra siejamos su vartojimu ateityje. Santaupos yra analizuojamos taikant pajamų ir vartojimo teorijas. Literatūroje išskiriamos šios pagrindinės teorijos: absoliučių pajamų, nuolatinių pajamų, gyvenimo ciklo bei racionaliųjų lūkesčių nuolatinių pajamų. Pagrindiniai santaupų motyvai: atsargumo, prognozavimo, apskaičiavimo, tobulinimosi, nepriklausomybės, verslumo, pasididžiavimo bei šykštumo. Taupymo motyvų sąrašą galima papildyti atsižvelgiant į individualius gyventojų poreikius bei namų ūkių struktūrą.
2. Nagrinėjant santaupų teorinius aspektus bei formuojant gyventojų santaupų koncepciją buvo atliekama mokslinės literatūros analizė bei naudojamas įvairių autorių požiūrių lyginimo metodas. Gyventojų santaupų vertinimas makrolygiu buvo atliktas naudojant statistinių duomenų analizę bei pateikiant apibendrintus analizės rezultatus. Socialinis gyventojų santaupų tyrimas, vertinantis gyventojų santaupas mikrolygiu, buvo atliekamas taikant anketinės apklausos duomenų kiekybinę bei kokybinę analizę.
3. Gyventojų santaupų tyrimas makrolygiu parodė, jog 1994 – 1996 m. pokomunistinėse valstybėse įvykę bankų bankrotai lėmė namų ūkių indėlių apimties sumažėjimą. 1997 – 2001 m. ekonominė situacija gerėjo, tačiau Rusijos krizė darė neigiamą poveikį Lietuvos ekonominei situacijai. Šiuo laikotarpiu krizė įtakos gyventojų santaupoms neturėjo, indėlių augimą skatino aukštos terminuotųjų indėlių palūkanos. 2002 – 2005 m. laikotarpis Lietuvai buvo svarbus dėl lito susiejimo su euru bei integracijos į Europos Sąjungą. Šis laikotarpis – ekonomikos augimo laikotarpis: BVP augimas spartėjo, mažėjo nedarbo lygis, didėjo darbo užmokestis. Gyventojų santaupos kasmet išaugdavo po 2 kartus. 2006 – 2009 m. laikotarpiu ekonomikos augimą keitė nuosmukis – BVP mažėjo, augo infliacija ir nedarbo lygis, mažėjo darbo užmokestis. Gyventojų taupymo srityje finansų sistemos krizė sukėlė daug paradoksalių situacijų: lėtėjanti šalies ekonomika bei infliacijos augimas skatino vartotojus daugiau vartoti, siekiant apsaugoti savo santaupas nuo nuvertėjimo, tačiau dėl tos pačios priežasties dalis gyventojų siekė apsisaugoti nuo galimų dar didesnių finansinių sunkumų ateityje ir dalį lėšų atidėdavo „juodai dienai“. Indėlių augimą šiuo laikotarpiu skatino aukštos indėlių palūkanų normos. 2010 – 2015 m. laikotarpiu makroekonominė situacija šalyje buvo stabili ir pastebimi augimo ženklai: BVP augo, nedarbas mažėjo, didėjo darbo užmokestis, tačiau vėl susiduriama su finansų įstaigų

bankroto problema: 2011 m. bankrutavo bankas „Snoras“, 2013 m. – „Ūkio bankas“, 2014 m. – „Vilniaus taupomoji kasa“. Gyventojų santaupų srityje šiuo laikotarpiu pastebimas laikinas indėlių apimties sumažėjimas, kurį sąlygojo „Snoro“ banko bankrotas. Šiuo laikotarpiu gyventojai turėjo galimybę susipažinti, kaip veikia indėlių draudimo ir kompensavimo sistema. Dėl šios priežasties „Ūkio banko“ bei „Vilniaus taupomosios kasos“ bankrotai tokios didelės įtakos gyventojų santaupoms nebedarė. Nuo 2015 m. gyventojų santaupų augimo lėtėjimą sąlygojo itin žemos terminuotųjų indėlių palūkanos.

4. Sociologinio tyrimo lyčių aspektu rezultatai parodė, jog 62,07 proc. vyrų bei 83,87 proc. moterų neplanuoja savo santaupų. Ir vyrai, ir moterys teigė, jog pagrindinis santaupų šaltinis yra darbo užmokestis. Vyrai dažniausiai taupo poilsiui/laisvalaikiui, senatvei bei „juodai dienai“, o moterys – senatvei, būsto įsigijimui bei „juodai dienai“. Vyrai dažniau taupo grynaisiais pinigais namuose, o moterys pirmenybę teikia santaupų kaupimui banko sąskaitoje. Ir vyrai, ir tyrime dalyvavusios moterys dažniausiai taupo kiekvieną mėnesį reguliariai atidėdami dalį lėšų. Dauguma gyventojų teigė turintys skolų. Vyrai dažniausiai skolinasi vartojimui iš draugų ar šeimos narių, o moterys – iš kredito įstaigų.
5. Tyrimo amžiaus aspektu duomenys parodė, jog dažniausiai savo santaupas planuoja 31 – 35 m. amžiaus gyventojai. Visose amžiaus grupėse pagrindinis santaupų šaltinis yra darbo užmokestis. Jaunesni nei 25 m. apklausos dalyviai dažniausiai taupo automobiliui, 26 – 35 m. apklaustieji taupo būsto įsigijimui, o vyresni nei 36 m. gyventojai dažniausiai yra linkę taupyti „juodai dienai“. Visų, išskyrus 26 – 30 m. apklaustuosius, amžiaus grupių gyventojai pirmenybę teikia santaupų kaupimui/laikymui banko sąskaitoje. Gyventojai iki 45 m. stengiasi taupyti kiekvieną mėnesį reguliariai atidėdami dalį lėšų, o vyresni nei 46 m. gyventojai dažniau renkasi taupyti vieno šeimos nario pajamos, o kito – išleisti vartojimui, mokesčiams ir pan. Visų amžiaus grupių gyventojai turi finansinių įsipareigojimų: daugiausiai įsipareigojimų turi 36 – 45 m. apklausos dalyviai, o mažiausiai 46 – 55 m. apklaustieji. 26 – 30 m. gyventojų dažniausiai skolinasi vartojimui, būsto įsigijimui dažniausiai skolinasi 36 – 40 m. apklaustieji. Net 85,71 proc. vyresnių nei 55 m. amžiaus apklaustųjų dažniausiai skolinasi iš draugų/giminaičių, o iš kredito įstaigų dažniausiai skolintis yra linkę 36 – 40 m. apklaustieji.
6. Įvertinus gyventojų atsakymus pagal pajamų lygį paaiškėjo, jog santaupas labiausiai planuoja vidutines ir dideles pajamas uždirbantys gyventojai. Visi apklausos dalyviai teigė, jog pagrindinis santaupų šaltinis yra darbo užmokestis. Mažas pajamas gaunantys gyventojai dažniausiai taupo būsto įsigijimui, o likę apklausos dalyviai – senatvei. 63,79 proc. mažas pajamas gaunančių apklausos dalyvių pirmenybę teikia taupymui grynaisiais pinigais namuose. Vidutines pajamas uždirbantieji dažniausiai santaupas kaupia banko

sąskaitoje, o dideles pajamas uždirbantys gyventojai dažniausiai taupo investuodami į akcijas, obligacijas, žaliavas, nekilnojamąjį turtą ar renkasi kitas investicines priemones. Visoms pajamų grupėms priklausantys gyventojai teigė, jog dažniausiai taupo kiekvieną mėnesį reguliariai atidėdami dalį savo pajamų. Dauguma gyventojų teigė turintys skolų. Mažas ir vidutines pajamas uždirbantys gyventojai dažniausiai skolinasi vartojimui ir tai jie dažniausiai daro skolindamiesi iš giminaičių ar draugų. Daugiau nei pusė didžiausias pajamas uždirbančių gyventojų dažniausiai skolinasi būstui įsigyti ir šiai grupei priklausantys gyventojai skolinasi iš kredito įstaigų.

Rekomendacijos:

1. Norint sutaupyti pirmiausia reikia turėti tam lėšų, todėl siekiant paskatinti gyventojų taupymą būtų tikslinga leisti didėti darbo užmokesčiui. Tyrimais yra įrodytą, jog vidutinį darbo užmokestį, kurio skaičiavimui didelę įtaką daro dideles pajamas uždirbantieji, gauna tik nedidelė dalis gyventojų, o medianinis darbo užmokestis yra kur kas mažesnis ir jį uždirba didesnė gyventojų dalis.
2. Didinti gyventojų finansinį raštingumą. Daugelis šalies gyventojų neturi išsiugdę įpročio dalį gaunamų pajamų sutaupyti ar planuoti savo išlaidas, todėl reikėtų ugdyti gyventojų finansinį raštingumą bei didinti visuomenės švietimą asmeninių finansų valdymo klausimais, ypač moksleivių ir jaunų žmonių tarpe.
3. Mažinti mokestinę naštą. Įvairūs atlikti tyrimai parodė, jog dalis šalies gyventojų teigia neturintys finansinių galimybių taupyti, todėl siekiant paskatinti taupymą, Vyriausybė turėtų efektyviau įgyvendinti vykdomas programas, pavyzdžiui, skirti mokestines lengvatas ar sumažinti mokestinę naštą mažas pajamas gaunantiems gyventojams. Tai sudarytų sąlygas mažiau „suvartoti“ buitinėms reikmėms ir dalį likusių lėšų sutaupyti.
4. Skatinti gyventojus aktyviau taupyti didinant terminuotųjų indėlių palūkanų normą. Tik šiek tiek už 0 proc. didesnės terminuotųjų indėlių palūkanų normos neigiamai veikia gyventojų santaupų formavimosi procesą ir gyventojai vis dažniau renkasi taupyti grynaisiais pinigais namuose. Gyventojų, ypač konservatyvesnių, taupymą galėtų paskatinti didesnės indėlių palūkanos.

LITERATŪRA

1. **AbuAl–Foul B.** The Causal Relation between Savings and Economic Growth: Some Evidence from MENA Countries, 2010. http://www.luc.edu/orgs/meea/volume12/PDFS/AbuAlFoul_The%20Causal%20Relation%20between%20Savings%20and%20Economic%20Growth.pdf, [žiūrėta 2016 04 10].
2. **Ando A., Modigliani F.** The Life Cycle Hypothesis of Savings: Aggregate Implications and Tests // The American Economic Reviem, 1963, vol. 53, no. 1, p. 53 – 84. Prieiga per internetą: http://www.econ.nyu.edu/user/violante/NYUTeaching/MTA/Spring14/Readings/ando_aer.pdf, [žiūrėta 2015 11 23].
3. **Andriukaitis D. ir kt.** Finansinių paslaugų vadovas. – Vilnius, 2009. – 128 p. – ISBN 978–9955–783–03–9.
4. **Anong S. T., DeVaney S.A.** Determinants of adequate emergency funds including the effects of seeking Professional advice and industry affilation // Family and Consumer Sciences Research Journal. – 2010. 38(4), 405 – 419.
5. **Attanasio P. O.** Cohort analysis of saving behaviour by U.S. households // National Bureau of Economic Research, 1993. Prieiga per internetą: http://discovery.ucl.ac.uk/15244/1/15244.pdf, [žiūrėta 2015 11 23].
6. **Bankrutuojančių ir bankrutavusių bankų sąrašas.** http://www.bankrotodep.lt/Bankrotas.php?Tipas=3, [žiūrėta 2015 11 01].
7. **Batler B., Džonson B.** A dictionary of finance. – Oxford University Press, Market House books Ltd., 1993.
8. **Bendrasis vidaus produktas.** http://www.investologija.lt/LT/makroekonomika/369/3/makroekonominiu–rodikliu–itaka–investicijoms/makroekonominiai–rodikliai–bvp/, [žiūrėta 2015 11 22].
9. **Bikas E.** Lithuanian household savings behaviour // Transformations in Business & Economics, 2008, vol. 7, no. 3(15). – ISNN 1648–4460. – URL: http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT–LDB–0001:J.04~2008~1367181911799/DS.002.1.01.ARTIC, [žiūrėta 2015 10 24].
10. **Bilevičienė T., Jonušauskas S.** Statistinių metodų taikymas rinkos tyrimuose: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. – 308 p. ISBN 978–9955–19–242–8.
11. **Blanchard O.** Makroekonomika: vadovėlis. – Vilnius: Tyto alba, 2007. – 689 p. ISBN 978–9986–16–545–3.

12. **Browning M., Lusardi A.** Household saving: Micro theories and micro facts // Journal of Economic Literature. – 1996. 34, p. 1797–1855. Prieiga per internetą: http://www.nyu.edu/econ/user/bisina/browning–lusardi.pdf, [žiūrėta 2015 09 19].
13. **Bruto darbo užmokestis.** http://zodynas.vz.lt/bruto–darbo–uzmokestis, [žiūrėta 2015 11 22].
14. **Cibulskienė D., Butkus M.** Investicijų ekonomika: realiosios investicijos: mokomoji knyga. – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. – 2007. – 191 p. ISBN 978–9986–38–727–5.
15. **Corranles J.P., Mejia W.B**. The Relevance of Dueserberry Consumption Theory: An Applied Case to Latin America // Revista de Economia de Caribe, 2009, No. 4, p. 19–36.
16. **Černius G.** Namų ūkio finansų valdymas: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. – 188 p. – ISBN 978–9955–19–279–4.
17. **Dudzevičiūtė G.** Ekonomikos plėtros pagrindai: mokomoji knyga. – Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2015. – 98 p. – ISBN
18. **Europos Sąjungos politika užimtumo skatinimo srityje.** Prieiga per internetą: http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/lt/employment_lt.pdf, [žiūrėta 2015 11 18].
19. **Federal Reserve Board.** Surveying the aftermath of the storm: Changes in Family Finances from 2007 to 2009. Washington D.C: Bricker J., Bucks B., Kennickell A., Mach T., Moore K. Prieiga per internetą: http://www.federalreserve.gov/pubs/feds/2011/201117/201117pap.pdf [žiūrėta 2015 09 19].
20. **Fisher P. J., Anong S. T.** Relationship of Saving Motives to Saving Habits // Journal of Financial Counselling and Planning, 2012, vol. 23, no. 2, p. 63 – 79. Prieiga per internetą: https://www.afcpe.org/assets/pdf/v23_j4.pdf, [žiūrėta 2015 09 19].
21. **Global Finance.** Household Saving Rates 2015, https://www.gfmag.com/global–data/economic–data/916lqg–household–saving–rates?page=2, [žiūrėta 2016 04 10].
22. **Infliacija.** http://www.investologija.lt/LT/makroekonomika/369/7/makroekonominiu–rodikliu–itaka–investicijoms/makroekonominiai–rodikliai–infliacija/, [žiūrėta 2015 11 22].
23. **Janušauskaitė G.** Gyvenimo kokybės tyrimai: problemos ir galimybės // Filosofija. Sociologija. – Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2008, Nr. 19 (4). – 34 – 44 p. – URL: http://lmaleidykla.lt/publ/0235–7186/2008/4/34–44.pdf.
24. **Japelli T.** The life–cycle hypothesis, fiscal policy, and social security // The International Conference on Franco Modigliani: Economista Tra Teoria e Impegno Sociale: Working paper, 2005, no. 14, p/ 21.
25. **Jasevičienė F.** Finansų įstaigų veikla ir etika: mokslo studijos. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012. – 240 p. – ISBN 978–609–459–097–9.
26. **Jasienė M., Čapskas G.** Palūkanų normų kaitos ir jos veiksnių tyrimas Lietuvoje 1994 – 2006 m. // Verslas: teorija ir praktika: mokslo darbų žurnalas. – Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos

universiteto Leidybos centras, 2008, Nr. 9(1), p. 33 – 44. ISSN 1822–4202 (online). Prieiga per internetą: http://www.btp.vgtu.lt/index.php/btp/article/viewFile/1648–0627.2008.9.33–44/pdf, [žiūrėta 2015 11 21].

27. **Jurevičienė D.** Asmeninių finansų pagrindai: mokomoji knyga. 2 – oji pataisyta laida. – Vilnius: Technika, 2008. 196 p.
28. **Jurevičienė D., Bikas E.** Dimension of individual saving behaviour // 5th International Scientific Conference Business And Management, May 16–17, 2008, p. 206 – 212. Prieiga per internetą: http://leidykla.vgtu.lt/conferences/BUS_AND_MANA_2008/fin–engeneering/206–212–G–Art–Jureviciene_Bikas.pdf, [žiūrėta 2015 10 24].
29. **Jurevičienė D., Gausienė E.** Finansinės gyventojų elgsenos ypatumai // Verslas: teorija ir praktika. – Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2010. 11(3), p. 222 – 237. – ISSN 1648–0627. – URL: www.btp.vgtu.lt/index.php/btp/article/download/btp.2010.25/26, [žiūrėta 2015 10 24].
30. **Katona G.** Psychological economics // Journal of Behavioral Economics, 1976, vol. 3, no. 1, p. 205 – 208. – URL: http://econpapers.repec.org/article/eeebeheco/v_3a5_3ay_3a1976_3ai_3a1_3ap_3a205–208.htm, [žiūrėta 2015 09 19].
31. **Keynes J. M.** The general theory of employment, interest and money. London: MacMillan, 1936. Prieiga per internetą: http://cas.umkc.edu/economics/people/facultypages/kregel/courses/econ645/winter2011/generaltheory.pdf, [žiūrėta 2015 09 19].
32. **Kokybinė analizė.** http://zodynas.vz.lt/Kokybine–analize, [žiūrėta 2015 11 22].
33. **Kuodis R.** Lietuvos ekonomikos transformacija 1990 – 2008 metais: etapai ir pagrindinės ekonominės politikos klaidos // Pinigų studijos, 2008 Nr. 2. http://www.lb.lt/kuodis_5, [žiūrėta 2015 11 28].
34. **Laumanskaitė E.** Milton Friedman – įtakingasis XX a. monetaristas // Pinigų studijos, 2006, no. 2, p. 93 – 99.
35. **Lee S., Park M., Montalto C. P.** The effect of family life cycle and financial management practices on household saving patterns // Journal of Korean Home Economics Association English Edition. – 2000. 1. 79 – 92.
36. **Lietuvos bankas.** Bankų statistikos metraštis 2000 m. – ISSN 1648–861X (online). – URL: https://www.lb.lt/2000_m_1, [žiūrėta 2015 09 09].
37. **Lietuvos bankas.** Bankų statistikos metraštis 2006 m. – ISSN 1648–861X (online). – URL: https://www.lb.lt/2006_m_1, [žiūrėta 2015 09 09].

38. **Lietuvos bankas.** Bankų statistikos metraštis 2012 m. – ISSN 1648–861X (online). – URL: https://www.lb.lt/banku_statistikos_metrastis_2012_m, [žiūrėta 2015 09 09].
39. **Lietuvos bankas**. Finansinio stabilumo apžvalga, 2005. – Vilnius, 2006. – 55 p. – ISSN 1822–5071 (online). – URL: https://www.lb.lt/finansinio_stabilumo_apzvalga_2006_m, [žiūrėta 2015 11 19].
40. **Lietuvos bankas.** Finansinio stabilumo apžvalga, 2006. – Vilnius, 2007. – 56p. – ISSN 1822–5071 (online). – URL: https://www.lb.lt/fsa_2007_2, [žiūrėta 2015 11 19].
41. **Lietuvos bankas.** Finansinio stabilumo apžvalga, 2008. – Vilnius, 2008. – 64 p. – ISSN 1822–5071 (online). – URL: https://www.lb.lt/fsa_2008_2, [žiūrėta 2015 11 19].
42. **Lietuvos bankas.** Mėnesinis biuletenis 2000 m. gruodis, Nr. 12. – ISSN 1392–0413. – URL: https://www.lb.lt/2000_nr_12, [žiūrėta 2015 09 09].
43. **Lietuvos bankas.** Mėnesinis biuletenis 2003 m. gruodis, Nr. 12. – ISSN 1392–0413. – URL: https://www.lb.lt/2003_nr__12, [žiūrėta 2015 09 09].
44. **Lietuvos bankas.** Mėnesinis biuletenis 2006 m. gruodis, Nr. 12. – ISSN 1648–8997 (online). – URL: https://www.lb.lt/2006_nr__12, [žiūrėta 2015 09 09].
45. **Lietuvos bankas.** Mėnesinis biuletenis 2008 m. gruodis, Nr. 12. – ISSN 1392–0413. – URL: https://www.lb.lt/2008_nr__12, [žiūrėta 2015 09 09].
46. **Lietuvos bankas.** Mėnesinis biuletenis 2014 m. rugsėjis, Nr. 9. – ISSN 1648–8997 (online). – URL: https://www.lb.lt/menesinis_biuletenis_2014_nr_9, [žiūrėta 2015 09 09].
47. **Lietuvos bankas.** Mėnesinis biuletenis 2015 m. gruodis, Nr. 12. – ISSN 1648–8997 (online). – URL: http://www.lb.lt/menesinis_biuletenis_2015_nr_12, [žiūrėta 2016 02 26].
48. **Lietuvos laisvosios rinkos institutas.** Lietuvos ekonomikos tyrimas 2014/2015 (1). – ISSN 2351–6917. – URL: http://files.lrinka.lt/LET34/LET2014–15–1_LT.pdf, [žiūrėta 2016 04 15].
49. **Lietuvos Respublikos Finansų ministerija.** Darbo užmokesčio didinimo programa. http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/strateginis_veiklos_planas_2007_2009/1b_forma_%281_8_darbo_uzmokescio_didinimas%29.pdf, [žiūrėta 2015 11 21].
50. **Lunt P., Livingstone S.** Psychological, social and economic determinants of saving: Comparing recurrent and total savings // Journal of Economic Psychology, 1991. 12, p. 621–641.
51. **Melicher, R. W., Norton, E. A**. (2003). Finance: Introduction to Institutions, Investments, and Management. New York: John Wiley & Sons, Inc.
52. **Misztal P**. The relationship between savings and economic growth in countries with defferent level of economic development // e–Finance, 2011, vol. 7, nr 2. – URL: http://www.econstor.eu/bitstream/10419/66731/1/670173894.pdf, [žiūrėta 2016 04 15].
53. **Natkevičienė R**. Namų ūkių ekonominių lūkesčių ir makroekonominių procesų sąsajų vertinimas Baltijos šalyse / Magistro darbas: 04 S – Ekonomika. – Kaunas: Vytauto Didžiojo

universitetas, 2010. – 74 p. – URL: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT–eLABa–0001:E.02~2010~D_20100621_115412–09767/DS.005.0.02.ETD.

54. **Nedarbas.** http://zodynas.vz.lt/Nedarbas, [žiūrėta 2015 11 22].
55. **Norkus Z.** Ar galim gyventi geriau? Velfarizmas ir jo alternatyvos // Politologija, 2007, Nr. 4 (36).
56. **Pajamų mokesčio tarifai.** https://www.vmi.lt/cms/web/kmdb/1.4.6.3/–/asset_publisher/0OhS/content/pajamu–mokescio–tarifai–nuo–2003–01–01–iki–2009–12–31/10174?redirect=https%3A%2F%2Fwww.vmi.lt%2Fcms%2Fweb%2Fkmdb%2F1.4.6.3%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_0OhS%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn–1%26p_p_col_count%3D1, [žiūrėta 2015 11 21].
57. **Pilibaitis R.** ECB didina bazines palūkanų normas // Verslo žinios, 2006. http://archyvas.vz.lt/news.php?id=465958&strid=1003&rs=0&ss=06c3aed95d951ab6bbf998caf67d4abf&y=2006%2004%2026, [žiūrėta 2015 11 18].
58. **Racionalių lūkesčių teorija.** http://zodynas.vz.lt/Racionaliu–lukesciu–teorija, [žiūrėtaa 2016 04 15].
59. **Rakauskienė O. G.** Gyventojų santaupų problema: mikro – ir makroaspektai // Pinigų studijos: mokslo darbai. – Vilnius: Lietuvos bankas, 1998, Nr. 4, p. 39–53. – URL: http://www.lb.lt/rakauskiene.
60. Rakauskienė O. G. Studija apie gyvenimo kokybės matavimą // Mokslo Lietuva. – Vilnius, 2016, Nr. 4 (558), p. 4–5. – ISSN 1392–7191.
61. **Rakauskienė O. G., Bikas E.** Lietuvos gyventojų santaupos: moterų ir vyrų taupymo elgsenos modeliai // Ekonomika: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007, 79, p. 124 – 141. – ISSN 1392–1258.
62. **Rakauskienė O. G. ir kiti.** Gyvenimo kokybės rodiklių sistema ir vertinimo modelis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015. – 760 p. – ISBN 978–9955–19–712–6.
63. **Rakauskienė O. G. ir kiti.** Lyčių ekonomika: monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014. – 762 p. – ISBN 978–9955–19–672–3.
64. **Rakauskienė O.G., Servetkienė V.** Lietuvos gyventojų gyvenimo kokybė: dvidešimt metų rinkos ekonomikoje: monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011. – 360 p. – ISBN 978–9955–19–317–3.
65. **Remolina D. et al.** How does savings rate affect economic growth? https://smartech.gatech.edu/bitstream/handle/1853/52852/Remolina_Martinez_Munoz.pdf, [žiūrėta 2016 04 10].
66. **Rutkauskas A.V., Martinkutė R.** Investicijų portfelio anatomija ir valdymas: monografija. – Vilnius: Technika, 2007. – 360p. ISBN 978–9955–28–216–7.

67. **Savings and Economy Growth.** http://finance.mapsofworld.com/savings/account/economic–growth.html, [žiūrėta 2016 04 04].
68. **SEB bankas.** Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2000 m. balandis, Nr. 1. https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/65_LMA1.pdf, [žiūrėta 2015 11 06].
69. **SEB bankas.** Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2003 m. sausis, Nr. 4 (12). – ISSN 1648–1542. – URL: https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/112_LMA12.pdf, [žiūrėta 2015 11 06].
70. **SEB bankas.** Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2004 m. sausis, Nr. 4 (16). – ISSN 1648–1542. – URL: https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/1018_lma16.pdf, [žiūrėta 2015 11 06].
71. **SEB bankas.** Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2005 m. vasaris, Nr. 4 (20). – ISSN 1648–1542. – URL: https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/86_lma20.pdf, [žiūrėta 2015 11 06].
72. **SEB bankas.** Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2006 m. kovas, Nr. 4 (24). – ISSN 1648–1542. – URL: https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/92_lma24.pdf, [žiūrėta 2015 11 06].
73. **SEB bankas.** Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2007 m. kovas, Nr. 27. – ISSN 1648–1542. – URL: https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/94_LMA27.pdf, [žiūrėta 2015 11 06].
74. **SEB bankas.** Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2007 m. rugsėjis, Nr. 29. – ISSN 1648–1542. – URL: https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/102_LMA_Nr29.pdf, [žiūrėta 2015 11 06].
75. **SEB bankas.** Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2007 m. gruodis, Nr. 30. – ISSN 1648–1542. – URL: https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/96_LMA_Nr30.pdf, [žiūrėta 2015 11 06].
76. **SEB bankas.** Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2008 m. gruodis, Nr. 34. – ISSN 1648–1542. – URL:

https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/100_LMA34.pdf, [žiūrėta 2015 11 06].

77. **SEB bankas.** Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2010 m. balandis, Nr. 40. – ISSN 1648–1542. – URL: https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/210_LMA40.pdf, [žiūrėta 2015 11 06].
78. **SEB bankas.** Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2011 m. kovas, Nr. 43. – ISSN 1648–1542. – URL: https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/1080_LMA43.pdf, [žiūrėta 2015 11 06].
79. **SEB bankas.** Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2012 m. kovas, Nr. 47. – ISSN 1648–1542. – URL: https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/1999_LMA47.pdf, [žiūrėta 2015 11 06].
80. **SEB bankas.** Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2012 m. rugsėjis, Nr. 49 – ISSN 1648–1542. – URL: https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/2278_LMA49.pdf, [žiūrėta 2015 11 06].
81. **SEB bankas.** Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2014 m. rugsėjis, Nr. 57. – ISSN 1648–1542. – URL: https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/lma57.pdf, [žiūrėta 2015 11 06].
82. **SEB bankas.** Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2015 m. sausis, Nr. 61. – ISSN 1648–1542. – URL: https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/lma_61.pdf, [žiūrėta 2016 02 26].
83. **Shefrin H. M., Thaler R. H.** The behavioral life – cycle hypothesis // Economic Inquire, 1988, vol. 26, no. 4, p. 609 – 643. Prieiga per internetą: http://faculty.chicagobooth.edu/Richard.Thaler/research/pdf/The%20Behavioral%20Life–Cycle%20Hypothesis.pdf, [žiūrėta 2015 11 23].
84. **Servetkienė V.** Gyvenimo kokybės daugiadimensis vertinimas, identifikuojant kritines sritis: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, ekonomika (04 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. – 310 p. – ISBN 978–9955–19–593–1.
85. **Snieška V. ir kt.** Makroekonomika: vadovėlis. – Kaunas: Technologija, 2005 m. – ISBN 9955–25–062– 3.

86. **Stiglitz E. et al.** Report by the Commisision on the measurement of Economic Performance and Social Progress, 2010. http://www.insee.fr/fr/publications–et–services/default.asp?page=dossiers_web/stiglitz/documents–commission.htm, [žiūrėta 2016 04 02].
87. **Šileika A., Martinaitytė L.** Asmeninio vartojimo ir vidaus investicijų Lietuvoje ryšio analizė // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 2012, Nr. 3(27), p. 8–19. – ISSN 16488–9098.
88. **Šuišienė I.** Ekonominio augimo modeliai ir juos sąlygojančių veiksnių įvertinimas (Lietuvos pavyzdžiu) / Magistro darbas: 04 S – Ekonomika. – Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2009. – 74 p. – URL. http://vddb.library.lt/fedora/get/LT–eLABa–0001:E.02~2009~D_20090909_084712–28743/DS.005.0.01.ETD.
89. **Tidikis R.** Socialinių mokslų tyrimų metodologija: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003. – 628 p. ISBN 9955–563–26–5.
90. **Tyrimo apklausa.** http://apklausa.lt/f/gyventoju–santaupu–tyrimas–3a5xzp8/answers/new.fullpage, [žiūrėta 2016 04 22].
91. **Valstybinė lietuvių kalbos komisija**. URL: http://www.vlkk.lt/lit/1240 [žiūrėta 2015 04 13].
92. **Valstybinė mokesčių inspekcija**. Gyventojų pajamų mokesčio lengvata asmenims, mokantiems gyvybės draudimo įmokas. https://www.vmi.lt/cms/.../08b15a54-6d82-488c-827e-e19c5f3fbe77, [žiūrėta 2016 04 16].
93. **Vilniaus bankas: geri rezultatai prieš gandus.** http://archyvas.vz.lt/news.php?strid=1002&id=45328, [žiūrėta 2015 11 18].

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Sladkevičiūtė A. Lietuvos gyventojų santaupų struktūros ir raidos vertinimas / Tarptautinės prekybos magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. habil. dr. O. G. Rakauskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2016. – 122 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išnagrinėti gyventojų santaupų teoriniai aspektai bei išanalizuota Lietuvos gyventojų santaupų struktūra ir raida 1994 – 2015 m. Pirmojoje darbo dalyje teoriniu požiūriu apibrėžiama gyventojų santaupų esmė ir turinys, pajamų ir vartojimo teorijos, taupymo įtaka ekonomikos augimui ir gyvenimo kokybei bei santaupų motyvai. Antrojoje darbo dalyje pateikiama gyventojų santaupų samprata bei tyrimo metodologija. Trečiojoje darbo dalyje pateiktas empirinis tyrimas, susidedanti iš dviejų dalių: pirma empirinio tyrimo dalis apima Lietuvos gyventojų santaupų raidos ir struktūros analizę 1994 – 2015 m. Antra tyrimo dalis – sociologinis gyventojų santaupų tyrimas, analizuojantis santaupų struktūrą, taupymo motyvus ir būdus lyčių, amžiaus bei pajamų lygio aspektu.

Pagrindiniai žodžiai: santaupos, taupymo motyvai, gyventojų indėliai, taupymo elgsenos modeliai.

Sladkevičiūtė A. The Evaluation of the Lithuanian Residents‘ savings structure and development / The Master‘s Thesis of International Trade. Supervisor prof. habil. dr. O. G. Rakauskienė. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2016. – 122 p.

ANNOTATION

The thesis analyzes the theoretical aspects of the residents’ savings and discusses the development and structure of the Lithuanian residents’ deposits during 1994 – 2015. The first part of the thesis defines the theoretical concept of residents’ savings, its’ motives, income and consumption theories, the factors of saving process, savings impact on economic growth and quality of life. The following part provides the methodology. The third part of thesis represents the empirical research that consists of the following parts: first of all, research analyzes the development and structure of Lithuania residents’ deposits in the banks in the period of 1994 – 2014. Secondly, the research discusses subjective evaluation of the residents’ savings, saving motives and methods according to their gender age and income.

Key words: residents' savings, saving motives, residents' deposits, men's and women's saving motives, different age residents' saving motives, different income residents' saving motives.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Sladkevičiūtė A. Lietuvos gyventojų santaupų struktūros ir raidos vertinimas / Tarptautinės prekybos magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. habil. dr. O. G. Rakauskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2016. – 122 p.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali, nes gyventojų santaupos yra pagrindinis kreditavimo šaltinis bei gyventojų pajamų sudedamoji dalis, skatinanti vartojimą. Darbo objektas yra Lietuvos gyventojų santaupos, jų struktūra, taupymo motyvai bei būdai. Darbo tikslas: įvertinti Lietuvos gyventojų santaupų raidą 1994 – 2015 m., taupymo tikslus bei motyvus. Siekiant tikslo buvo suformuluoti keturi uždaviniai: 1) remiantis užsienio bei Lietuvos moksline literatūra, išnagrinėti santaupų esmę ir turinį, santaupų teorijas, taupymo proceso veiksnius bei santaupų motyvus; 2) sukurti santaupų tyrimo metodologiją; 3) išanalizuoti gyventojų santaupų struktūrą ir raidą makrolygiu; 4) išanalizuoti gyventojų santaupų motyvus bei taupymo būdus mikrolygiu.

Atlikus mokslinės literatūros analizę paaiškėjo, kad gyventojų santaupos dažniausiai yra apibrėžiamos: 1) siaurąja prasme – santaupos suprantamos kaip skirtumas tarp pajamų ir išlaidų.; 2) plačiąja prasme – santaupos traktuojamos kaip pinigų investavimas, naudojant įvairias finansines priemones. Darbe didžiausias dėmesys buvo skiriamas pagrindinei santaupų formai – indėliui, kuris laikomas saugia ir patikima investicija, garantuojančia nustatyto dydžio palūkanas.

Lietuvos gyventojų indėlių raida ir struktūra buvo analizuojamos 1994 – 2015 m. laikotarpiu. Šis laikotarpis pagal namų ūkių indėlių metinio kitimo tendenciją bei ekonominę situaciją buvo suskirstytas į penkis trumpesnius etapus. Per visą 20 – ies metų laikotarpį Lietuvos ekonomika patyrė 16 bankų bankrotų, 2 finansų sistemos krizes, nacionalinės valiutos susiejimas su euru, integracija į Europos Sąjungą. Visi šie veiksniai darė įtaką gyventojų santaupų proceso vystymuisi.

Atliktas subjektyvus gyventojų santaupų tyrimas, naudojat anketinės apklausos metodą, parodė, jog santaupų kaupimo motyvai tarp vyrų ir moterų, skirtingų amžiaus grupių bei skirtingas pajamas gaunančių gyventojų skiriasi.

Darbą sudaro įvadas, trys skyriai ir išvados. Darbe yra 17 lentelių, 56 paveikslai bei 6 priedai.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

Sladkevičiūtė A. The Evaluation of the Lithuanian Residents‘ savings structure and development / The Master‘s Thesis of International Trade. Supervisor prof. habil. dr. O. G. Rakauskienė. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2016. – 122 p.

SUMMARY

The thesis discusses a relevant topic because the residents‘ savings is the main source for crediting and income, encouraging the consumption. The paper focuses on the Lithuanian residents‘ savings, their structure, saving motives and the aims of savings. The main aim of the thesis is to provide the analysis of the development and structure of the Lithuanian residents‘ savings, saving goals and motives. The thesis has several objects: 1) to analyze the concept of the residents‘ savings, its motives, income and consumption theories, the factors influencing the process of savings taking into consideration the scientific literature; 2) to establish research methodology; 3) to analyze the statistics and evaluate households’ savings in macro level; 4) to analyze households’ savings motives in micro level.

The analysis of the scientific literature has shown that the residents‘ savings are the most commonly defined as the following: 1) the difference between the income and expense; 2) the investment, using various financial tools. The thesis emphasizes the form of the savings, deposit, which is considered to be a safe and trustworthy investment that guarantees a particular amount of interest.

The thesis deals with the development and structure of deposits in the period of 1994 – 2015. The mentioned period is divided into five shorter stages, according to the annual economical situation and the changing tendencies of the household deposits. During the last 20 years, the Lithuanian economy has experienced 16 bankrupts, 2 financial crisis, the union of the national currency with Euro, and the integration into the European Union. All the factors that have been mentioned above have had influence on the process of the residents‘ savings‘ development.

The subjective research of the residents‘ savings used the method of the questionnaire. It has shown that the motives of the process of savings are different among women and men, among different groups of ages and among different groups of incomes.

The thesis consists of an introduction, three chapters and conclusions. The paper contains 17 tables, 56 figures and 6 appendices.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

12 lentelė. Lietuvos makroekonominiai rodikliai 1994 – 2015 m.

Rodiklis		Nominalusis BVP (mln. EUR)	Realusis BVP metinis pokytis (proc.)	Infliacija (proc.)	Nedarbo lygis (proc.)	Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (EUR)					
						Šalies ūkis su IĮ	Metinis pokytis (proc.)	Valstybinis sektorius	Metinis pokytis (proc.)	Privatus sektorius su IĮ	Metinis pokytis (proc.)
Prieš įstojant į ES	1994	4895,79	–	86,2	8,4	94,24	–	107,45	–	82,51	–
	1995	7797,87	59,28	40,4	13,4	139,3	47,81	153,9	43,23	124,4	50,76
	1996	9762,05	25,19	26,2	15,6	179	28,50	197,7	28,46	159,2	27,97
	1997	11733,93	20,20	9,3	13,3	225,4	25,92	246,5	24,68	205,7	29,21
	1998	13037,22	11,11	5,6	13,2	269,3	19,48	299,1	21,34	243,3	18,28
	1999	12710,09	– 2,51	0,9	14,6	286	6,20	315,8	5,58	259	6,45
	2000	13323,24	4,82	1,4	16,4	281,2	–1,68	311,9	–1,23	254,3	–1,81
	2001	14156,48	6,25	2	17,4	284,5	1,17	317,9	1,92	257,2	1,14
	2002	15161,93	7,10	0,3	13,8	293,6	3,20	328,4	3,30	268,1	4,24
	2003	16575,65	9,32	–1,1	12,4	310,6	5,79	347,7	5,88	285,2	6,38
Įstojus į ES	2004	18237,72	10,03	1,2	11,4	332,9	7,18	368,2	5,90	309,8	8,63
	2005	21002,35	15,16	2,7	8,3	369,6	11,02	409,4	11,19	345,8	11,62
	2006	24079,18	14,65	3,8	5,6	433,2	17,21	472,9	15,51	410,9	18,83
	2007	29040,66	20,60	5,8	4,2	522	20,50	547,9	15,86	508,5	23,75
	2008	32696,28	12,59	11,1	5,9	623,2	19,39	676,2	23,42	596,1	17,23
	2009	26934,81	– 17,62	4,2	13,8	595,5	– 4,44	662	– 2,10	554,8	– 6,93
	2010	28001,30	3,96	1,2	17,8	575,8	– 3,31	632,4	– 4,47	540,4	– 2,60
	2011	31247,28	11,59	4,1	15,4	592,5	2,90	651,5	3,02	557,9	3,24
	2012	33313,98	6,61	3,2	13,4	615,1	3,81	671,4	3,05	583,8	4,64
	2013	34955,60	4,93	1,2	11,8	646,3	5,07	693,4	3,28	621,1	6,39
	2014	36444,40	4,26	0,2	10,7	677,4	4,81	721,3	4,02	654,9	5,44
	2015	37190,0	2,05	– 0,7	9,1	756,9	5,9	755,3	–	724,7	–

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis bei SEB banko makroekonominėmis prognozėmis[69, 73, 78, 82]

2 PRIEDAS

13 lentelė. Namų ūkių indėliai 1994 – 2015 m.

Rodiklis		Visi indėliai (mln. EUR)	Namų ūkių indėliai (mln. EUR)	Namų ūkių indėliai palyginti su visais indėliai (proc.)	Namų ūkių indėlių metinis pokytis (proc.)	Namų ūkių indėliai pagal valiutą (mln. EUR)			Terminuotieji namų ūkių indėliai (mln. EUR)			
						Litais	Eurais	Kitomis valiutomis	Iki 1 d.	Iki 1 m.	Nuo 1 iki 2 m.	Nuo 2 m.
Prieš įstojant į ES	1994	1037,65	415,08	40,00	–	251,77	163,32		122,13	292,95		
	1995	1090,13	458,15	42,03	10,38	277,60	180,55		148,31	309,84		
	1996	1197,17	421,02	35,17	– 8,10	241,17	179,85		156,97	264,05		
	1997	1739,57	630,59	36,25	49,78	352,67	277,95		260,77	369,82		
	1998	1931,62	851,05	44,06	34,96	451,52	399,50		345,92	505,13		
	1999	2157,70	1133,51	52,53	33,19	548,05	585,50		681,82	741,31		
	2000	2508,23	1486,39	59,26	31,13	670,88	815,51		494,03	992,35		
	2001	2958,35	1865,82	63,07	25,53	901,41	964,41		639,60	1226,22		
	2002	3339,75	2030,64	60,80	8,83	1280,29	750,35		808,59	1222,05		
	2003	3934,55	2332,17	59,27	14,85	1703,28	628,88		1032,41	1299,73		
Įstojus į ES	2004	5151,50	2954,50	57,35	26,68	2290,20	295,21	369,09	1357,10	1144,26	354,76	68,35
	2005	7016,13	4117,53	58,69	39,36	3220,20	448,85	448,48	2021,52	1458,32	479,96	111,71
	2006	8645,94	5375,96	62,18	30,56	4285,80	651,88	438,28	2611,56	1973,27	602,84	137,97
	2007	10664,94	6800,63	63,77	26,50	5316,03	1079,30	405,29	3022,76	2868,40	735,26	129,75
	2008	10524,33	7151,50	67,95	5,16	5244,24	1541,16	366,11	2465,91	3770,59	726,77	122,77
	2009	11392,38	7392,64	64,89	3,37	5007,73	2046,98	337,93	2331,56	4207,43	656,57	153,88
	2010	12561,17	7854,84	62,53	6,25	5557,37	1883,11	414,39	3012,37	3885,77	726,08	170,24
	2011	12274,10	7719,56	62,89	– 1,72	5894,14	1451,95	373,47	3355,94	3548,25	530,50	216,38
	2012	13373,18	8321,59	62,23	7,80	6504,37	1364,05	453,17	3883,08	3387,16	709,02	260,66
	2013	14289,10	8694,0	60,84	4,48	6791,91	1427,10	474,98	4476,86	3144,49	745,66	235,40
	2014	16288,50	9981,0	61,28	14,80	6789,04	1566,41	1384,95	5748,9	3096,1	805,4	216,1
	2015	17188,20	10768,30	62,65	7,89	–	10202,2	566,1	6638,1	2913,8	730,6	267,6

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos banko duomenimis[36, 37, 38, 45, 47]

3 PRIEDAS

14 lentelė. Namų ūkių indėlių palūkanų normos 1994 – 2015 m.

Rodiklis		Terminuotųjų indėlių palūkanų norma (proc.)											
		Iš viso		Iki 1 mėn.		Nuo 1 iki 6 mėn.		Nuo 6 mėn. iki 1 m.		Nuo 1 iki 2 m.		Nuo 2 m.	
		Litais	Eurais*	Litais	Eurais*	Litais	Eurais*	Litais	Eurais*	Litais	Eurais*	Litais	Eurais*
Prieš įstojant į ES	1994	19,73	14,21	21,94	10,92	20,15	16,09	25,03	15,82	16,81	25,03	–	–
	1995	16,81	13,09	14,78	10,18	17,13	13,16	16,98	15,10	11,94	16,98	–	–
	1996	11,04	7,85	11,39	6,07	10,89	7,98	13,49	14,64	11,27	13,49	–	–
	1997	6,03	4,75	5,27	3,36	6,29	4,75	7,16	5,82	7,05	7,16	7,62	5,00
	1998	5,96	4,27	4,62	3,55	6,60	4,34	7,36	5,19	7,68	7,37	7,37	5,06
	1999	7,40	4,52	6,47	3,90	7,41	4,47	8,28	5,25	8,09	7,49	8,03	5,59
	2000	7,18	4,74	5,76	3,85	7,04	4,6	7,99	5,24	8,90	5,87	8,49	6,02
	2001	5,15	3,82	3,87	3,20	4,91	3,73	5,90	4,22	6,78	4,90	6,49	4,11
	2002	3,00	1,83	1,93	1,49	2,83	1,81	3,68	2,16	4,47	2,76	3,76	2,39
	2003	2,14	1,58	1,48	1,26	2,17	1,52	2,93	1,91	3,24	2,13	3,16	2,16
Įstojus į ES	2004	2,25	2,19	1,95	1,97	2,40	2,20	3,03	2,95	3,36	3,23	3,92	3,69
	2005	2,40	2,32	2,01	1,99	2,47	2,25	3,55	3,38	3,57	3,33	4,24	3,87
	2006	2,97	3,04	2,58	2,68	3,08	2,97	3,77	3,77	3,59	3,43	4,35	1,93
	2007	5,27	4,00	4,86	3,45	5,53	4,11	5,87	4,73	5,23	3,63	5,98	6,22
	2008	7,86	4,99	6,68	4,00	8,20	5,14	8,81	6,60	9,30	7,32	9,91	7,84
	2009	6,30	2,09	2,33	1,05	5,76	1,93	7,86	3,17	8,13	3,67	8,89	3,97
	2010	1,67	1,14	0,29	0,17	1,05	0,91	2,75	2,04	3,36	2,36	2,32	3,26
	2011	1,68	1,33	0,57	0,61	1,35	1,30	2,13	2,12	2,53	2,45	3,21	3,37
	2012	0,83	0,69	0,08	0,09	0,26	0,33	1,18	1,23	1,34	1,58	3,00	2,59
	2013	0,66	0,61	0,13	0,10	0,30	0,35	0,90	0,89	1,05	1,19	1,76	1,57
	2014	0,48	0,42	0,07	0,06	0,15	0,14	0,56	0,52	1,36	1,20	1,61	1,34
	2015	–	0,30	–	0,02	–	0,13	–	0,35	–	0,68	–	1,21

*Iki 2004 m. indėlių eurais palūkanų norma pateikiama bendrai su indėlių kitomis valiutomis palūkanų norma.

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos banko duomenimis[44, 45, 46, 47]

4 PRIEDAS

15 lentelė. Paskolos fiziniams asmenims ir jų palūkanų normos 1994 – 2015 m.

Rodikliai		Visos paskolos (mln. EUR)	Paskolos namų ūkiams (mln. EUR)					Paskolos namų ūkiams pagal valiutą (mln. EUR)			Naujų paskolų namų ūkiams nacionaline valiuta palūkanų normos (proc.)			
			Iš viso	Paskolų metinis pokytis (proc.)	Vartojimo	Būsto	Kitos	Litais	Eurais	Kitomis valiutomis	Iš viso	Vartojimo	Būsto	Kitos
Prieš įstojant į ES	1994	1047,85	80,46	–	–	–	–	44,14	36,32		–	–	–	–
	1995	1053,06	63,86	– 20,63	–	–	–	51,64	12,22		–	–	–	–
	1996	994,90	69,31	8,53	–	–	–	63,51	5,79		–	–	–	–
	1997	1201,84	105,13	51,69	–	–	–	98,38	6,75		–	–	–	–
	1998	1491,63	151,67	44,27	–	–	–	126,42	25,25		–	–	–	–
	1999	1711,86	191,15	26,03	29,43	23,66	138,06	130,73	60,41		13,25	15,27	10,07	14,41
	2000	1779,45	173,37	– 13,17	23,08	18,68	124,22	83,44	82,54		12,65	14,46	9,40	13,09
	2001	2111,16	218,23	31,48	26,82	61,37	130,04	121,06	94,88		9,96	12,11	8,77	9,0
	2002	2563,48	372,60	70,74	38,81	165,78	168,01	273,46	97,57		7,43	10,76	6,41	5,12
	2003	3800,25	738,79	98,28	89,55	447,61	201,63	523,05	214,49		6,50	9,92	4,97	4,61
Įstojus į ES	2004	5389,74	1450,36	96,32	217,07	998,64	234,65	829,30	592,42	28,64	6,43	8,79	4,71	5,84
	2005	8760,46	2709,08	86,79	441,00	1870,22	397,85	1226,42	1464,96	17,70	4,73	6,28	3,65	5,29
	2006	12098,44	4586,25	69,29	741,22	2997,02	848,01	2574,26	2001,45	10,54	5,55	7,44	4,84	6,04
	2007	17293,53	7249,30	58,07	1059,86	4849,37	1340,10	3640,15	3595,69	13,47	8,68	10,3	7,36	8,55
	2008	20597,98	8740,93	20,58	1265,15	6055,49	1420,30	3353,28	5304,22	83,44	11,15	14,03	7,41	12,01
	2009	18781,45	8362,26	– 4,33	1026,50	6026,79	1308,97	2451,34	5832,08	78,83	11,05	16,76	8,81	9,26
	2010	17866,60	7916,91	– 5,33	931,65	5983,09	1002,17	2107,71	5716,38	92,82	7,54	15,08	4,75	6,02
	2011	16921,46	7560,73	– 4,50	691,27	5934,00	935,50	1940,77	5533,45	86,51	5,96	13,19	4,1	5,73
	2012	17100,35	7417,20	– 1,90	656,02	5873,61	887,57	2050,57	5288,55	78,05	5,25	12,07	2,57	5,04
	2013	16789,68	7384,76	– 0,44	660,10	5891,62	833,03	2201,81	5114,08	68,87	6,18	14,79	2,72	5,01
	2014	16541,00	7380,65	0,06	631,95	5996,50	752,23	2316,53	5026,69	65,02	5,52	14,82	2,3	4,12
	2015	16983,00	7751,1	5,02	665,20	6167,5	918,50	–	7686,7	64,40	3,74	13,52	1,85	3,52

* Iki 2004 m. paskolos eurais pateikiamos bendrai su paskolomis kitomis užsienio valiutomis

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos banko duomenimis[36, 37, 38, 39, 40, 41, 47]

5 PRIEDAS

16 lentelė. Įvairių amžiaus grupių gyventojų sutaupoma suma per mėnesį

		Gyventojų amžius						
		Iki 25 m.	26 – 30 m.	31 – 35 m.	36 – 40 m.	41 – 45 m.	46 – 55 m.	Daugiau nei 55 m.
Kokią sumą nuo savo pajamų sutaupote per mėnesį?	5	2,63	7,89	–	–	–	–	–
	10	–	18,42	–	46,67	–	–	–
	15	18,42	5,26	–	–	–	–	–
	20	21,05	5,26	20,00	–	–	–	–
	25	–	18,42	–	–	–	–	–
	30	13,16	2,63	20,00	–	50,00	–	–
	35	0,00	2,63	–	–	–	–	–
	50	15,79	2,63	–	–	–	–	–
	60	13,16	2,63	–	–	–	–	–
	80	–	15,79	–	–	–	–	–
	100	–	–	–	–	50,00	100,00	14,29
	200	15,79	7,89	60,00	40,00	–	–	–
	500	–	10,53	–	13,33	–	–	85,71
	Iš viso:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

17 lentelė. Įvairių amžiaus grupių gyventojų sutaupoma suma per metus

		Gyventojų amžius						
		Iki 25 m.	26 – 30 m.	31 – 35 m.	36 – 40 m.	41 – 45 m.	46 – 55 m.	Daugiau nei 55 m.
Kokia sumą savo pajamų sutaupote per metus?	60	5,26	7,89	–	–	–	–	–
	120	0,00	18,42	–	46,67	–	–	–
	180	15,79	5,26	–	–	–	–	–
	240	21,05	5,26	20,00	–	–	–	–
	300	0,00	18,42	–	–	–	–	–
	360	13,16	2,63	20,00	–	50,00	–	–
	420	–	2,63	–	–	–	–	–
	600	15,79	2,63	–	–	–	–	85,71
	720	13,16	2,63	–	–	–	–	–
	800	–	15,79	–	–	–	–	–
	1000	10,53	2,63	20,00	–	–	–	–
	1200	–	–	0,00	–	50,00	100,00	14,29
	2400	5,26	5,26	40,00	40,00	–	–	–
	6000	–	10,53	–	13,33	–	–	–
	Iš viso:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

6 PRIEDAS

KLAUSIMYNAS

Gerb. Respondente,

Esu Mykolo Romerio universiteto 2 kurso magistrantūros studentė ir atlieku tyrimą, susijusį su gyventojų santaupomis. Apklausa yra anoniminė ir jos metu gauti duomenys bus naudojami magistro baigiamajam darbui parengti. Iš anksto dėkoju už Jūsų atsakymus.

1. Jūsų lytis:
- Vyras
- Moteris

2. Jūsų gyvenamoji vieta:
- Didmiestis
- Miestas
- Kaimas

3. Jūsų amžius (įrašykite):_____

4. Jūsų išsilavinimas:
- Pagrindinis
- Vidurinis
- Aukštasis neuniversitetinis
- Aukštasis universitetinis

5. Kokios Jūsų vidutinės mėnesio pajamos eurais (įrašykite)?_____

6. Jūsų šeimyninė sudėtis:
- Viengungis/ – ė
- Viengungis/ – ė su vaiku/ – ais
- Pora be vaikų
- Pora su vaikais

7. Vaikų skaičius šeimoje (įrašykite):_____

8. Ar taupote?
- Taip
- Ne

9. Ar planuojate savo santaupas?
- Taip
- Ne

6 priedo tęsinys kitame puslapyje

6 priedo tęsinys

10. Koks yra Jūsų santaupų šaltinis (galimi keli atsakymų variantai)?
- Darbo užmokestis
- Premijos ar priedai prie darbo užmokesčio
- Universiteto mokama stipendija
- Pajamos gaunamos iš nekilnojamojo turto nuomos ar pardavimo
- Pajamos gaunamos iš investicijų į akcijas, obligacijas, žaliavas, brangakmenius ir kt.
- Pajamos gaunamos iš indėlių palūkanų
- Kitos pajamos (įrašykite):_____

11. Kokiam tikslui taupote (galimi keli atsakymų variantai)?
- Poilsiui/laisvalaikiui
- Ilgalaikio vartojimo prekių įsigijimui (pavyzdžiui: šaldytuvui, kompiuteriui, televizoriui ir kt.)
- Automobiliui
- Būsto įsigijimui
- Sklypo įsigijimui
- Studijoms
- Sveikatai/vaistams
- Senatvei
- „Juodai dienai“
- Vaikų švietimui ir mokslui
- Verslo pradžiai
- Investicijoms į verslą
- Kitam tikslui (įrašykite):_____
- Netaupau

12. Kur laikote/kaupiate savo santaupas (galimi keli atsakymų variantai)?
- Banko sąskaitoje
- Kredito kortelėje
- Indėliuose kredito įstaigoje
- Namuose grynaisiais pinigais laikomos santaupos
- Investavimas į akcijas, obligacijas, žaliavas, nekilnojamąjį turtą, brangakmenius
- Gyvybės draudimas, pensijų ir/ar investiciniai fondai
- Netaupau

13. Kokį taupymo būdą renkatės dažniausiai?
- Kiekvieną mėnesį reguliariai atidėti lėšų taupymui
- Taupyti kitas pajamas, o ne pagrindinį darbo užmokestį
- Taupyti vieno šeimos nario pajamas, o kito išleisti
- Netaupau

14. Kokio dydžio yra Jūsų santaupos?
- Iki 100 €
- 100 – 300 €
- 300 – 500 €
- 500 – 700 €
- 700 – 1000 €
- 1000 – 2000 €
- 2000 – 4000 €
- Daugiau nei 4000 €

6 *priedo tęsinys kitame puslapyje*

6 priedo tęsinys

15. Kokią sumą nuo savo pajamų sutaupote per mėnesį (įrašykite)?_____

16. Kokią sumą nuo savo pajamų sutaupote per metus (įrašykite)?_____

17. Ar turite skolų?
- Taip
- Ne

18. Kokio dydžio yra Jūsų skola?
- Iki 100 €
- 100 – 300 €
- 300 – 500 €
- 500 – 700 €
- 700 – 1000 €
- 1000 – 2000 €
- 2000 – 4000 €
- Daugiau nei 4000 €

19. Kokiam tikslui dažniausiai skolinatės?
- Vartojimui
- Būstui įsigyti
- Finansinei nuomai (lizingui)
- Nesiskolinu

20. Iš ko dažniausiai skolinatės?
- Giminaičių ir/ar draugų
- Kredito įstaigų
- Greitųjų kreditų bendrovių
- Nesiskolinu